

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

**Ljudska prava marginalizovanih grupa u online medijskim
sadržajima**
-magistarski rad-

Studentkinja:

Marija Ćosić,

980/II-K

Mentorka:

Prof. dr Lejla Turčilo

Sarajevo, april 2021.

Sadržaj:

1. Uvod.....	5
2. Teorijsko - metodološki okvir rada.....	7
2.1 Teorijske osnove	7
2.2 Metodološki okvir rada	8
2.2.1 Problem istraživanja	8
2.2.2 Predmet istraživanja	9
2.2.3 Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja	10
2.2.4 Disciplinarno određenje predmeta istraživanja.....	10
2.2.5 Ciljevi istraživanja	10
2.2.6 Hipoteze, varijable i indikatori istraživanja	11
2.2.7 Naučni pristup i metode istraživanja	13
2.2.8 Naučna i društvena opravdanost istraživanja.....	14
3. Temeljni pojmovi.....	15
4. Teorijska saznanja o temi istraživanja	17
4.1 Teorijska obrada problema ljudskih prava.....	17
4.2 Ljudska prava u Ustavu Bosne i Hercegovine	20
4.3 Ustav Federacije Bosne i Hercegovine	21
4.4 Ustav Republike Srpske	22
4.5 Neki opšti zaključci o problemu ljudskih prava marginalizovanih grupa u ustavima Bosne i Hercegovine i njenih entiteta	23
4.6 Medijska regulativa u Bosni i Hercegovini.....	25
4.6.1 Kodeks za štampu i online medije Bosne i Hercegovine	29
4.6.2 Zakon o zabrani diskriminacije.....	31
4.6.3 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini	32
4.6.5 Kodeks časti BH novinara.....	33
4.7 Marginalizovane grupe u online medijima – pregled dosadašnjih istraživanja	34
4.7.1 Karakteristike medijskog izvještavanja o marginalizovanim grupama	35
4.7.2 Mediji i digitalno nasilje nad marginalizovanim grupama.....	40
4.7.3 Medijska pismenost u Bosni i Hercegovini	42
4.8 Predstavljanje žena u online medijskim sadržajima.....	44
4.9 Predstavljanje LGBTI populacije u online medijskim sadržajima.....	51
4.10 Predstavljanje i/migranata u online medijskim sadržajima.....	54
5. Empirijsko istraživanje teme.....	59
5.1 Rezultati istraživanja prezentacije ljudskih prava žena u online medijima.....	59

5.1.1	<i>Studija slučaja I: Medijsko izvještavanje o slučajevima prijavljenog seksualnog nasilja...</i>	62
5.1.2	<i>Studija slučaja II: Medijsko izvještavanje o ministarki Biseri Turković.....</i>	67
5.1.3	<i>Studija slučaja III: Međunarodni dan žena</i>	68
5.2	Rezultati istraživanja prezentacije ljudskih prava LGBTI populacije u online medijima	70
5.2.1	<i>Studija slučaja IV: Diskriminatorna izjava Zlatana Ibrahimovića.....</i>	71
5.2.2	<i>Studija slučaja V: Međunarodni dan transrodnih osoba.....</i>	73
5.3	Rezultati istraživanja prezentacije ljudskih prava i/migranata u online medijima.....	74
5.3.1	<i>Studija slučaja VI: Izvještavanje portala Avaz o i/migrantima.....</i>	75
5.3.2	<i>Studija slučaja VII: Portal Antimigrant.....</i>	76
5.4	Analiza prostora komentara	77
5.4.1	<i>Prostor komentara ispod članaka čije teme uključuju marginalizovanu grupu žena</i>	78
5.4.2	<i>Prostor komentara ispod članaka čije teme uključuju LGBTI populaciju.....</i>	82
5.4.3	<i>Prostor komentara ispod članaka čije teme uključuju marginalizovanu skupinu i/migranata</i>	83
6.	Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih za marginalizovane grupe.....	86
6.1	Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih za žene	86
6.2	Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih LGBTI populaciju	87
6.3	Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih za marginalizovanu grupu i/migranata	87
7.	Zaključna razmatranja.....	88
8.	Literatura.....	91

1. Uvod

Masovni mediji neizostavan su dio svakodnevice modernog društva. Kao jedna od najuticajnijih silnica njegovog funkcionisanja, mediji prožimaju, te svojim djelovanjem determinišu sve sfere društvenog življenja. „Često imaju veliku moć i utjecaj na društvo, a time i na pojedinca. Za njih se kaže, ne bez razloga, kako su četvrta vlast, uz zakonodavnu, izvršnu i sudsku.“ (Vertovšek i Tomović, 2015) Formiranju ovakve slike stvarnosti naročito je doprinio nastanak i vrtoglavi razvoj i širenje medija koji djeluju na internetu. Budući da se sve više ljudskih aktivnosti postepeno situira u online sferu, mediji koji tu djeluju postaju neizbježni. Upravo iz njihove sveprisutnosti i kompleksnosti u prvom redu proizilazi i njihov značaj za svakoga. U medijskim prezentacijama različiti pojedinci, grupe, pa i cjelokupni identiteti dobijaju obrise u javnom mnijenju što često ima implikacije i na način na koji se oni percipiraju. Kako Nuhanović (2005a) navodi, masovni mediji danas predstavljaju svojevrsan faktor socijalizacije. Ovaj autor socijalizaciju definiše kao “učenje i usvajanje načina da se postane funkcionalnim članom društva”. (Nuhanović, 2005a) Dakle, upravo mediji imaju taj dominantni značaj za nastanak i izgradnju percepcije javnosti o različitim pitanjima. Način medijskog izvještavanja o pojedinim temama nedvojbeno je značajan za formiranje javnog mnijenja o njima. Javno mnijenje teoretičari definišu na različite načine, a Nuhanović (2005b) navodeći neke od pristupa definisanju ovog fenomena ističe da se javno mnijenje može razumjeti kao “odraz kolektivnih stavova i predstava.”

Tako posmatrajući, način medijskog prezentovanja pitanja vezanih za određene marginalizovane grupe u društvu može imati značajne implikacije na način na koji ih ostatak društva percipira, u kojoj mjeri ih prihvata, razumije i poštuje. Pitanja tretiranja ljudskih prava zaslužuju primat interesovanja svih činioca modernog društva, te ovdje izuzetak nisu mediji. Uopšteno, ljudska prava kao ideal ne predstavljaju stalnu, već istorijsku kategoriju. Ovo će dalje značiti da način njihove percepcije, te uslovi poštovanja, zavise od svakog društva konkretno i istorijskog momenta i konteksta. Medijima ovdje, svakako, pripada značajna uloga afirmacije ljudskih prava, te napominjanja javnosti na prvorazredni značaj njihovog poštovanja. Moderno društvo, iako idealtipski društvo jednakosti, ipak različito tretira pojedine skupine. Oni koji su na neki način marginalizovani u društvu implikacije ovakve svoje pozicije osjećaju u svakodnevici, a promjena njihovog položaja zavisi od društva u cjelosti. U bosanskohercegovačkom društvu više grupa može se smatrati marginalizovanima, a za potrebe

ovog rada analiziraće se medijska reprezentacija žena, pripadnika_ca LGBTI¹ populacije, te i/migranata².

Iako nevjerovatno, te uprkos kontinuiranim naporima mnogih, žene i dalje predstavljaju marginalizovanu skupinu u Bosni i Hercegovini (BiH). Uzevši u obzir da bosanskohercegovačko društvo u značajnoj mjeri još uvijek njeguje načela patrijarhata, ne čudi i to da je još jedna od snažno marginalizovanih grupa i LGBTI populacija. Mediji u kontekstu ove grupe imaju uticaj ne samo na način prezentovanja, već i na njihovu vidljivost u cjelosti, budući da u Bosni i Hercegovini i dalje predstavlja svojevrsni “tabu”³ izraziti svoj rodni ili polni identitet, te seksualnu orijentaciju. Treća marginalizovana skupina čija će se prezentacija u online medijskim sadržajima razmatrati u ovom radu jesu i/migranti. Naročito aktuelna tema u Bosni i Hercegovini, pitanje imigracija pojedinaca i pojedinki koji dolaze iz zemalja Istoka, rezultirala je plejadom različitih pristupa medija ovom pitanju.

Način na koji pojedini medijski zaposlenici_ce, te mediji u cjelosti tretiraju određena pitanja direktan je proizvod i njihovog razumijevanja temeljnih etičkih postulata profesije, te percepcije društvene odgovornosti koju imaju. U nastavku rada razmatraće se u kojoj mjeri su, te na koji način, pitanja ljudskih prava tri pomenute marginalizovane skupine zastupljene u online medijskim sadržajima. Budući da prostor online medija u Bosni i Hercegovini ne podliježe ozbiljnoj zakonskoj regulativi, upravo oni često pribjegavaju negativnim praksama izvještavanja, bilo da se radi o objavljivanju neke vrste dezinformacija, pristrasnosti, manipulaciji, senzacionalizmu ili sličnim kategorijama. Svi ovi fenomeni modernog novinarstva mogu imati negativne implikacije na položaj marginalizovanih grupa u jednom društvu.

¹ U “Kratkom vodiču za profesionalno izvještavanje o LGBT temama” navodi se: “Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Ponekad pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).”

² U preporukama za novinare UNHCR-a “Izvještavanje o migracijama i izbjeglicama” iz 2018. godine navodi se: “IOM (International Organization for Migration prim. aut.) definira migranta kao svaku osobu koja se kreće ili je prešla međunarodnu granicu, ili napušta svoje uobičajeno mjesto stanovanja unutar svoje države, bez obzira na (1) pravni status osobe; (2) je li kretanje dobrovoljno ili prisilno; (3) uzroke pokreta; ili (4) duljinu boravka. IOM se bavi migrantima i problemima vezanim uz migracije te, u dogovoru s državama, migrantima koji su u potrebi za međunarodnim migracijskim uslugama.”

³ Prema Collins rječniku: “Ako postoji tabu na temu ili aktivnost, društveni je običaj da se izbjegava baviti tom aktivnošću ili razgovarati o toj temi, jer ih ljudi smatraju sramotnim ili uvredljivim.” Više na: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/taboo>.

2. Teorijsko - metodološki okvir rada

Fokus ovog rada jeste spoznavanje uticaja koji način medijskog izvještavanja u online prostoru ima na pitanje ljudskih prava marginalizovanih skupina u realnosti. Stoga će se u radu analizirati kako zastupljenost, tako i opšti ton i kontekst kojim su online medijski sadržaji vezani za ova pitanja opremljeni.

2.1 Teorijske osnove

Teorijsko uporište razmatranja teme rada primarno je neophodno posmatrati kroz pitanja ljudskih prava uopšteno, te konkretno prava tri marginalizovane skupine: žena, LGBTI populacije i i/migranata. Tako se u prvom redu teorijsko utemeljenje može pronaći u publikacijama različitih organizacija i institucija koje se bave pitanjima ljudskih prava u Bosni i Hercegovini kao što su Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih Nacija, US Embassy, Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Evropska komisija za ljudska prava, Internacionalna organizacija za migracije, Gender Centri, te organizacija poput Fondacije CURE, Sarajevskog otvorenog centra, Vaša prava BiH i drugih. Tek nakon temeljnog razumijevanja problema ljudskih prava uopšteno, ona se mogu staviti u specifičan kontekst medijskih sadržaja, konkretno onih u online prostoru. Kao osnova prikupljanja saznanja neophodnih za razradu teme koristiće se relevantna literatura koja između ostalog uključuje publikacije Sarajevskog otvorenog centra (SOC) kao što su “Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini”, “Narandžasti izvještaj 5 – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u BiH”, postojeće vodiče za izvještavanje o marginalizovanim grupama kao što su “Kratki vodič kroz profesionalno izvještavanje o LGBT temama” Sarajevskog otvorenog centra, “Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama” Helsinškog parlamenta građana Banja Luka i “Preporuka u vezi rodni stereotipa i seksističkih stavova i jezika u medijima u BiH” Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, literatura vezana za pozicije marginalizovanih grupa u svakodnevnom životu i online okruženju poput publikacije “Digitalno nasilje nad marginalizovanim grupama u bosanskohercegovačkim online medijima” Fondacije CURE i publikacije “Međunarodna zaštita - azil u praksi u Bosni i Hercegovini” Udruženja Vaša prava Bosne i Hercegovine.

Razumijevanje adekvatnih teorijskih postulata nužno je za prelazak na empirijski dio rada. U tom je kontekstu potrebno i analizirati pomenutu literaturu, kako bi se stekao širi uvid kako u

same probleme ljudskih prava, tako i u djelovanje medija i njihovu ulogu u procesu afirmacije istih. Budući da rad razmatra pitanja medijske kontekstualizacije ljudskih prava tri odvojene marginalizovane skupine, neophodno je konsultovati literaturu koja pokriva sve tri teme pojedinačno.

2.2 Metodološki okvir rada

U postavljanju osnovnih premisa rada neophodno je odrediti problemsko pitanje na koje će rad nastojati da ponudi odgovor, predmet samog istraživanja, njegove ciljeve i opravdanost, te generalnu i pomoćne hipoteze.

2.2.1 Problem istraživanja

Temeljno problemsko pitanje na koje će se u radu pokušati dati odgovor glasi: “U kojoj mjeri su i na koji način u online medijskim sadržajima zastupljena ljudska prava tri marginalizovane skupine u bosanskohercegovačkom društvu: prava žena, pripadnika_ca LGBTI populacije, te prava i/migranata?” Kao neizostavan dio svakodnevice masovni mediji, a naročito oni koji djeluju u online prostoru utiču na percepciju stvarnosti. Kroz temeljne funkcije samih medija, primarno kroz one koje se tiču agenda setting-a i funkcije tumačenja, jasno je da mediji mogu kreirati i modifikovati stavove i vjerovanja pojedinaca_ki. „Mediji bude radoznalost, stvaraju socijalni milje za razgovor /posebno štampa/, proširuje krug u kojem se diskutuje o opštem dobru“. (Nuhanović, 2005a) Iz ovakvog shvatanja proizilazi i sam problem istraživanja: mediji imaju nedvojbenu uticaj na svačiju percepciju stvarnosti, te je potrebno istražiti kakve to implikacije može imati na marginalizovane grupe u društvu. Svoja temeljna ljudska prava ove grupe, kao i svi ostali, u značajnoj mjeri prepoznaju i ostvaruju pomoću i zahvaljujući samim medijima. Adekvatna zastupljenost neke teme u medijima gotovo sigurno garantuje i njeno prisustvo u javnom mnijenju. Posljedično, narativ u koji se u medijskom izvještavanju smješta neko pitanje uticaće i na odnos javnosti prema njemu.

Motiv za istraživanje pomenute teme jeste sticanje uvida u prakse medijskog izvještavanja o marginalizovanim grupama, te uticaja koji te prakse imaju na njihov položaj u društvu. Upravo specifičan položaj marginalizovanih skupina u odnosu na ostatak društva razlog je odabira razmatranja medijskih prezentacija njihovih ljudskih prava. Za komunikologiju i novinarsku profesiju detaljnija analiza ovog pitanja značajna je iz aspekta pružanja svojevrsnih smjernica o tome na koji bi način trebalo izvještavati, te sa druge strane šta je to što je problematično. Ukazati na trenutne prakse, bilo pozitivne ili negativne nedvojbenu je značajno, ali u obzir

treba uzeti i priliku stvaranja seta smjernica koje bi mogle služiti kao referentne za medijske uposlenike_ ce u izvještavanju o pitanjima ljudskih prava marginalizovanih skupina. Percepcija društvene odgovornosti koju kreatori_ ke medijskih sadržaja imaju ogleda se u njihovom pristupu izvještavanju o naročito osjetljivim temama, kakva je svakako tema ljudskih prava marginalizovanih skupina.

“Problem u problemu” istraživanja jeste i prostor komentara u online medijima koji u najvećem broju slučajeva ne podliježe nikakvoj regulaciji unutar samih medija. Ovakav slučaj naročito je prisutan na različitim anonimnim portalima, koji svojoj publici ne nude nikakve podatke ni o vlasništvu, ni o uredničkom i novinarskom kolegijumu koji na njima radi. U instancama izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa nerijetko se dešava da se upravo u prostoru komentara na vijesti koje same po sebi ne moraju biti problematične, svjedoči govoru mržnje, uvredama, pozivima na nasilje i sličnim negativnim praksama. Stoga i ovo predstavlja veoma važan aspekt problema istraživanja.

2.2.2 Predmet istraživanja

Iz prethodno definisanog problema istraživanja proizilazi i njegov predmet. Predmet ovog istraživanja jesu online medijske prezentacije ljudskih prava tri marginalizovane skupine u bosanskohercegovačkom društvu: žena, pripadnika_ ca LGBTI populacije i i/migranata. Time je predmet ovog istraživanja fokusiran kako na opštu zastupljenost pitanja vezanih za ljudska prava marginalizovanih skupina, tako i na način njihove kontekstualizacije i prezentacije. Istraživanje će nastojati da ukaže i na poveznicu između prirode javnog mnijenja o ovim pitanjima i samog načina medijske prezentacije kao značajne odrednice u njegovom nastanku i modifikovanju. Predmet istraživanja precizno je uokviren selekcijom marginalizovanih skupina na koje će se staviti fokus, te ograničavanjem na medijske sadržaje dostupne u online prostoru. Jasno je da ova oblast novinarstva ima svojih specifičnosti, što zbog nedostatka značajne regulacije, što zbog opšte prirode djelovanja. Online medijski prostor omogućava potpunu anonimnost kreatorima_ kama medijskih sadržaja koja je u drugim medijima gotovo nemoguća. Dodatno, brzina produkcije sadržaja koju zahtijeva djelovanje u online medijima često ide na štetu njihovom kvalitetu. Sve ovo značajno je iz aspekta predmeta ovog istraživanja, jer determinište specifičnosti posmatranog medijskog okruženja i njihov uticaj na prezentacije ljudskih prava marginalizovanih skupina.

2.2.3 Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja

Fokus istraživanja biće na prostoru Bosne i Hercegovine, uz ostavljanje mogućnosti za pravljenje osvrta na region, budući da se veliki broj konkretnih događaja, ali i širih trendova “prelijeva” u istom govornom području. Specifičnost prostora Bosne i Hercegovine naročito jeste još uvijek značajno patrijarhalni sistem vrijednosti, te značaj koji se pridaje tradicionalizmu.

Vremensko određenje predmeta istraživanja staviće fokus na period od početka 2021, godine do 15. aprila, uz ostavljanje prostora za pravljenje komparacija sa događajima i trendovima u medijima koji se tiču teme, a koji su bili prisutni ranije.

2.2.4 Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Budući da se predmet oslanja na pitanja vezana ne samo za komunikologiju/žurnalistiku, već u određenoj mjeri i na druge nauke, predmetu je neophodno pristupiti interdisciplinarno. U kontekstu razmatranja ljudskih prava uopšte, te ljudskih prava tri istraživane marginalizovane skupine konkretno, neophodno je osvrnuti se na filozofiju, te u razmatranju normativne osnove i na pravo i politiku. Svakako, dominantna u istraživanju jeste medijska nauka, ali istraživanje ne bi bilo kompletno ako bi se, naročito u teorijskim eksplikacijama zadržalo samo na komunikologiji.

2.2.5 Ciljevi istraživanja

Koristeći se klasifikacijom Miroslava Vujevića (2002) ciljeve istraživanja podijelićemo na pragmatične ili društvene i na spoznajne ili znanstvene ciljeve.

Prva grupa ciljeva, pragmatičnih ili društvenih uključuje ciljeve koji se nastoje postići u odnosu na potencijalne koristi i korisnike rezultata istraživanja, te načine njihovog korišćenja, iz aspekta ovog istraživanja dominantno će se odnositi na pružanje uvida u način na koji se ljudska prava marginalizovanih grupa tretiraju u medijskim sadržajima. Dakle, uopšteno, problem ljudskih prava tri navedene marginalizovane skupine staviće se u kontekst medija, te će na taj način biti razmatran uticaj koji medijske prezentacije ovih pitanja mogu imati na pripadnike_će pomenutih skupina. Značajan aspekt društvenih ciljeva istraživanja odnosi se i na eventualno davanje smjernica za buduće izvještavanje, koje bi u krajnjoj instanci mogli poslužiti kao referenca kako medijskim zaposlenicima_cama, tako i pripadnicima_cama marginalizovanih grupa. Budući da je, pored isticanja potencijalnih problema, nedosljednosti

ili nepravilnosti, od velikog značaja i ponuditi rješenja, ovaj društveni cilj istraživanja ima primarnu važnost.

Druga grupa ciljeva, spoznajni ili znanstveni ciljevi teoretski uključuju četiri razine spoznaje: “znanstveno opisivanje ili deskripcija, znanstvena klasifikacija, znanstveno objašnjenje ili eksplanacija i znanstveno predviđanje ili prognoza.” (Vujević, 2002) Fokus ovog istraživanja biće na znanstvenom opisivanju ili deskripciji, te na znanstvenom objašnjenju ili eksplanaciji. Znanstvena deskripcija predstavljaće značajnu polaznu osnovu za istraživanje, te će se sastojati iz teorijskih postavki vezanih za ljudska prava marginalizovanih skupina. Neophodno je istražiti kako se ova pitanja definišu i razumijevaju, te na koji način su ova pitanja tretirana u postojećim zakonskim okvirima. Takođe, značajno je i analizirati i postojeće zakonske norme vezane za djelovanje samih medija, odnosno razumjeti šta je to što je, iz aspekta izvještavanja o navedenim marginalizovanim skupinama njihova zakonska obaveza, ali i šta je to što nalažu opšti etički postulati ove profesije. Kada je riječ o drugoj postavljenoj vrsti ciljeva, naučnoj eksplanaciji, istraživanje će nastojati prepoznati i eventualnu poveznicu između položaja žena, pripadnika_ca LGBTI populacije i i/migranata i načina medijskog izvještavanja o njima. To će značiti da će fokus biti na razumijevanju odnosa između medijske pokrivenosti ljudskih prava marginalizovanih grupa i njihove afirmacije u društvu. Iz aspekta medijskih zaposlenika_ca, značajan znanstveni cilj istraživanja jeste i utvrđivanje povezanosti poštovanja načela društvene odgovornosti medijskih zaposlenika_ca i načina izvještavanja o ovoj temi. Uopšteno govoreći, percepcija odgovornosti koju kreatori_ke medijskih sadržaja imaju, kao i vlasničkog i uredničkog kadra, te sama urednička politika medija, determiniše njihov odnos prema profesiji uopšte, što se posljedično očituje i u načinu izvještavanja o osjetljivim temama.

2.2.6 Hipoteze, varijable i indikatori istraživanja

Iz prethodno postavljenog i pojašnjenog problema i predmeta istraživanja, na problemsko pitanje “U kojoj mjeri su i na koji način u online medijskim sadržajima zastupljena ljudska prava tri marginalizovane skupine u bosanskohercegovačkom društvu: prava žena, pripadnika_ca LGBTI populacije, te prava i/migranata?” su kroz sistem hipoteza postavljeni sledeći misaoni odgovori:

- generalna hipoteza rada: Ljudska prava marginalizovanih grupa tretirana su u online medijskim sadržajima na neadekvatan način;
- pomoćne hipoteze rada razdvojiće se na teorijske i empirijske. Teorijske hipoteze koje će biti razmatrane u teorijskom dijelu rada uključuju:

- Način medijskog izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa utiče na njihovu afirmaciju;
- Neregulisanost online medijskog prostora utiče na način izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa;
- Adekvatnost izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa u direktnoj je vezi sa njihovim položajem u društvu;
- pomoćne hipoteze koje spadaju u domenu empirijskog dijela rada obuhvataju:
 - Medijsko izvještavanje o marginalizovanim skupinama u bosanskohercegovačkim i medijima regiona zasnovano je na stereotipima;
 - U medijskim izvještajima o marginalizovanim skupinama u bosanskohercegovačkim i medijima regiona postoji velika doza senzacionalizma;
 - Medijski zaposlenici_ce u bosanskohercegovačkim i medijima regiona ne koriste adekvatnu terminologiju u izvještavanju o marginalizovanim skupinama;
 - Medijsko izvještavanje o marginalizovanim skupinama u bosanskohercegovačkim i medijima regiona prigodničarskog je karaktera;

Varijable, shvaćene kao “promjenljiva obilježja o kojima u hipotezama nešto tvrdimo” (Vujević, 2002) izvode se iz navedenih hipoteza. Zavisna varijabla u istraživanju jesu ljudska prava marginalizovanih grupa. Uzevši u obziri pomoćne hipoteze, nezavisne varijable jesu: način medijskog izvještavanja, društvena odgovornost medijskih zaposlenika, te neregulisanost online medijskog prostora.

Nadalje je u istraživanju neophodno postaviti indikatore. Indikatori za istraživanje i mjerenje navedene zavisne varijable – ljudska prava marginalizovanih grupa jesu: prisutnost pitanja ljudskih prava marginalizovanih grupa u online medijskom prostoru, način kontekstualizacije pitanja ljudskih prava marginalizovanih grupa u online medijskom prostoru, te afirmacija ljudskih prava marginalizovanih grupa u svakodnevicu. Indikatori za istraživanje i mjerenje nezavisne varijable – način medijskog izvještavanja su: učestalost (da li se radi isključivo o prigodničarskom izvještavanju ili su pomenuta pitanja prisutna češće) i narativ (na koji način se ova pitanja okružuju u medijskim sadržajima). Indikatori za istraživanje i mjerenje nezavisne varijable – društvena odgovornost medijskih zaposlenika jesu: postulati novinarske profesije (u kojoj mjeri se medijski zaposlenici_ce pridržavaju temeljnih etičkih načela novinarstva), objektivnost (način na koji medijski zaposlenici_ce obrađuju teme koje se tiču ljudskih prava marginalizovanih grupa), te odgovornost (percepcija uticaja koji medijsko izvještavanje o

pomenutim temama može imati na realnost). Indikatori za istraživanje i mjerenje nezavisne varijable – neregulisanost online medijskog prostora uključuju: postojeće propise (zakonska regulacija i samoregulacija medija) i sankcije.

2.2.7 Naučni pristup i metode istraživanja

U cilju postizanja sveobuhvatnosti i cjelovitosti istraživanja neophodno mu je pristupiti i teorijski, ali i empirijski. Teorijski aspekt ovog istraživanja odnosi se primarno na nužnost kreiranja podloge kroz temeljne teorijske eksplikacije elemenata problema istraživanja. Takođe, od velikog značaja za ovo istraživanje jesu i prethodno provedena empirijska istraživanja o nekim od elemenata predmeta. Tako će istraživanja koja su provele različite organizacije koje se bave pitanjima ljudskih prava svake od tri navedene marginalizovane skupine predstavljati značajan dio njegovog teorijskog segmenta. Istraživanje je empirijsko jer će se bazirati i na praćenju medija u Bosni i Hercegovini, dijelom i u regionu, u određenom vremenskom periodu. Cilj ovog empirijskog istraživanja jeste utvrditi u kojoj mjeri i na koji način su u medijima zastupljena pitanja ljudskih prava žena, pripadnika_ca LGBTI populacije i i/migranata. Posmatrajući objavljene medijske sadržaje napraviće se svojevrsan pregled praksi izvještavanja o ovim temama.

Uzevši u obzir opštenaučne metode istraživanja, dominantno će se primjenjivati hipotetičko-deduktivna i statistička metoda. Primjena hipotetičko-deduktivne metode istraživanja ogleda se u neophodnosti sticanja neposrednog iskustva, a onda i poređenja tog iskustva i saznanja sa već postojećima, dostupnim u nekima od ranije spomenutih sličnih istraživanja. Ova metoda, kroz sopstvenu percepciju i opažanje, njen hipotetički element, omogućiće i donošenje zaključaka, odnosno primjenu dedukcije. Uz hipotetičko-deduktivnu metodu primjenu u ovom istraživanju imaće i statistička metoda. Ona svoju primjenu pronalazi u aspektu istraživanja koje će se bazirati na kontinuiranom praćenju medijskih sadržaja koji se o njegovom predmetu objavljuju u konkretnom vremenskom periodu.

Kako iz svega navedenog proizilazi, značajna metoda prikupljanja podataka koja će se primjenjivati jeste promatranje. Primjena ove metode ukazuje na nužnost neposrednog iskustva praćenja načina medijskog prezentovanja elemenata predmeta istraživanja u cilju sticanja uvida u prakse medijskih zaposlenika_ca. Uz promatranje, temeljna metoda prikupljanja podataka u istraživanju jeste i analiza sadržaja. Ovom se metodom, navodi Vujević (2002) može doći do podataka kako o sadržaju različitih poruka, tako i o obilježjima pošiljaoca i primaoca, ali i efektima preduzetih aktivnosti. Kategorije analize sadržaja na kojima će biti fokus, a čija će se

zastupljenost nastojati utvrditi jesu ljudska prava tri navedene marginalizovane skupine. Uzorak analize sadržaja obuhvataće period od 1. januara do 15. aprila 2021. godine, te primarno bosanskohercegovačke, a dijelom i regionalne medije. Postavljene jedinice analize sadržaja odnoseće se na medijske izvještaje u cjelosti, odnosno objavljene online medijske sadržaje.

2.2.8 Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Uz razumijevanje temeljnih naučnih i društvenih ciljeva ovog istraživanja, može se razumjeti i njegova naučna i društvena opravdanost. Budući da istraživanje za sebe čini svojevrsan doprinos nauci jer je oživljava i unaprjeđuje, naučna opravdanost tako se može odnositi i na ovaj aspekt. Takođe, važno je istaći da je nauka o medijima veoma dinamična, prvenstveno iz razloga promjenljivosti medija samih. Stoga je i neophodno ići u korak sa opštim medijskim progresom. Ipak, vodeći se takvom filozofijom, ne smije se dozvoliti da oni subjekti koji iz nekog razloga nemaju mogućnost pratiti tako brz razvoj ostanu izopšteni iz društva.

Upravo u tome se u značajnoj mjeri ogleda i naučna, ali i društvena opravdanost ovog istraživanja: pitanja ljudskih prava marginalizovanih grupa ne bi smjela u medijima biti stavljena u drugi plan. Kako mediji čine relativno realnu sliku samog društva, važno je ispitati u kojoj mjeri marginalizacija žena, pripadnika_ca LGBTI populacije i i/migranata koja je u određenoj mjeri prisutna u bosanskohercegovačkom društvu uopšte, biva prenesena i u medijski prostor. Društvena opravdanost ovog istraživanja iskazana je i u nastojanju da se ukaže na eventualne negativne prakse, te stvori set smjernica koje bi u krajnjoj instanci vodile onim pozitivnijim.

3. Temeljni pojmovi

U cilju adekvatnog obrađivanja teme istraživanja, te svih njegovih aspekata nužno je prvenstveno definisati ključne pojmove koji se u njemu koriste. Pojmove koji će se u nastavku navesti neophodno je precizno definisati kako bi istraživanje bilo valjano i kako bi njegove postavke i rezultati bili razumljivi.

- Ljudska prava: član 1. Opšte deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija (1948) navodi: “Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.” Dakle, ljudska prava pripadaju rođenjem jednako svakom pojedincu i kao takva su neotuđiva i njihovo poštovanje mora biti bezrezervno. Kako se navodi u stavu 2. Člana 29. “U vršenju svojih prava i sloboda svako se može podvrgnuti samo onim ograničenjima koja su određena zakonom isključivo u cilju obezbeđenja nužnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih i u cilju zadovoljenja pravičnih zahteva morala, javnog poretka i opšteg blagostanja u demokratskom društvu.” Iz ovakvog razumijevanja ljudskih prava proizilazi i shvatanje da su temeljna prava jednog ograničena isključivo pravima drugih, te opštih moralnih načela demokratskog društva.
- Marginalizovane grupe: “Pod marginalizovanim grupama podrazumijevamo grupe koje su na periferiji, neudicajne i koje su uskraćene za pristup socijalnim, ekonomskim, političkim i kulturnim pravima koja su dostupna drugima.” (Dardić i Milojević, 2010) Ove grupe obuhvataju, ali se ne ograničavaju na: žene, osobe sa invaliditetom, rasne i etničke manjine, siromašne, djecu i mlade, LGBTI populaciju, beskućnike_ ce, pripadnike_ ce manjinskih vjerskih grupa... “Marginalizirane grupe imaju otežan ili onemogućen pristup dobrima (naprimjer stanovima), uslugama (kao što su zdravstvene usluge) i prije svega ostvarivanju prava (naprimjer jednakih mogućnosti zapošljavanja).” (Kogovšek i Petković, 2011) U svakom društvu postoje određene marginalizovane skupine, a sve ove skupine nisu u jednakoj mjeri i na isti način marginalizovane u svim društvima. Kada je riječ o zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, kako Mujić (2018) ističe: “U zakonima u BiH nije jasno definisano ko su to marginalizovane grupe. U Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH nije definisan, niti je spomenut termin marginalizovane grupe. Termin koji se koristi u Zakonu o zabrani diskriminacije jeste ugrožene grupe, što se može protumačiti kao marginalizovane grupe.” Budući da marginalizacija pojedinih skupina zavisi i od

opšteg razvoja društva, u kontekstu bosanskohercegovačkog društva za potrebe ovog istraživanja kao značajno marginalizovane skupine u društvu izdvojene su žene, pripadnici_ice LGBTI populacije i i/migranti.

- Online medijski sadržaji: “Online komuniciranje je interaktivni proces koji podrazumijeva direktno i simultano komuniciranje između dva ili više sistema za koje je neophodan komunikacijski kanal koji se uspostavlja posredstvom Interneta.” (Turčilo, 2006) Tako se može reći da su posrednici u ovakvoj vrsti komuniciranja online mediji, odnosno internet kao novi medij. Nadalje, online medijski sadržaji predstavljaju multimedijalne zapise prilagođene specifičnosti interneta kao medija. U savremenom medijskom komuniciranju postoji veoma širok spektar sadržaja koji se svakodnevno distribuiraju do krajnjih recipijenata. Ovako široko shvaćeni online medijski sadržaji mogu obuhvatati pisane članke, fotografije, video zapise, grafike i slično.
- Diskriminacija: “U najširem smislu riječ diskriminacija znači praviti razliku. Postoji puno definicija diskriminacije, ali suština se svodi na to da svako neopravdano različito tretiranje osoba ili grupe osoba koje se nalaze u istoj ili sličnoj situaciji predstavlja diskriminaciju.” (Dardić i Milojević, 2010) Dakle, diskriminirati nekoga značilo bi na bilo koji način ga tretirati drugačije od drugih, a da za to ne postoji valjano opravdanje. Ovaj pojam uzima se kao temeljan budući da marginalizacija pojedinih skupina u društvu nužno vodi i nekoj vrsti njihove diskriminacije, najčešće u socio-ekonomskim, ali i pravnim, političkim i kulturnim sferama. Kako se u Priručniku za novinare i novinarku “O diskriminaciji” iz 2011. godine navodi: “Diskriminaciju može prouzrokovati aktivno ili pasivno ponašanje; prvo može biti čin koji nekoga diskriminira, a drugo dopušta određeno ponašanje koje bi moglo voditi ka diskriminaciji. Do diskriminacije također može doći u slučajevima kada su različite osobe ili grupe tretirane jednako, a pritom nisu poštovane međusobne razlike koje zahtijevaju drugačiji tretman. “ U velikom broju slučajeva temeljni uzročnik diskriminacije određenih pojedinaca_ki, a češće cijelih društvenih grupa jesu stereotipi i predrasude, te opšta neinformisanost o “drugom” i “drugačijem”. Stereotipi i predrasude predstavljaju svojevrstne misaone konstrukcije koje unaprijed kreiramo o nečemu, bez dovoljno suštinskog saznanja o samoj temi. Upravo tako, ukoliko nemamo dovoljno saznanja o LGBTI populaciji recimo, skloniji smo da na neki način diskriminatorno djelujemo prema njoj.

4. Teorijska saznanja o temi istraživanja

Za provođenje adekvatnog istraživanja neophodno je primarno sabrati i predstaviti teorijska saznanja o samoj temi. U cilju problematizacije teme “Ljudska prava marginalizovanih grupa u online medijskim sadržajima” od značaja je primarno pogledati determinante problema tretiranja ljudskih prava uopšte, te konkretno u medijskom prostoru, u ovom slučaju u online medijskim sadržajima. U ovu svrhu, potrebno je u obzir uzeti postojeće regulacije ovog područja, propisane obaveze i prava, kao i eventualne sankcije za njihovo kršenje. Regulisanje medijskog prostora razlikuje se među državama, a ovo istraživanje konkretizovaće slučaj Bosne i Hercegovine. Stavljanjem fokusa na tri marginalizovane grupe posebno: žene, pripadnike LGBTI populacije i migrante, za provođenje istraživanja nužno je istražiti i prezentovati, ukoliko postoje, posebne regule vezane za ljudska prava ovih skupina u online medijskim sadržajima. Pristup medijskom prezentovanju marginalizovanih i manjinskih grupa sobom nosi niz specifičnosti, te ga je kao takvog potrebno posebno istražiti.

4.1 Teorijska obrada problema ljudskih prava

U cilju postavljanja adekvatne teorijske osnove za problematizaciju problema ljudskih prava u medijima neophodno je prvenstveno fokus staviti na ljudska prava uopšte. Kako je u dijelu rada koji sadrži temeljne pojmove navedeno, pojam ljudskih prava može se definisati kroz Opštu deklaraciju o ljudskim pravima usvojenu na Opštoj skupštini Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948. godine. Ova deklaracija, iako pravno neobavezujuća, predstavlja jedan od temeljnih dokumenata na osnovu kog se pitanje ljudskih prava tumači u svijetu. Predstavljala je prvi međunarodni dokument koji je ljudska prava podigao na nivo univerzalija. Kako se u preambuli ovog dokumenta navodi, uzimajući u obzir niz razloga kao što su činjenica da je priznavanje temeljnih ljudskih prava i sloboda osnov uspostavljanja slobode, pravde i mira u svijetu, te da ih je kao takve neophodno zaštititi vladavinom prava, Opšta skupština proglasila je ovu deklaraciju “kao zajedničku tekovinu svih naroda i nacija, kako bi svaki pojedinac i svako tijelo u društvu, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, težili da poučavanjem i obrazovanjem promiču poštovanje ovih ljudskih prava i sloboda te kako bi se postupnim domaćim i međunarodnim mjerama osiguralo njihovo opštee i djelotvorno priznanje i primjena među narodima država članica i među narodima na područjima pod njihovom jurisdikcijom. “. Ova deklaracija već u prvom članu ističe da se svi ljudi rađaju slobodni i jednaki. Član 2. jasno govori o jednakosti svih i zabrani bilo kog vida diskriminacije među ljudima u pitanju tretiranja

njihovih ljudskih prava. Tako u ovom članu stoji: “Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, boja kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi status. Nadalje, ne smije se praviti nikakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili područja kojemu neka osoba pripada, bilo da je to područje neovisno, pod starateljstvom, ne-samoupravno, ili mu je na neki drugi način ograničen suverenitet.” U nastavku se, kroz ukupno trideset članova koliko ova deklaracija broji, navode temeljna prava svakog_e pojedinca_ke. Dakle, Opšta deklaracija o ljudskim pravima precizno ih definiše, smješta u opšti kontekst i taksativno navodi, ali ne predstavlja pravni instrument na osnovu kog bi se subjekti mogli primorati, pod prijetnjom nekog vida sankcija, da njene odredbe i poštuju. Ipak, njeni postulati biće ugrađeni kako u ustave pojedinih država, tako i u brojne međunarodne dokumente koji će uslijediti nakon njenog nastanka. Zanimljivo je, iz perspektive Bosne i Hercegovine istaći da je, kako Bakšić-Muftić (2002) navodi, pri usvajanju ove deklaracije samo osam država bilo uzdržano, među kojima je bila i Jugoslavija.

Problem tretiranja ljudskih prava prisutan je u ljudskoj istoriji veoma dugo. Njihovo razumijevanje i poštovanje razlikovalo se zavisno od istorijskog perioda, te niza drugih okolnosti koje utiču na uređenje ljudskih društava. Kako Vreg (1991) navodi: “Istorija savremenih društava govori da ljudska prava nisu nikakva vječna kategorija, data za sva vremena, već su istorijska kategorija, koja se formira u zavisnosti od društveno-ekonomskih temelja datog društva.” I zaista, ljudska istorija bogata je negativnim primjerima surovih kršenja ljudskih prava na jednoj strani, a istovremenim svijetlim naporima provođenim na drugoj. Slučajevi najgrubljih kršenja ljudskih prava ni u kom se smislu ne smiju pripisivati samo nerazvijenim zemljama. Zapravo, zemlje poput Sjedinjenih Američkih Država (SAD), koje se u modernom društvu smatraju egzemplarima demokratskog razvoja, kroz istoriju su, a i sada, svjedočile nekim od najproblematičnijih instanci kršenja temeljnih ljudskih prava i sloboda.

Međunarodna zaštita ljudskih prava kao suštinsku prepreku za svoje provođenje ima suverenitet svake države posebno. “Slabosti međunarodne zaštite ljudskih prava proizilaze iz činjenice da su ljudska prava i temeljne slobode direktno vezane za odnos jedinice i države pod čijom jurisdikcijom se nalazi, bilo da se taj odnos zasniva na zahtjevu za aktivnim odnosom države u stvaranju ukupnih pretpostavki za uživanje prava, u svakom slučaju država je ta koja je odgovorna za stanje ljudskih prava”. (Bakšić-Muftić, 2002) U problematizaciji ljudskih

prava pravni značaj ima niz međunarodnih ugovora iz ove oblasti⁴. Međunarodno običajno pravo takođe je važno u ovom kontekstu. Kako Bakšić-Muftić (2002) navodi, specifičnost Opšte deklaracije o ljudskim pravima ogleda se i u činjenici da, iako nije pravno obavezujuća, smatra se dijelom običajnog prava, te kao takva dobija pravnu snagu koja se može smatrati većom od paktova o ljudskim pravima. Kao četiri najznačajnija regionalna dokumenta iz oblasti ljudskih prava ističu se: Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁵, Američka konvencija o ljudskim pravima⁶, Afrička povelja o pravima čovjeka i naroda⁷ i Arapska povelja o ljudskim pravima.⁸ Uz ove, od značaja je i niz dokumenata koji tretiraju pitanja ljudskih prava, a donijele su ih Ujedinjene nacije.⁹ Ovi dokumenti usvojeni su

⁴ U kontekstu Ujedinjenih Nacija, izbor ugovora koje će potpisati, te se time obavezati na njihovo poštovanje u potpunosti zavisi od svake države članice posebno. Bez obzira na članstvo u ovoj organizaciji, ukoliko konkretna država nije potpisala neki međunarodni ugovor, poštovanje njegovih odredbi za nju neće biti obavezujuće.

⁵ Usvojena 4. novembra 1950. godine u Rimu. Njene potpisnice bile su zemlje članice Evropskog savjeta.

⁶ Usvojena 22. novembra 1969. godine u San Hozeu, na Konferenciji Organizacije američkih država. Njene potpisnice bile su američke države.

⁷ Usvojena 27. juna 1981. godine u Najrobiju, na Skupštini šefova država i vlada Organizacije afričkog jedinstva. Njene potpisnice bile su zemlje članice organizacije Afričkog jedinstva.

⁸ Usvojena 15. septembra 1994. godine. Njene potpisnice bile su zemlje članice Arapske lige, ali ova povelja tada nije ratifikovana. Nova verzija povelje kreirana 2004. godine stupila je na snagu 2008. tako što je ratifikovalo sedam zemalja.

⁹ Univerzalna deklaracija; Konvencija o sprječavanju zločina genocida; Konvencija o pravu organizovanja i kolektivnog ugovaranja; Konvencija o suzbijanju trgovine ljudskim bićima i ostvarivanje koristi navođenjem na prostituciju; Konvencija o statusu izbjeglica; Konvencija o jednakosti nagrađivanja muške i ženske radne snage; Konvencija o međunarodnom pravu na ispravku; Konvencija o političkim pravima žena; Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva; Minimalni standardi o postupanju prema zatvorenima; Konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i institucija i prakse sličnih ropstvu; Konvencija o državljanstvu udate žene; Konvencija o ukidanju prinudnog rada; Konvencija koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja; Konvencija o pravima djeteta; Konvencija o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvjete; Deklaracija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima; Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva; Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj starosti za brak i registraciji braka; konvencija o ukidanju svih vrsta rasne diskriminacije; Konvencija o politici zapošljavanja; Deklaracija o širenju mira omladinom ideala mira i uzajmnog poštovanja i razumijevanja među narodima; Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima; Fakultativni protokol koji se odnosi na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima; Deklaracija o ukidanju diskriminacije na ženama; Deklaracija o teritorijalnom azilu; Konvencija o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti; Deklaracija o društvenom napretku i razvoju; Konvencija o radničkim predstavnicima; Deklaracija o pravima mentalno zaostalih osoba; Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina Apartheida; Univerzalna deklaracija o iskorjenjavanju gladi i nehranjenosti; Deklaracija u zaštiti žena i djece u vanrednim prilikama i oružanim sukobima; Deklaracija o kiršćenju naučnog i tehnološkog napretka u interesu mira i za dobrobit čovječanstva; Deklaracija o pravu invalidnih lica; Deklaracija o zaštiti svih lica od mučenja i drugog svirepog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja; Deklaracija o rasi i rasnim predrasudama; Deklaracija o osnovnim načelima u pogledu doprinosa sredstvima masovnog informisanja, jačanju mira i međunarodnog razumijevanja, unapređenju ljudskih prava i suprotstavljanju rasizmu, Apartheidu i podsticanju na rat; Pravilnik o ponašanju službenika koji provode zakon; Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama; Deklaracija o ukidanju svih oblika netrpeljivosti i diskriminacije na osnovu vjeroispovijesti ili uvjerenja; Načela medicinske etike; Konvencija protiv mučenja i drugog svirepog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja; Garancije za zaštitu prava nad osobama nad kojima treba da bude izvršena smrtna kazna;

u periodu od 1948. do 1990. godine. Neki od njih obuhvataju šira područja tretiranja ljudskih prava, dok su neki usmjereni na konkretne historijske probleme zbog kojih su u datom trenutku i nastajali.

4.2. Ljudska prava u Ustavu Bosne i Hercegovine

Nadalje konkretizujući problem istraživanja, neophodno je razmotriti na koji način su prethodno definisana ljudska prava uvrštena u Ustav Bosne i Hercegovine. Ustav ove zemlje donesen je kao dio Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, poznatijeg kao Dejtonski mirovni sporazum. Aneks 4 Opšteg okvirnog sporazuma definiše odredbe Ustava Bosne i Hercegovine. Razumijevajući okolnosti u kojima je nastao, uzevši u obzir činjenicu da je rezultat sporazuma uspostavljenog u cilju zaustavljanja ratnih sukoba na teritoriji Bosne i Hercegovine, ne čudi zašto je značajan fokus stavljen upravo na domen ljudskih prava. Ratna dejstva u ovoj zemlji nažalost sa sobom su donijela i neke od najgrubljih kršenja ljudskih prava u skorijoj historiji čovječanstva. Izgradnja demokratskog društva, društva vladavine prava stoga i predstavlja dodatan izazov, te time zahtjeva i poseban napor. Kako Bakšić-Muftić (2002) navodi, tendencija ponovne izgradnje bosanskohercegovačkog društva na temeljima demokratije i uvažavanja ljudskih prava očituje se već u preambuli Ustava Bosne i Hercegovine “koja počinje slijedom filozofske potke ljudskih prava o poštovanju ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti.” U preambuli Ustava Bosne i Hercegovine između ostalog se navodi: “Inspirisani Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktovima o građanskim i političkim pravima, odnosno o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, i Deklaracijom o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava, (...)”. Dakle, fokus koji je stavljen na ljudska prava građana Bosne i Hercegovine očituje se već u prvom dijelu njenog Ustava.

Pitanje ljudskih prava tretirano je Članom 2. Ustava koji nosi naslov “Ljudska prava i osnovne slobode”. Stav 3. ovog člana precizira da se građanima Bosne i Hercegovine garantuje poštovanje sledećih prava i sloboda:

“a) Pravo na život.

b) Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni.

Deklaracija o osnovnim principima pravde u vezi sa žrtvama kriminalnih radnji i žrtvama zloupotrebe vlasti; Osnovna načela vezana za nezavisnost sudstva; Deklaracija o pravima djeteta. (Bakšić-Muftić, 2002)

- c) Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu.
- d) Pravo na ličnu slobodu i sigurnost.
- e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom.
- f) Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku.
- g) Slobodu misli, savjesti i vjere.
- h) Slobodu izražavanja.
- i) Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima.
- j) Pravo na brak i zasnivanje porodice.
- k) Pravo na imovinu.
- l) Pravo na obrazovanje.
- m) Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.”

Ipak, ovo se ne može smatrati jedinim ljudskim pravima i slobodama čija se zaštita garantuje građanima i građankama Bosne i Hercegovine. U obzir se uzimaju i prava koja proklamuju međunarodni instrumenti implementirani u Ustav. “To su prava zaštićena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima koji imaju direktnu primjenu u Bosni i Hercegovini, (...)”¹⁰ (Bakšić-Muftić, 2002) Ljudska prava građana i Bosne i Hercegovine zaštićena su primarno Ustavom ove zemlje, ali i nizom međunarodnih dokumenata koja se bave ovim pitanjima. Opštim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini propisano je postojanje dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Budući da oba entiteta imaju svoje zakonske propise, te različite ustave, u nastavku rada razmotriće se pitanje odnosa ova dva pojedinačna ustava prema ljudskim pravima građanka i građanki odgovarajućeg entiteta.

4.3 Ustav Federacije Bosne i Hercegovine

¹⁰ Ovdje su, prema Bakšić-Muftić (2002) uključena i prava zaštićena: Konvencijom o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948), Ženevskim konvencijama I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunskim protokolima I-II (1977), Konvencijom koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokolu (1966), Konvencijom o državljanstvu udatih žena (1957), Konvenciji o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961), Međunarodnoj konvenciji o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965), Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (1966) i opcioni protokoli (1966,1968), Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979), Konvenciji protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (1984), Evropskoj konvenciji o sprječavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987), Konvenciji o pravima djeteta (1989), Međunarodnoj konvenciji o zaštiti prava radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990), Evropskoj povelji za regionalne jezike i jezike manjina (1992), Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina (1994).

Pitanje ljudskih prava u Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine tretirano je članom 2. drugog odjeljka nazvanog "Ljudska prava i osnovne slobode", dok član 1. ističe da se sva prava i slobode definisane aneksom Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini štite na teritoriji cijele zemlje, te time i u Federaciji Bosne i Hercegovine. U članu 2. drugog odjeljka Ustava posebno se navode prava na: "a) život; b) slobodu, s tim da su hapšenje i pritvaranje dopušteni samo u skladu sa zakonom; c) jednakost pred zakonom; d) zabranu svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu; e) pravičan krivični postupak; f) zabranu mučenja, okrutnog ili nehumanog postupanja ili kažnjavanja; g) privatnost; h) slobodu kretanja; i) azil; j) zaštitu obitelji i djece; k) imovinu; l) osnovne slobode: slobodu govora i štampe; slobodu mišljenja, savjesti i uvjerenja; slobodu religije, uključujući privatno i javno vjeroispovijedanje; slobodu okupljanja; slobodu udruživanja, uključujući slobodu osnivanja i pripadanja sindikatima i slobodu neudruživanja; slobodu na rad; m) obrazovanje; n) socijalnu zaštitu; o) zdravstvenu zaštitu; p) prehranu; r) utočište; i s) zaštitu manjina i potencijalno ugroženih grupa; (2) Svi građani uživaju: a) pravo na osnivanje i pripadanje političkim partijama; i b) politička prava: da učestvuju u javnim poslovima; da imaju jednak pristup javnim službama; da biraju i da budu birani."

Dakle, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine pored garanta svih prava i sloboda posebno propisanih u okviru Ustava Bosne i Hercegovine, donosi i set precizno definisanih prava i sloboda koje se garantuju građanima_kama ovog entiteta.

4.4 Ustav Republike Srpske

Slična je situacija i sa Ustavom drugog entiteta u Bosni i Hercegovini, Republike Srpske. I u ovom slučaju drugi odjeljak Ustava posvećen je ovom pitanju, te shodno tome i nosi naziv "Ljudska prava i slobode". Za razliku od Ustava Federacije Bosne i Hercegovine koji samo taksativno navodi garantovana prava i slobode građana i građanki tog entiteta, Ustav Republike Srpske veću pažnju i prostor posvećuje regulisanju ovog pitanja. Tako već prvi član u ovom odjeljku, Član 10. samog Ustava propisuje opštu jednakost svih navodeći: "Građani Republike su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo. "Nadalje se, od Člana 11. do Člana 44. ovog Ustava detaljno propisuje niz prava i sloboda čije poštovanje on jamči. Navedeni članovi tretiraju sledeća prava i slobode:

pravo na život, pravo na slobodu i ličnu sigurnost, zaštitu ljudskog dostojanstva, tjelesnog i duhovnog integriteta, čovjekove privatnosti, ličnog i porodičnog života, zaštitu od mučenja, svirepog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, nezakonitog lišavanja slobode, pravo na jednaku zaštitu prava u postupku pred sudom i drugim državnim organom i organizacijom, pravo na naknadu štete nanijete nezakonitim ili nepravilnim radom službenog lica ili državnog organa, odnosno organizacije koja vrši javna ovlašćenja, pravo na pravedno suđenje, pravo na odbranu, sloboda kretanja, sloboda i tajnost dopisivanja i drugih oblika opštenja, zaštita tajnosti podataka o ličnosti, nepovredivnost stana, sloboda misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja, sloboda štampe i drugih sredstava javnog obavještanja, sloboda naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaranja, sloboda vjeroispovesti, opšte i jednako biračko pravo, pravo na mirno okupljanje i javni protest, sloboda političkog organizovanja i djelovanja u skladu sa zakonom, pravo na javno iznošenje mišljenja o radu državnih i drugih organa i organizacija, pravo na učešće u obavljanju javnih poslova, te jednake uslove prijema u javnu službu, sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti i kulture i pravo upotrebe sopstvenog jezika i pisma, pravo na zdravu životnu sredinu, posebna zaštita majke, djeteta i porodice, pravo na zaštitu zdravlja, pravo na školovanje pod jednakim uslovima, a pravo na rad i slobodu rada, pravo na ograničeno radno vrijeme, dnevni i sedmični odmor, te plaćeni godišnji odmor i odsustva, u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom, sloboda sindikalnog organizovanja i djelovanja, pravo na štrajk, pravo zaposlenih i članova njihovih porodica na socijalnu sigurnost i socijalno osiguranje, prava strana na zaštitu u skladu sa ustavom.¹¹ Nadalje se u članu 48. navodi: “Prava i slobode zajamčeni ovim ustavom ne mogu se oduzeti ni ograničiti.”

Dakle, Ustav Republike Srpske veoma precizno definiše set ljudskih prava i sloboda čije je poštovanje zagantovano građanima i građankama ovog entiteta. Niz članova ovog Ustava detaljno navodi i objašnjava ljudska prava i slobode koje se njime štite, te propisuje jednakost svih u njihovom ostvarivanju i nemogućnost ograničavanja istih na načine koji nisu zakonski predviđeni.

4.5 Neki opšti zaključci o problemu ljudskih prava marginalizovanih grupa u ustavima Bosne i Hercegovine i njenih entiteta

¹¹ Navedena prava i slobode izlistana su, uz druge odredbe koje ih preciziraju u članovima 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43. i 44. Ustava Republike Srpske.

Kako je iz prethodne analize Ustava Bosne i Hercegovine, te ustava oba entiteta ove zemlje, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske uočljivo, ljudska prava i slobode precizno su i detaljno problematizovana, te se građanima i građankama ove zemlje deklarativno garantuje poštovanje širokog spektra prava i sloboda. Ovim ustavima propisuje se i jednakost svih u mogućnostima zadovoljenja njihovih odredbi, iz čega proizilazi da nikakav vid diskriminacije nije dozvoljen. Ipak, bilo da se radi o očiglednoj, institucionalnoj diskriminaciji koja je utkana i u same odredbe ustava, ili o prikrivenoj varijanti diskriminacije koja pojedinim marginalizovanim skupinama onemogućava zadovoljenje nekih od prava koja im se kao građanima i građankama ove zemlje garantuju, može se reći da se u praksi mogu pronaći slučajevi u kojima navedene ustavne odredbe ostaju na razini deklarativnog.

Tako recimo, uprkos činjenici da je pravo na brak i zasnivanje porodice garantovano ustavnim odredbama svim građanima, u Bosni i Hercegovini nije dozvoljeno stupanje u istopolne bračne zajednice, što predstavlja vrlo očigledan primjer kršenja temeljnih prava i sloboda pripadnika LGBTI zajednice. Kako autorka Nataša Tomić pojašnjava u tekstu objavljenom na portalu LGBTI.ba: “Ovo pitanje za sobom povlači i niz drugih, poput nasljeđivanja, raspolaganja imovinom nakon prestanka zajednice, izdržavanja partnera, ostvarivanje prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, penzija i poreskih olakšica, ali i obilaska partnera u slučaju teške bolesti.”¹²

Posmatrajući iz aspekta druge marginalizovane skupine koja je predmet ovog istraživanja, žena, neki od temeljnih problema u Ustavu Bosne i Hercegovine vezanih za žene detaljno su razmotreni u publikaciji Helsinškog parlamenta građana Banja Luka koja nosi naziv “Vodič kroz Ustav BiH od Ž(ena) do A(mandmana).” Kako se već u uvodu ove publikacije navodi: “Žene se, ni kao osobe ženskog pola, ni kao građanke, ne pominju u Ustavu Bosne i Hercegovine. Jezik kojim je Ustav pisan je muškocentričan i, iako bi neki mogli reći da pojmovi/jezički izrazi kao što su građani, članovi ili delegati podrazumijevaju i žene, potrebno je izmijeniti jezik Ustava i omogućiti da načelo ravnopravnosti između žena i muškaraca bude i jezički jasno vidljivo, a ne da se podrazumijeva (...)” (Dardić i Gačanica, 2017) Ravnopravnost polova takođe nije prepoznata kao značajna kategorija u Ustavu Bosne i Hercegovine. Ravnopravno tretiranje muškaraca i žena ne navodi se među temeljnim vrijednostima na kojima bosanskohercegovačko društvo deklarativno treba počivati, te, kako Dardić i Gačanica (2007) pojašnjavaju “Bosna i Hercegovina tako ostaje jedna od rijetkih

¹² Cijeli tekst dostupan na: <https://lgbti.ba/istopolni-brakovi-i-zivotne-zajednice-bitni-za-bh-drustvo/>; Poslednji put pristupljeno 14.4.2021; arhivirana verzija dostupna na: <https://archive.ph/icAau>.

evropskih zemalja čiji ustav ne sadrži odredbe koje se odnose na ravnopravnost žena i muškaraca.”

Treća marginalizovana grupa koja je dio predmeta ovog istraživanja, i/migranti tretirana je u Ustavu Bosne i Hercegovine kroz dodatne sporazume o ljudskim pravima koji se trebaju poštovati u Bosni i Hercegovini, gdje se pominje “Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica” iz 1990. godine. Kategorija i/migranata ili stranaca ni na koji način ne spominje se u Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine. Deklarativno je u ovom kontekstu najadekvatnije ovo pitanje obrađeno u Ustavu Republike Srpske čiji član 44. navodi: “Stranci imaju ljudska prava i slobode utvrđene ustavom i druga prava utvrđena zakonom i međunarodnim ugovorima.” Dakle, od tri moguća, samo jedan ustav posebno mjesto posvetio je pitanju prava stranaca koji se nalaze u Bosni i Hercegovini, a radi se upravo o Ustavu Republike Srpske, entiteta koji prije i u toku sprovođenja ovog istraživanja na svoju teritoriju nije primao i/migrante iz zemalja Istoka.

4.6 Medijska regulativa u Bosni i Hercegovini

Za razmatranje pitanja medijskog izvještavanja uopšte, a onda i izvještavanja o marginalizovanim grupama konkretno neophodno je detaljno protumačiti mehanizme medijske regulative koji su na snazi u Bosni i Hercegovini. Na sajtu Udruženja BH novinari taksativno je navedena sva postojeća medijska regulativa. U odjeljku Zakoni i pravila¹³ postojeći dokumenti podijeljeni su u sledeće odjeljke: Etička pravila, Deklaracije, Zakoni, Preporuke i Priručnici. Kako se navodi, temeljni etički postulati novinarske profesije mogu se pronaći u okviru: Kodeksa za štampu i online medije Bosne i Hercegovine¹⁴, Pravilnika o medijskom predstavljanju Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine (RAK BiH)¹⁵, Pravilniku o postupku rješavanja kršenja uslova dozvola i propisa RAK-a¹⁶, kao i Kodeksu o načinu predstavljanja osoba sa invaliditetom u medijima čiji je izdavač Švedska krovna

¹³ Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/zakoni-i-pravila/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021. godine.

¹⁴ Inicijalno usvojen 1999. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2011/04/kodekszastampu.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

¹⁵ Donesen 2010. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/08/pravilnik_o_medijskom_predstavljanju.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

¹⁶ Donesen 2005. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/08/pravilnik_o_postupku_rjesavanja_krsenja_uslova_dozvola_i_propisa_regulatorne_agencije_za_komunikacije_.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

organizacija unutar pokreta osoba s invaliditetom¹⁷. Deklaracije koje se odnose na djelovanje medija uključuju: Evropska povelja o slobodi štampe¹⁸, Deklaracija Vijeća Ministara o zaštiti i promociji istraživačkog novinarstva¹⁹, Deklaracija o slobodi političke debate u medijima²⁰. U dijelu Preporuka izdvojene su: Politika Međunarodne federacije novinara (IFJ) o seksualnom uznemiravanju²¹, Zbornik pravnih instrumenata Vijeća Evrope u vezi sa medijima²², Preporuke za medije: privatnost i medijski izvještaj²³, Prepruka Vijeća Evrope o pravu novinara na tajnost izvora informacija, Preporuka Komiteta ministara državama članicama o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija²⁴, OSCE Analiza zakona o javnim servisima, OSCE Analiza Zakona u vezi sa RAK-om²⁵, Preporuke Odbora ministara Vijeća Evrope o zaštiti slobode izražavanja i informacija u kriznim situacijama²⁶, Indikatori za medije u demokraciji, Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope²⁷, OSCE – Upute za policiju u ophođenju s medijima i OSCE – Upute za medije u ophođenju s policijom²⁸.

¹⁷ Izdat 2012. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/03/kodeksonacinupredstavljanjaosiumedijima_myright.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

¹⁸ Potpisana 2009. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2009/06/evropskapoveljaslobstampe.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

¹⁹ Usvojena 2007. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2007/10/deklaracijaveistrazivackonov.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²⁰ Usvojena 2004. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2004/02/deklaracijaveslobodapoldeb.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²¹ Usvojena 2020. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2020/07/17/politika-medjunarodne-federacije-novinar-a-ifj-o-seksualnom-uznemiravanju/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²² Izdat 2006. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2015/01/137_zbornik_pravnih_instrumenata_saveta_evrope_u_vezi_sa_medijima_1.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²³ Donesena 2014. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2014/01/preporuke_za_medije_privatnost_medijski_izvjestaj.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²⁴ Obe usvojene 2000. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/12/prepruka_ve_o_pravu_novinar_a_na_tajnost_izvora_informacija.pdf; https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/08/preporukacoe_br_r_2000_7.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²⁵ Obe izrađene 2012. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/04/osce_analiza_zakona_o_javnim_servisima.pdf; https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/04/osce_analiza_zakona_u_vezi_sa_rakom.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²⁶ Usvojene 2007. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/08/preporukevekriznesituacije.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²⁷ Doneseni 2008. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2008/10/indikatorizamedijeudemokraciji.pdf>; <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2008/04/indikatorizaprocjenumedijskhslobodave.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

²⁸ Donesene 2007. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2007/11/osceuputezapolicijuuophodenjusmedijima.pdf>; https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2007/11/osce_uputezamedijeuophodenjuspolicijom.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

U dijelu Propisi izdvojeni su: Medijska regulatorna tijela i govor mržnje na Balkanu²⁹, Sloboda izražavanja, medijsko pravo i kleveta, Sloboda izražavanja³⁰, Vodič za tumačenje člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta³¹, Vodič OSCE-a za samoregulaciju online medija³², OSCE priručnik o sigurnosti novinara³³, Transkript Konferencije “Živjeti zajedno”, 17-18. novembar 2011³⁴, Regulatorna agencija za komunikacije – Politika sektora emitovanja³⁵, Brošura Živjeti zajedno³⁶ i 100 prvih pitanja o pravima medijskih uposlenika u BiH³⁷. Na kraju, u dijelu Zakoni navodi se niz zakona koji se na posredan ili neposredan način odnose na domenu medija. Tako se navode: Zakon o radu Bosne i Hercegovine³⁸, Zakon o radu Brčko Distrikta³⁹, Zbornik pravnih instrumenata Vijeća Evrope u vezi sa medijima⁴⁰, Krivični zakon Republike Srpske⁴¹, Zakon o komunikacijama⁴², Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta⁴³, Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini⁴⁴, Zakon o radu Republike Srpske⁴⁵, Zakon o radu Federacije Bosne i

²⁹ Objavljen 2017. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2018/03/27/medijska-regulatorna-tijela-i-govor-mrznje-na-balkanu/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³⁰ Objavljen 2015. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2015/06/mldi_ipi_defamation_manual_croatian.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³¹ Objavljen 2013. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/10/coe-slobodaizrazavanja.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³² Objavljen 2013. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/09/osce_bih_doc_2013090411101993bos.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³³ Objavljen 2012. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/04/osce_prirucnik_o_sigurnosti_novinar.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³⁴ Održana 2017. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/11/transkriptlat.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³⁵ Usvojena 2008. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/08/politika_sektora_emitovanja.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³⁶ Objavljena 2009. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/01/zivjetizajedno_lat.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³⁷ Objavljen 2010. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/01/100pitanja_bosanski.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³⁸ Usvojen 2017 godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2017/05/30/zakon-o-radu-bih/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

³⁹ Usvojen 2006. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2017/05/30/zakon-o-radu-brko-distrikta/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴⁰ Donesen 2006. godine. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2015/01/137_zbornik_pravnih_instrumenata_saveta_evrope_u_vezi_sa_medijima_1.pdf; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴¹ Usvojen 2003. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/13/krivini-zakon-rs/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴² Usvojen 2010. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/regulatorna-agencija-za-komunikacije-bih-zakon-o-komunikacijama/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴³ Usvojen 2003. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/zakon-o-zatiti-od-klevete-brko-distrikta/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴⁴ Usvojen 2009. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/zakon-o-zabrani-diskriminacije-u-bih/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴⁵ Usvojen 2018. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/zakon-o-radu-rs-a/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

Hercegovine⁴⁶, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine⁴⁷, Krivični zakon Brčko Distrikta⁴⁸, Krivični zakon Bosne i Hercegovine⁴⁹, Izborni zakon Bosne i Hercegovine⁵⁰, Izborni zakon Brčko Distrikta⁵¹, Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine⁵², Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine⁵³, Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske⁵⁴ i Zakon o slobodi pristupa informacijama Republike Srpske⁵⁵. Navedenim zakonima neophodno je dodati i one koji tretiraju javne servise u Bosni i Hercegovini, a koji uključuju: Zakon o javnom radio-televizijskom servisu Bosne i Hercegovine⁵⁶, Zakon o javnom servisu radio-televizije Federacije Bosne i Hercegovine⁵⁷ i Zakon o radio-televiziji Republike Srpske⁵⁸.

Dakle, uopšteno posmatrajući širok je spektar dokumenata kojima se, bilo posredno ili neposredno uređuje rad medija u Bosni i Hercegovini. Za zakonski okvir u ovoj zemlji u domeni medija može se reći da je relativno dobar, ali nedovršen. “Zakonski okvir je nepotpun u pogledu regulacije oglašavanja u medijima, transparentnosti vlasništva nad medijima, uredničke transparentnosti, medijske koncentracije, te finansiranja medija iz javnih izvora.” (Cvjetićanin i Brkan, 2019) Neki od ovih zakona, propisa, priručnika i deklaracija značajniji su iz aspekta predmeta istraživanja ovog rada, te će im se u nastavku posvetiti posebna pažnja. Posmatrajući online medijski prostor, na početku treba istaći da u Bosni i Hercegovini ne

⁴⁶ Usvojen 2016. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/zakon-o-radu-fbih/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴⁷ Inicijalno usvojen 2003. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/krivini-zakon-fbih/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴⁸ Usvojen 2011. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/krivini-zakon-brko-distrikta/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁴⁹ Inicijalno usvojen 2003. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/krivini-zakon-bih/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵⁰ Usvojen 2001. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/izborni-zakon-bih/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵¹ Usvojen 2008. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2012/08/02/izborni-zakon-brko-distrikta/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵² Inicijalno usvojen 2001. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2011/04/09/zakon-o-slobodi-pristupa-informacijama-u-federaciji-bosne-i-hercegovine/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵³ Inicijalno usvojen 2003. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2011/04/09/zakon-o-zatiti-od-klevete-federacije-bosne-i-hercegovine/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵⁴ Usvojen 2001. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2001/08/09/zakon-o-zatiti-od-klevete-republike-srpske/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵⁵ Usvojen 2000. godine. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2001/05/09/zakon-o-slobodi-pristupa-informacijama-republike-srpske/>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵⁶ Usvojen 2005. godine. Dostupno na: <https://bhrt.ba/wp-content/uploads/2019/10/Zakon-o-javnom-RTV-sistemu-BiH.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵⁷ Usvojen 2008. godine. Dostupno na: <http://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/fbih/44.pdf>; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

⁵⁸ Usvojen 2006. godine. Dostupno na: https://www.rtrs.tv/comp/zakon_rtrs.php; Poslednji put pristupljeno: 14.3.2021.

postoji zakonska regulativa koja bi uredila rad online medija. Njihovo djelovanje predmet je samoregulacije koja uglavnom počiva na djelovanju Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine.

4.6.1 Kodeks za štampu i online medije Bosne i Hercegovine

Kodeks za štampu i online medije Bosne i Hercegovine jedan je od najrelevantnijih dokumenata kojima se tretira pitanje djelovanja online medija u zemlji. Kako se u uvodu ovog Kodeksa navodi: “Kodeks ima za cilj da postavi osnove sistema samouređivanja u štampi i online medijima, koji će biti smatran moralno obavezujućim za novinare, urednike, vlasnike i izdavače printanih i online medija. “ Opšte odredbe kodeksa proklamuju njegova temeljna načela, ističući da je obaveza novinara_ki koji djeluju u štampanim i online medijima u Bosni i Hercegovini da prema javnosti održavaju visoke etičke standarde, te da poštuju potrebe građana_ki za informacijama i brane slobodu informisanja. U dijelu Opštih odredbi poseban fokus stavlja se i na pitanje ljudskih prava, te se tako navodi: “Novinari će se pridržavati standarda ljudskih prava definisanih u međunarodnim i bosanskohercegovačkim aktima o ljudskim pravima. “ Vezano za predmet ovog istraživanja, u pomenutom odjeljku Kodeksa stoji i to da će novinari_ke “razvijati svijest o ravnopravnosti polova i poštivanju osobnosti kao integralnog dijela ljudskih prava.“ Nadalje se kroz 15 članova razmatraju sledeća pitanja: interes javnosti, urednička odgovornost, huškanje, diskriminacija, ravnopravnost polova i poštivanje osobnosti, tačnost i fer izvještavanje, komentar, pretpostavka i činjenica, mogućnost odgovora, pogrešno predstavljanje, privatnost, osobe optužene za krivična djela, zaštita svjedoka, zaštita djece i maloljetnika, reklamiranje i sponzorisanje, povjerljivost izvora informacija, autorska prava i žalbe. Analizirajući Kodeks iz aspekta teme ovog istraživanja značajnim se čini istaći član 4. koji se odnosi na problem diskriminacije u kom stoji: “Novinari moraju izbjeći prejudicirane i uvredljive aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, pol, seksualnu opredijeljenost, fizičku onesposobljenost ili mentalno stanje. Aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, pol, seksualnu opredijeljenost, fizičku onesposobljenost ili mentalno stanje će biti napravljene samo onda kada su u direktnoj vezi sa slučajem o kojemu se izvještava.” Takođe, pažnju treba posvetiti i članu 4a. koji se odnosi na ravnopravnost polova i poštovanje osobnosti, a u kom stoji: “Novinari će izbjegavati direktne ili indirektne komentare kojima ličnosti stavljaju u neravnopravan položaj ili ih diskriminišu po osnovi njihovog pola, roda, polnog identiteta, rodnoga identiteta, rodnoga izražavanja i/ili seksualne orijentacije.”

Dakle, može se reći da je posmatrano iz aspekta prava marginalizovanih grupa žena i pripadnika_ca LGBTI populacije Kodeks relativno dobro napisan jer naglašava potrebu jednakog tretmana ovih skupina. Nadgledanjem primjene ovog Kodeksa bavi se Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine, samoreglativno tijelo za štampane i online medije u zemlji. Postupak pred ovim samoregulatornim tijelom pokreće se ulaganjem žalbe ili prigovora čitatelja_ki, a Vijeće za štampu donosi preporuke medijima koji su prijavljeni za kršenje Kodeksa u onim slučajevima u kojima to smatra prigodnim. Ipak, odluke koje Vijeće za štampu donosi nisu obavezujuće, te mediji nisu dužni postupiti u skladu sa donesenim preporukama ovog tijela. Kada se pogleda dokument u kom su sadržani slučajevi žalbi podnesenih tokom 2020. godine⁵⁹ navodi se da je “ukupno registrovano 305 žalbi na uredničke sadržaje i komentare posjetilaca internet portala”. Pregledom podnesenih žalbi može se uočiti da je najveći broj njih i dalje u proceduri, nekoliko ih je proglašeno van nadležnosti Vijeća za štampu, dok je u nekoliko slučajeva na djelu postupak samoregulacije, te su portali na koje se žalbe odnose sami korigovali problematične sadržaje. Najveći broj podnijetih žalbi odnosi se na prostor komentara u online medijima, koji često ne podliježe nikakvoj kontroli samih medija što rezultira pojavom velike količine govora mržnje⁶⁰ različitih oblika. Ukoliko se ovaj dokument uporedi sa Pregledom žalbi građana na uredničke sadržaje i komentare posjetilaca Internet portala 2019.⁶¹ uočljivo je da je u ovom pregledu zabilježeno više nego duplo više žalbi, njih 623. Ipak, posljednji zavedeni slučaj u Pregledu dostupnom za 2020. godinu kao datum bilježenja ima 23. jun, te, iako nije precizno naglašeno, vjerovatno ne obuhvata sve slučajeve žalbi iz 2020. godine.

Iz navedenog je jasno da Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine ima značajnu ulogu u samoregulaciji online medijskog prostora, ali nedovoljnu budući da njegove odluke ostaju na razini preporuka koje mediji nisu dužni poštovati. S obzirom na to da preporuke Vijeća za štampu, njihovo poštovanje, odnosno odbijanje postupanja u skladu sa istima sobom ne nosi nikakve sankcije, ne postoji način da se mediji primoraju da na neki način djeluju u skladu sa njima. Broj zaprimljenih žalbi iz godine u godinu je sve veći, što ukazuje na to da građani_ke više pažnje posvećuju djelovanju Vijeća za štampu, te pokazuju veće interesovanje za sadržaje

⁵⁹ Dostupno na: https://www.vzs.ba/images/2020/BHS_2020a_3.pdf; Poslednji put pristupljeno 15.4.2020. godine.

⁶⁰ “Govor mržnje je usmeno ili pismeno izražavanje diskriminatorskih stavova. Njime se širi, potiče, promovira ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija, homofobija, antisemitizam, seksizam i drugi oblici mržnje koji se temelje na netrpeljivosti.” (Kogovšek i Petković, 2011)

⁶¹ Dostupno na: https://www.vzs.ba/images/2019/BHS_2019.pdf; Poslednji put pristupljeno 15.4.2020. godine.

koji se pojavljuju u štampanim i online medijima. Ovo je takođe indikator i činjenice da je neophodno uspostaviti neki vid regulacije u online medijskom prostoru, jer nedostatkom njenog postojanja otvoren je prostor medijima na djelovanje po sopstvenoj savjesti, koje, svjedočimo, nerijetko nedostaje. S obzirom na to da za napise koji mogu biti prepuni govora mržnje različitog vida i usmjereni na različite subjekte, ukoliko se ne pokrene postupak prema nekom drugom zakonu, kao recimo Zakonu o zaštiti od klevete, mediji ni na koji način neće odgovarati, u rukama njihovih uposlenika_ca je velika moć i odgovornost. Naročito problematičan ovdje jeste prostor komentara ispod vijesti na portalima. Omogućavajući korisnicima potpunu anonimnost i lažno predstavljanje, a istovremeno njihovo izražavanje ne ograničavajući ni na koji način, portali koji imaju mogućnost postavljanja komentara ispod svojih vijesti daju prećutnu dozvolu za puštanje veoma negativnih, potencijalno opasnih sadržaja u javni prostor. Tako se u komentarima često mogu sresti i otvoreni pozivi na nasilje, ali i privatne informacije o pojedincima_kama koje ih u krajnjem slučaju mogu dovesti u neposrednu opasnost.

4.6.2 Zakon o zabrani diskriminacije

Iz aspekta predmeta ovog istraživanja od značaja je pažnju posvetiti i odredbama Zakona o zabrani diskriminacije. Kako član 1. ovog zakona navodi: “Ovim zakonom uspostavlja se okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije.” Član 6. ovog zakona precizno definiše oblasti njegove primjene, a stav h) navodi oblast javnog informisanja i medija. Dakle, iz ovoga se nameće nedvojben zaključak da se sve odredbe ovog zakona primjenjuju i na medijski prostor, što je od značaja za analizu pitanja ljudskih prava marginalizovanih grupa. Kao centralna institucija nadležna za zaštitu od diskriminacije ovim zakonom predviđen je Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

Mediji su u odredbama ovog zakona zastupljeni i kroz druge odredbe, primarno one koje se tiču obaveze objavljivanja presuda donesenih po ovom zakonu u medijima, ukoliko je tako nešto propisano. Ovo je takođe od značaja za oblast ljudskih prava u medijima, budući da se upravo kroz postupanje po ovim odredbama može dovesti do ukazivanja na slučajeve diskriminacije ne samo u medijima, već i u drugim sferama društvenog življenja, te posljedično i širiti svijest o negativnim aspektima takvog ponašanja i implikacijama koje ono može imati. Za ovo istraživanje važna je činjenica da Zakon o zabrani diskriminacije obuhvata i oblast javnog informisanja i medija primarno iz razloga što će to značiti da su mediji i zakonski dužni

poštovati njegove odredbe, za čije kršenje, za razliku od Kodeksa za štampu i online medije, mogu snositi određene posljedice propisane Zakonom.

4.6.3 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Pored Zakona o zabrani diskriminacije, za ovo istraživanje potrebno je istaći i značaj koji ima Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini⁶². Član 1. ovog Zakona ističe da se njime “uređuje, promiče i štiti” ravnopravnost polova u Bosni i Hercegovini, garantuje jednakost svih, te štiti od diskriminacije po osnovi pola. U stavu 2. Člana 2. propisuje se oblast koju ovaj Zakon uređuje, te se navodi: “Puna ravnopravnost spolova jamči se u svim društvenim područjima, uključujući ali se ne ograničavajući na područja obrazovanja, gospodarstva, zapošljavanja i rada, socijalne i zdravstvene skrbi, sporta, kulture, javnog života i medija, bez obzira na bračno i obiteljsko stanje.” Dakle, i u slučaju Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini mediji su navedeni kao jedna od oblasti koja je pokrivena njegovim odredbama. Dodatno se u ovom Zakonu fokus stavlja na medijski prostor u njegovom X dijelu koji nosi naziv Mediji, gdje se u Članu 21. navodi:

- “(1) Svi imaju pravo pristupa medijima bez obzira na spol.
- (2) Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol.
- (3) Mediji su dužni kroz programske koncepte razvijati svijest o ravnopravnosti spolova.”

Ova tri stava veoma precizno definišu šta je u odnosu prema pitanju ravnopravnosti polova dužnost i obaveza samih medija kao jednog od najznačajnijih agensa u modernom društvu. Pored obaveze sprečavanja negativnih praksi, kao što je medijsko predstavljanje pojedinaca i pojedinki na pogrdan način po osnovu njihovog pola, zakon propisuje i pozitivne prakse kao što je obaveza uvođenja programa koji bi razvijali svijest o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini. Nadležnost primjene ovog Zakona u rukama je Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, a u cilju praćenja njegove primjene u okviru Ministarstva formirana je i Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Na nivou entiteta, primjenu zakona nadziru Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

U zaključku se može istaći da kada je riječ o odnosu medija prema pitanju ravnopravnosti polova, a time i prema ženama kao marginalizovanoj skupini, zakonske odredbe postoje, precizne su i relativno sveobuhvatne. Ipak, njihovo poštovanje ostaje upitno. Tako recimo

⁶² Prečišćeni tekst ovog zakona usvojen je 2010. godine. Dostupno na: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/ZoRS_32_10_H.pdf; Poslednji put pristupljeno: 15.4.2021.

odredba o obavezi uvođenja programa koji bi promovisali ravnopravnost polova u najvećem broju medija ostaje na razini odredbe, a njene praktične primjene nema. Jednako, odredba zabrane predstavljanja pojedinaca i pojedinki na negativan način po osnovi njihovog pola takođe praktično ne doživljava značajnu primjenu, budući da gotovo svakodnevno u medijima svjedočimo veoma pogrđnim sadržajima u kojima se pominju žene. Seksualizacija žena kroz vulgarne naslove i tekstove u medijima, objektivizacija na najgore moguće načine svakodnevna su pojava u medijima u Bosni i Hercegovini i regionu, naročito u online prostoru koji, kako je naglašeno u više navrata nije adekvatno regulisan. U ovom slučaju bi za žene kao marginalizovanu skupinu u Bosni i Hercegovini značajno bilo povećati nadzor nad primjenom postojeće zakonske regulative, bez nužnog imperativa za uspostavljanje nove. Potrebni su, više, bolji mehanizmi osiguranja njenog poštovanja.

4.6.5 Kodeks časti BH novinara

Temeljni postulati novinarske profesije kojih bi se u idealtipskim uslovima u svom radu trebali pridržavati novinari i novinarke sadržani su i okviru Kodeksa časti BH novinara. Ovaj Kodeks usvojen je 2004. godine na Skupštini udruženja BH novinara, te su ga članovi ovog udruženja dužni poštovati. Naravno, u obzir treba uzeti i to da nisu svi akteri u medijskom okruženju članovi ovog udruženja, a time ni dužni poštovati njegove odredbe. Ipak, budući da dio novinara i novinarki jeste, u cilju kreiranja sveobuhvatnog rada određenu pažnju neophodno je posvetiti i ovom dokumentu. Odnos novinara i novinarki prema ljudskim pravima problematizovan je već u dijelu Opštih načela Kodeksa gdje se navodi: “U svojem radu novinari su dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo i slobodu, uvažavati pluralizam ideja i mišljenja, pridonositi jačanju pravne države i kao demokratski dio javnosti sudjelovati u kontroli nad djelovanjem vlasti i politike.” U nastavku Kodeksa se kroz 22 člana definišu prava i dužnosti koje novinari_ke imaju u svom radu. O odnosu prema marginalizovanim grupama ne postoji poseban član, ali se može reći da se pitanja izvještavanja o ženama, pripadnika_ca LGBTI populacije i i/migranata djelimično problematizuju kroz neke od članova. Tako se u članu 19. navodi: “Novinari moraju izbjegavati objavljivanje detalja i pežorativne kvalifikacije o rasi, boji kože, vjeri, spolu ili seksualnoj orijentaciji, kao i o bilo kojoj fizičkoj ili mentalnoj manjkavosti ili bolesti ukoliko to nije relevantno za javni interes.” Dakle, Kodeks časti BH novinara članovima ovog udruženja jasno nalaže da je objavljivanje bilo kakvih uvredljivih sadržaja o nekoj od marginalizovanih skupina odraz loše prakse, te za takvo nešto počinioci_teljke mogu biti kažnjeni. Kako se u Završnim odredbama precizira, kršenje

Kodeksa časti sa sobom povlači određene sankcije, što je primjer dobre prakse neke vrste regulacije u medijskom prostoru.

4.7 Marginalizovane grupe u online medijima – pregled dosadašnjih istraživanja

Način tretiranja marginalizovanih grupa u medijima, kako je ranije naglašeno, odraz je opšteg odnosa prema novinarskoj profesiji u jednom društvu. Društva čiji mediji drže do temeljnih postulata novinarske profesije uglavnom se na adekvatniji način odnose prema ovim pitanjima. “Izveštavanje o različitosti odnosi se na predstavljanje “drugosti” (osobina različitih od onih koje mi/većina posedujemo), odnosno na osetljivost za i fer tretman prema različitosti u medijima. Ignorisanje, potiskivanje i isključivanje različitosti rezultira dominacijom većinskih grupa nad manjinskim. Posledica ovakve dominacije je diskriminacija, koja u odnosu na različite grupe može da se manifestuje na mnogo načina. Ali, krajnji rezultat svih tih načina je uvek isti: manjine su isključene iz opšteprihvaćenog, a njihova iskustva ostaju skrivena i neprimećena. Prema mnogim savremenim teorijama, medijsko reprezentovanje se smatra centralnim za proces formiranja identiteta. Ono je takođe presudno za javnu percepciju aktera, utiče na formiranje društvenog stava prema manjinama, uključujući i njihovo javno prihvatanje ili odbacivanje. Zato su posledice neodgovarajućeg predstavljanja i ozbiljne i velike.” (Milivojević, 2012) Medijska reprezentacija tema vezanih za marginalizovane grupe tako ima veliki značaj, budući da iz nje proizilaze brojne reprekusije u kontekstu položaja ovih skupina u svakodnevicu.

“Neprofesionalno medijsko izvještavanje o marginalizovanim grupama je odavno prepoznato kao problem od strane međunarodnih i organizacija civilnog društva koje se bave ljudskim pravima. O tome svjedoče prakse poput monitoringa medijskih objava, rada sa medijskom zajednicom kroz treninge kojima se novinari_ke nastoje senzibilizirati o ovim temama, ili objavljivanje preporuka za izvještavanje o osjetljivim temama kao što je rodno zasnovano nasilje.” (Cvjetićanin, 2020) Sve ove prakse prisutne su u Bosni i Hercegovini. Organizacije civilnog društva u ovoj zemlji obavljaju širok opus poslova vezanih za odnos medija i marginalizovanih skupina. Neke od najaktivnijih među njima jesu Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, udruženje “Vaša prava BiH”, UG “Zašto ne” i drugi. Ove organizacije vrše kontinuirani monitoring medija, te rade na edukaciji mladih novinara_ki iz različitih oblasti, među kojima značajno mjesto zauzimaju i teme odnosa prema marginalizovanim skupinama.

4.7.1 Karakteristike medijskog izvještavanja o marginalizovanim grupama

Velika odgovornost obavljanja novinarske djelatnosti trebala bi novinarima i novinarkama kao imperativ postavljati i potrebu za adekvatnim medijskim izvještavanjem koje se odnosi na ljudska prava marginalizovanih grupa. Bilo da se radi o izvještavanju o događajima u kojima su pripadnici_će određene marginalizovane grupe učestvovali_e ili događajima koji ih se na neki način generalno tiču, značajno je na koji način će novinari_ke to činiti. “Jedan od najvažnijih zadataka sa kojim se novinari_ke suočava - ju jeste onaj da pišu o ljudima koji su na bilo koji način drugačiji od njih samih. Taj zadatak postaje još težim ukoliko novinar_ka ima bilo kakvu predrasudu o različitosti “drugog_e“ o kojem_oj piše ili pravi prilog. Mediji su vrlo važni u stvaranju imagea kojeg pojedinci_ke, grupe, zajednice imaju u nekom društvu i od toga bitno ovisi i pozicija tih pojedinaca_ki, grupa i zajednica. Rezultati svih dosadašnjih istraživanja o načinima na koje mediji izvještavaju o “drugačijosti“, sugeriraju potrebu značajnijih promjena u medijskom tretiranju različitosti, od potrebe da novinari_ke razvijaju veću osjetljivost za pitanja i problem marginaliziranih skupina, do toga da sami_e predstavnici_e tih sku - pina postanu mnogo aktivniji_e sudionici_e u tom procesu.” (Turčilo, 2012) Pred medijima je u ovom kontekstu niz različitih zadataka koje mogu i trebaju obavljati. “Mediji mogu širiti saznanja o neprihvatljivim praksama i slučajevima diskriminacije, dati glas žrtvama diskriminacije, tražiti odgovore i time podstaći nadležne službe da rade svoj posao. Na taj način mogu mediji postati važan generator ostvarivanja načela jednakost i jednakih mogućnosti u društvu.” (Kogovšek i Petković, 2011) Opredjeljenje određenog medija za adekvatan način izvještavanja o marginalizovanim skupinama sadržano je već u njegovoj uredničkoj politici. Ovo će se odnositi kako na same uposlenice_ke nekog medija, tako i na njegov cjelokupni odnos prema nosiocima društvene i političke moći. Urednička politika online medija u Bosni i Hercegovini često uopšte nije poznata, što i ne čudi budući da u online prostoru djeluje veliki broj potpuno anonimnih medija. Ukoliko se uzme u obzir činjenica da ne postoje javno dostupne informacije o tome ko posjeduje, te ko su zaposleni_e na velikom broju portala u ovoj zemlji, ostaje upitno i to da li se oni uopšte mogu nazivati medijima. Do nedavno je vlasništvo nad “.ba” nacionalnim domenama bilo moguće provjeriti putem website-a “Nic.ba”, međutim i ta mogućnost je ukinuta bez jasnog razjašnjenja zbog čega je to učinjeno⁶³. Transparentnost vlasništva nad medijima generalno, a time i nad online medijima ima veliki uticaj na sve aspekte djelovanja konkretnog medija. Stoga je i na ovom mjestu važno

⁶³ Univerzitetski tele-informatički centar (UTIC) ukinuo je mogućnost “WHOIS” pretraživanja po nalogu Agencije za zaštitu ličnih podataka.

istaći potrebu za nezavisnošću medija, jer samo suštinski slobodni mediji imaju temeljni preduslov da o svima izvještavaju jednako. Iz aspekta medijske reprezentacije marginalizovanih grupa za novinare_ke je važno da u obzir uzmu niz faktora: od toga da niko na bilo koji način vrši diskriminaciju ne smije u medijima biti zaštićen, do prostog izbora sagovornika_ca sa kojima će se razgovarati o ovoj temi. Upravo doza osjetljivosti koja postoji u izvještavanju o marginalizovanim grupama jeste i razlog zbog kog je ovom zadatku potrebno pristupati sa dodatnom pažnjom.

Iz ranije navedenog pregleda zakonske regulative koja je na snazi u Bosni i Hercegovini, jasno je da područje online medija izmiče bilo kakvoj vrsti formalne regulacije, što ga čini posebno problematičnim. Velika je vjerovatnoća da bi, kada bi postojala prijetnja nekom sankcijom, novinari_ke ozbiljnije pristupali_e zadatku izvještavanja o pitanjima koja se tiču ljudskih prava marginalizovanih grupa. Nadalje, formalno-pravno Zakon o zabrani diskriminacije garantuje svim građanima i građankama bosanskohercegovačkog društva jednaka prava. Njegova nadležnost proteže se i na oblast medija. Međutim, praksa pokazuje da načela ovog zakona često ostaju samo na papiru, naročito u domeni online medija.

Odredbе ovog zakona, ali i Ustava Bosne i Hercegovine koji takođe zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, te tretira i problematiku govora mržnje ostaju na razini deklarativnog u susretu sa prostorom komentara u online medijima. Baš na ovom mjestu svjedočimo, u većini slučajeva anonimnim, komentarima pojedinaca i pojedinki koji na veoma negativan način pišu o pripadnicima_cama neke od marginalizovanih skupina, često otvoreno pozivajući na nasilje. “Zakon o zabrani diskriminacije BiH ne nudi definiciju govora mržnje, ali propisuje mogućnost podnošenja tužbe od osoba izloženih bilo kojem obliku diskriminacije, i to radi utvrđivanja diskriminacije, zabrane ili otklanjanja diskriminacije te nadoknade štete. Međutim, kada sagledamo sudsku praksu u Bosni i Hercegovini, evidentno je da od završetka rata do danas nije održano nijedno suđenje za krivično djelo zločina iz mržnje ili za krivično djelo govora mržnje.” (Kogovšek i Petković 2011) Kako “Mreža za izgradnju mira” navodi, sa početkom 2019. godine otvorena je mogućnost da se Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine prijave slučajevi govora mržnje, te su do avgusta 2020. godine zaprimljene samo četiri žalbe⁶⁴. Dakle, formalna mogućnost prijavljivanja instanci govora mržnje postoji, ali je nedovoljno iskorišćena. Svakako, nije realno vjerovati da se govor mržnje dogodio u samo četiri slučaja koliko je prijava upućeno na adresu Ombudsmena za ljudska prava. Iz ugla medija, ali i svih

⁶⁴ Više informacija dostupno na: <https://www.mreza-mira.net/vijesti/razno/govor-mrznje-u-bih-pravo-na-slobodu-izrazavanja-nije-apsolutno/>; Poslednji put pristupljeno: 16.3.2021.

drugih, ključno je prepoznati razliku između slobode izražavanja i govora mržnje. Kako je i ranije istaknuto, sloboda jednog pojedinca_ke seže do one granice do koje ne ugrožava prava drugog_e. Upravo pitanja koja se vezuju za ljudska prava marginalizovanih grupa naročito su osjetljiva u ovom kontekstu. Ipak, ni u kom se slučaju ne može reći da je “tanka linija” između ova dva pojma - veoma je jasno šta potpada pod slobodu izražavanja, a šta se smatra govorom mržnje. Zločini počinjeni iz mržnje nerijetko su veoma ozbiljne prirode, te žrtvama mogu nanijeti veliku psihički, fizičku, materijalnu i drugu štetu. Kada je riječ o Bosni i Hercegovini gotovo da ne postoji institucionalno djelovanje usmjereno na probleme govora mržnje i zločina počinjenih iz mržnje. Značajan dio posla i ovdje, kao i u brojnim aspektima tretiranja ljudskih prava marginalizovanih skupina obavljaju različite organizacije civilnog sektora. “U praksi i dalje ne postoje institucionalni mehanizmi, što znači da policijske agencije i pravosuđe i dalje ne prikupljaju sustavno informacije o ovim kaznenim djelima, te ne postoji formalna edukacija stručnjaka_inja na ovu tematiku i problematiku. Ovi nedostaci izravno vode do problema da ova kaznena djela u velikom broju slučajeva ostaju neprimijećena, pravno neprepoznata i neprocesuirana ili pogrešno procesuirana. Naime, dolazi do toga da u određenim slučajevima i ako se sankcija izrekne, ona nije odgovarajuća, odnosno nije proporcionalna učinjenom kaznenom djelu, jer se mržnja kao otežavajuća okolnost vrlo često ili skoro nikako ne uzima u obzir.” (Blažević, 2019) Dakle, kako je i ranije istaknuto, pogrešno bi bilo pretpostaviti da je prijavljeni broj slučajeva govora mržnje odraz realnog stanja, u velikom broju slučajeva, zapravo, ovakve instance ostaju pravno neprepoznate i ne bivaju adekvatno procesuirane.

Djelovanje online medija mahom je obilježeno nastojanjem da se stekne što veći profit. Tako su stranice portala “zatrpane” reklamnim sadržajima, a objave portala kreirane tako da privuku što više “klikova” čitalaca i čitateljki. Borba za egzistenciju, otjelovljena u borbi za “klik” jeste jedan od glavnih uzročnika nekvalitetnog sadržaja koji se objavljuje u online medijima. Brzina kojom online mediji proizvode vijesti često ide na uštrb kvaliteta. Senzacionalizam, nažalost, u našem društvu predstavlja svojevrstan magnet za mase. Stoga, što je oprema teksta, njegov naslov, “thumbnail” i “lead” “nevjerovatnija”, “uzbudljivija”, to je veći broj onih koji_e će taj sadržaj otvoriti. Izvještavanje o marginalizovanim grupama uglavnom pruža širok spektar mogućnosti za kreiranje najrazličitijih naslova koji se graniče sa dobrim ukusom, baš zbog svog prenaglašenog senzacionalizma. Dodatnu problematiku u ovom kontekstu stvara i deklarisanje pojedinaca i pojedinki kao pripadnika_ca određene marginalizovane grupe. Naime, medijski uposlenici_ce često ne prave jasnu distinkciju između situacija u kojima je nužno i, za sadržaj teksta, značajno naglasiti nečiju pripadnost određenoj društvenoj grupi. Ovo nije samo slučaj sa marginalizovanim grupama, ali je zbog ranije naglašene

naročite osjetljivosti izvještavanja o njima posebno značajno. Na medijskim uposlenicima_cama je značajan zadatak razlučivanja da li je za razumijevanje suštine neke vijesti važno naglasiti da je neko pripadnik_ca LGBTI populacije recimo. Ukoliko se tako pojedinci i/ili pojedinke koji recimo počine neka krivična djela u članku označe kao pripadnici_ce neke marginalizovane grupe, prema principu asocijacije oni_e koji_e čitaju članak negativne osobine mogu pripisati čitavoj grupi ljudi. Naravno, postoje situacije u kojima je značajno naglasiti da je neko pripadnik_ca određene grupe. Tako recimo u slučajevima zločina iz mržnje uputno je istaći da je meta eventualnog napada bio_la pripadnik_ca neke marginalizovane skupine. U ovakvoj situaciji mediji bi radili u korist marginalizovanih grupa, otvoreno ukazujući na slučajeve kršenja njihovih ljudskih prava i sloboda.

Značajan problem u odnosu medija i marginalizovanih grupa ogleda se u tome da je zastupljenost pitanja vezanih za ljudska prava marginalizovanih skupina često veoma mala. Uglavnom se izvještavanje o marginalizovanim grupama može svesti na razinu prigodničarskog. Rijetki su slučajevi u kojima mediji pokreću neke istraživačke teme koje bi u svom središtu imale ljudska prava neke od marginalizovanih grupa. Ovo je naročito slučaj sa online medijima, budući da postoji velika brzina produkcije sadržaja koju je potrebno ispratiti. Tako izvještavanje o ovim temama ostaje povremeno, o nekim značajnim datumima ili savremenim događajima koji ih uključuju. To je, iz perspektive marginalizovanih grupa u jednom društvu nedovoljno, s obzirom na to da njihova vidljivost zavisi u velikoj mjeri upravo od medija. Mediji su ti koji kroz funkciju agenda setting-a imaju moć da javnosti stvore svojevrstan dnevni red, odnosno nametnu teme o kojima će biti riječi u javnom diskursu i time svoju publiku navedu na razmišljanje o njima.

Izvještavanje o marginalizovanim skupinama nerijetko podliježe i snažnoj stereotipizaciji koja uglavnom potiče od samih novinara i novinarki ili je utkana u uredničku politiku nekog medija. Tako se događa da su svi_e pripadnici_e neke marginalizovane skupine u medijima predstavljeni posve površno, te su medijske slike zasnovane na setu stereotipa i predrasuda koji o njima postoje od ranije. Ove mentalne konstrukcije često sami kreatori i kreatorke medijskih sadržaja nesvjesno uvode u svoje tekstove, ne nužno sa lošom namjerom. „Stereotipi, sami po sebi, nisu nužno uvredljivi ili štetni, ali interesi kojima mogu da služe i konteksti u kojima mogu da se koriste imaju potencijal da budu upravo takvi.“ (Brigs i Kobli, 2005) Nedostatak informisanosti i znanja može biti problem, a upravo iz tog razloga edukacija novinara_ki i urednika_ca treba biti od primarne važnosti.

Na ovom mjestu treba istaći i značaj prepoznavanja različitih vrsta dezinformacija pri kreiranju medijskih sadržaja. Razvoj tehnologije i medijska konvergencija omogućili su u velikoj mjeri

da se, naročito u prostoru online medija kreira velika količina dezinformativnog sadržaja. „Razvoj tehnologije, odnosno novih medija su omogućili konvergenciju medija čime imaju jači utjecaj na naše misli i stvaranje prividnih potreba. Zasiurno veći dio javnosti (na lokalnoj i globalnoj razini) smatra kako smo svjesni medijskih manipulacija i kako se uspješno odupiremo svemu tome (manipulirani su obično oni Drugi). Mediji su se komercijalizirali, oglašavanje je glavna djelatnost medija, a reklame i manipulacija nas „proždiru“ a da često to ni ne primjetimo. (Vertovšek i Tomović, 2015) Imuni_e na manipulacije različite vrste nisu ni oni_e koji_e se profesionalne bave novinarstvom. Novinari_ke lako nasjedaju na ovakve sadržaje i dalje ih prenose, na taj način potencijalno stvarajući veoma negativne posljedice. Stoga je oblast provjeravanja činjenica sve značajnija za novinarsku profesiju. Za neki novinarski sadržaj primarni kriterijum ocjenjivanja svakako jeste njegova tačnost. Ukoliko ne počiva na činjenicama, onda svi drugi njegovi elementi gube značaj jer su apriori pogrešni. Kod izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa potrebno je sve tvrdnje pažljivo provjeriti, kako se preuranjenim klasifikacijama ili suštinski netačnim podacima ne bi dodatno pospješila njihova marginalizacija u društvu. Manipulisanje činjenicama sve je češći fenomen, naročito u digitalnom prostoru što onima koji provode ovakve prakse omogućava da svoje ciljeve zadovolje brzo i efikasno. Tako je danas veoma lako manipulirati fotografijama i video sadržajima, fabrikovati lažne vijesti i na njima zasnivati čitave narative potencijalno veoma štetne za marginalizovane skupine. Na kreatorima_kama medijskih sadržaja počiva obaveza da sve sadržaje koje objavljuju provjere, te da ih u javnost plasiraju tek u onim slučajevima u kojima su posve sigurni u njihovu tačnost i utemeljenost. Nedostatak vremena za obradu vijesti koje se objavljuju u online medijima često rezultira upravo namjernim ili nenamjernim slučajevima prenošenja dezinformativnog sadržaja. Iz ugla krajnjeg korisnika_ce sadržaja, kao i iz ugla marginalizovanih grupa kao agensa u društvu u krajnjoj instanci ostaje nevažno da li je neka dezinformacija plasirana greškom ili sa određenom namjerom. Onda kada ona dosegne javnost, šteta je uglavnom već učinjena, a ispravke, demanti ili bilo koji vid korekcije uglavnom prolazi nezapaženo.

U ovom kontekstu treba pomenuti istraživanje “Preko margine: Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bh. medijima” koje je u septembru 2020. godine objavilo Udruženje građana i građanki “Zašto ne”. Predmet ovog istraživanja bilo je upravo izvještavanje online medija o marginalizovanim skupinama u bosanskohercegovačkom društvu. Fokus istraživanja bio je na dezinformativnim sadržajima, te su za analizu podataka

korišćeni medijski sadržaji objavljeni na fact-checking platformi “Raskrinkavanje”⁶⁵. Analizirane su tako dezinformacije objavljene o ženama, pripadnicima_cama LGBTI populacije i i/migrantima. Kako je u ovom istraživanju istaknuto: “Primjetno je da se svaka od ovih grupa na neki način pozicionira u odnosu na diskurzivno ili stvarno nasilje kroz vrstu i sadržaj dezinformacija koje ih targetiraju: migranti i izbjeglice, te LGBT osobe se prikazuju kao izvršiocu nasilja, dok se žene prikazuju kao njegove “logične” žrtve, na način koji umanjuje činjenicu da se radi o ponašanju koje jeste (ili bi trebalo biti) društveno neprihvatljivo, te nezakonito. Istovremeno, takav način prikazivanja sve tri grupe služi kao opravdanje za stvarno nasilje prema njima, te dezinformacije na taj način služe da podrže ili pojačaju već postojeće tendencije ka nasilju usmjerenom prema marginalizovanim grupama - to jest, doprinose samoj njihovoj marginalizaciji.” Dakle, istraživanjem je uočen značajan stepen stereotipizacije pripadnika_ca ovih marginalizovanih grupa u bosanskohercegovačkim medijima. Njihovo stavljanje u kontekst nasilja, bilo kao izvršioca ili kao žrtve reflektuje se na njihov položaj u stvarnosti. Kada mediji kontinuirano targetiraju određenu skupinu, označavajući njene pripadnike_ce kao “nasilnike_ce”, “zločince” ove kategorizacije će se sve više zadržavati u javnom mnijenju, usmjeravajući ga protiv svih pripadnika_ca određene grupe. Učestalim prikazivanjem istog, negativnog narativa o određenoj marginalizovanoj skupini u javnosti se može javiti strah, nepovjerenje i odbojnost, što ukazuje na direktne reprekusije koje medijsko izvještavanje ima u odnosu na njihov položaj u realnom okruženju.

4.7.2 Mediji i digitalno nasilje nad marginalizovanim grupama

Pored potencijalnog nasilja u “stvarnom svijetu” kod izvještavanja online medija o ljudskim pravima marginalizovanih grupa računa se mora voditi i o različitim oblicima digitalnog nasilja i posljedicama koje ono može imati. Digitalizacija medija dovela je do toga da se sve više publike okreće online medijima kao primarnim, a sve češće i jedinim izvorima informacija. Ovakva situacija naročito je uočljiva kod mladih, budući da su oni_e rođeni_e i odrastali_e u periodu ekspanzije tehnologije, te je njihovo okruženje od najranijeg perioda digitalno. Mogućnost pristupanja medijskim sadržajima u svakom trenutku i na svakom mjestu, te generalno posmatrajući olakšan proces kreiranja i diseminiranja omogućava svim pojedincima i pojedinkama da aktivno učestvuju u kreiranju medijskog okruženja. Sada, veoma jednostavno

⁶⁵ “Platformu Raskrinkavanje.ba pokrenuo je 2017. godine tim organizacije “Zašto ne” koji za sobom ima višegodišnje iskustvo u fact-checkingu, kroz rad na provjeri tačnosti i dosljednosti izjava javnih zvaničnika/ca, te praćenju ispunjenosti predizbornih obećanja na platformi Istinomjer. “ Platforma dostupna na adresi raskrinkavanje.ba.

svako može kreirati sopstveni blog, stranicu na nekoj od društvenih mreža, pa čak i portal kao medij po sebi. Ovo u značajnoj mjeri dovodi do povećanja digitalnog nasilja, s obzirom na to da ne postoji nikakav filter ili vid selekcije koji bi prolazili kreatori i njihovi sadržaji. “Najčešći oblici digitalnog nasilja se dešavaju nad marginalizovanim grupama, kao najranjivijim grupama u društvu. Važnu ulogu u tome imaju mediji i način na koji izvještavaju o marginalizovanim grupama: da li koriste politički korektan jezik ili teže ka senzaciji, koji je značaj medijskog izvještavanja o marginalizovanim grupama, koje su posljedice prenošenja nekorektne, stereotipne slike o marginalizovanim grupama u BiH itd. “ (Mujić, 2018) Kako je istaknuto, marginalizovane grupe posebno su ugrožene kada je riječ o digitalnom nasilju zbog svoje ranjivosti u realnom svijetu. Posljedično, digitalno nasilje koje mogu provoditi mediji, prenosi se ponovno u realnost kreirajući pun krug nesigurnosti za marginalizovane skupine. Krivični zakon Bosne i Hercegovine⁶⁶ ne prepoznaje problem digitalnog nasilja nad marginalizovanim grupama. Kako Mujić (2018) navodi: “Najbliže što bismo mogle povezati sa zabranom digitalnog nasilja je član 145., glava XV, u dijelu koji govori o krivičnim djelima protiv slobode i prava čovjeka i građanina i povredi ravnopravnosti čovjeka i građanina, unutar kojeg se zabranjuje diskriminacija po bilo kojoj osnovi (...)”⁶⁷ Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je 2017. godine utvrdilo prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH koji je iz aspekta ovog rada značajan jer definiše pitanje javnog podsticanja na nasilje i mržnju. U izmjenama i dopunama Krivičnog zakona navodi se da: „Ko putem štampe, radija, televizije, kompjuterskih sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima poziva na nasilje i mržnju usmjerenu protiv skupine ili nekog člana takve skupine određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, spol, spolno opredjeljenje, rodni identitet, invaliditet ili bilo koje druge osobine, u slučaju kada je počinjenje izvršeno na način koji će podsticati na nasilje i mržnju protiv skupine osoba ili člana neke skupine, o čemu odlučuje sud, kazniće se kaznom zatvora najmanje jednu godinu.“ (Mujić, 2018) Dakle, ovim izmjenama Krivičnog zakona predviđena je kazna zatvora u trajanju od

⁶⁶ Inicijalno usvojen 2003. godine. Dostupno na:

http://msb.gov.ba/anti_trafficking/zakonodavstvo/zakoni/?id=3868; Poslednji put pristupljeno: 19.3.2021.

⁶⁷ U ovom članu navodi se: “„Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkom ili drugom uvjerenju, spolu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom porijeklu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine, ratifikovanim međunarodnim ugovorom, zakonom Bosne i Hercegovine, drugim propisom Bosne i Hercegovine ili općim aktom Bosne i Hercegovine, ili koja na osnovu ove razlike ili pripadnosti ili kojem drugom položaju daje građanima neopravdane povlastice ili pogodnosti, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“

najmanje godinu dana za aktivnosti javnog podsticanja na nasilje i mržnju. Ovakva odredba značajna je za pitanje medijskog izvještavanja o marginalizovanim skupinama u slučajevima direktnih poziva na nasilje i mržnju. Raskorak, međutim, nastaje kada su ti pozivi suptilniji, kreirani na indirektan način ali podjednako opasni. Javno podsticanje na nasilje i mržnju nerijetko je “upakovano” u fraze izražavanja sopstvenog mišljenja, slobode govora i slično, koje se nekada ne prepoznaju kao problematične odmah, a mogu nanijeti veliku štetu onima prema kojima su usmjereni.

Ovdje je neophodno istaći da u Bosni i Hercegovini ne postoji sasvim precizna i adekvatna zakonska regulacija koja bi marginalizovane skupine štitila od različitih oblika digitalnog nasilja. Ono na čemu se, dok bolja zakonska regulativa ne stigne svakako može raditi jeste obrazovanje u domeni medijske pismenosti. Dodatno obrazovanje iz ove oblasti potrebno je svim generacijama korisnika_ca medijskih sadržaja u Bosni i Hercegovini, te će u nastavku rada biti riječi o njoj.

4.7.3 Medijska pismenost u Bosni i Hercegovini

Pojam medijske pismenosti jedan je od najaktuelnijih u modernom društvu, a značaj ovog koncepta raste iz dana u dan, naročito u trenutku pisanja ovog istraživanja u jeku pandemije bolesti Covid-19. Savladavanje ove kompetencije podjednako je važno za krajnje konzumente medijskih sadržaja i za njihove kreatore_ke. „Pod pismenošću podrazumevamo sposobnost da se zaista shvati i iskoristi poruka koja je izražena pisanim ili štampanim simbolima, kao što su, na primer, slova. Međutim, kada govorimo o medijskoj pismenosti, mi podrazumevamo i nešto više.“ (Tjurov, 2012) Definicije medijske pismenosti uopšteno variraju, ali ono što predstavlja svojevrsnu zajedničku tačku u brojnim definicijama jeste činjenica da ovaj pojam obuhvata sposobnost pojedinca_ke da medijima pristupi na adekvatan način, da sadržaje koji se pojavljuju u medijima suštinski razumije i kritički procjenjuje. Stoga i jedna od najčešće upotrebljivanih definicija medijske pismenosti koju je dala Evropska komisija nalaže da ona predstavlja „sposobnost pristupa medijima, razumijevanja i kritičke evaluacije različitih aspekata medija i medijskih sadržaja i ostvarivanja komunikacije u raznovrsnim kontekstima.“ Budući da se radi o veoma širokom i kompleksnom pojmu, u ovom radu neće se zalaziti u detaljne eksplikacije, već će se u nastavku fokus staviti na konkretizaciju pojma medijske pismenosti u Bosni i Hercegovini i značaja koji on ima iz aspekta marginalizovanih grupa. Uopšteno govoreći, u bosanskohercegovačkom društvu trenutno postoji veliko interesovanje za edukacije iz oblasti medijske pismenosti u okvirima djelovanja različitih organizacija

civilnog društva. Naročito u periodu pandemije koji je rezultirao porastom broja dezinformativnih sadržaja koji se dijele u najvećoj mjeri u različitim online medijima sve je više seminara, radionica, konferencija i panela koji obrađuju temu medijske pismenosti. “No, treba napomenuti da je u tim treninzima medijske pismenosti najčešće zastupljen takozvani „diskurs opasnosti“, u kojem se, većinom mlađe korisnike, uči kako se zaštititi od negativnih učinaka, uglavnom online tehnologija i platformi, dok je zanemaren „diskurs prilike“, koji bi ih učio kako zadovoljiti svoje medijske potrebe uz minimiziranje rizika, napora i uloženog vremena, te kako doprinijeti svojim informacijsko-komunikacijskim sadržajima medijskoj zajednici.” (Buljubašić i Turčilo, 2020) Značaj stvaranja medijski pismenih pojedinaca i pojedinki dodatno je istaknut u eri digitalnih medija koja omogućava gotovo svima da postanu ravnopravni_kreatori_ke sadržaja u medijskom prostoru. Otuda i potreba posmatranja medijske pismenosti kao kompetencije koja pomaže u razumijevanju kompleksnog medijskog okruženja, već i kompetencije značajne za kreiranje što adekvatnijih sopstvenih medijskih sadržaja. Svakako, inicijative brojnih aktera_ki koje rade na povećanju nivoa medijske pismenosti u bosanskohercegovačkom društvu treba pozdraviti. Iako ovakav vid neformalnog obrazovanja neosporno ima veliki značaj, naročito onda kada mu se priključe i pojedinci i pojedinke koje su već okončali svoje formalno obrazovanje, u okviru institucionalnog obrazovanja teme medijske pismenosti nedovoljno su zastupljene. Postoje brojne inicijative da se ovaj koncept uvede u predmete u osnovnim i srednjim školama, budući da je sa obrazovanjem na ovu temu značajno krenuti od najranijih perioda života. “Iako se ne može tvrditi da bez prisustva medijskog odgoja u okviru obaveznog školovanja nije moguće imati medijski pismene građane, činjenica je da je cilj obaveznog školovanja razvoj temeljnih kompetencija svakog pojedinca, a medijska pismenost se danas nedvojbeno smatra jednom od temeljnih kompetencija, te bi stoga trebala biti neizostavan dio obaveznog obrazovanja.” (Tajić, 2013) Svakako, kompetenciju medijske pismenosti važno je steći u ranom periodu susreta sa medijskim okruženjem, ali kontinuiran razvoj medijskog okruženja nalaže i neophodnost kontinuirane edukacije u domeni medijske pismenosti, te je cjeloživotno učenje u ovoj oblasti od primarnog značaja. “Upravo zbog brzine promjena u informacijsko-komunikacijskoj djelatnosti u 21. vijeku (digitalizacija, konvergencija, razvoj društvenih mreža i online platformi itd.), ali i zbog sve veće manipulacije i zloupotrebe medija, kao i zbog činjenice da nekadašnja publika danas postaje ono što zovemo „prozumeri“ (i konzumenti i kreatori informacija) potrebno je osposobiti i starije korisnike za (su)djelovanje u tim novonastalim informacijskokomunikacijskim okolnostima.” (Buljubašić i Turčilo, 2020) Kako bi se ovi ciljevi postigli, neophodno je raditi na razvoju koncepta cjeloživotnog učenja.

Posmatrano iz ugla marginalizovanih grupa medijska pismenost značajna je iz oba svoja aspekta: osposobljavanja krajnjih korisnika_ca da kritički posmatraju i vrednuju medijske sadržaje, te osposobljavanja kreatora_ki istih. U periodu ekspanzije fenomena poput građanskog novinarstva značajno je da svi_e oni_e koji_e na neki način učestvuju u kreiranju medijskih sadržaja imaju temeljne kompetencije potrebne za kreiranje što adekvatnijih, svrsishodnijih sadržaja. Naročito je ovaj fenomen prisutan u online medijskom prostoru. Kritički procjenjivati medijske sadržaje znači ne nasjedati na dezinformacije, posmatrati sadržaje iz aspekta njihove suštinske vrijednosti, te znati prepoznati eventualne uticaje koji su djelovali na to kako će krajnji sadržaj izgledati. Stoga je i u slučaju kreiranja i konzumiranja sadržaja vezanih za žene, LGBTI populaciju i i/migrante važno uključiti sve ove elemente, posljedično vodeći i kreiranju većeg stepena društvenog razumijevanja i prihvatanja. Fokus bi, u tretiranju pitanja medijske pismenosti u Bosni i Hercegovini u budućnosti značajno bilo staviti i na tematiku marginalizovanih grupa. Potrebno je, uporedo sa promovisanjem kompetencija medijske pismenosti kao njihov sastavni dio implementirati i pitanja vezana za odnos marginalizovanih grupa i medija. To bi u krajnjoj instanci moglo rezultirati širenjem svijesti o neadekvatnosti medijskog izvještavanja o ovim skupinama, a onda i, kroz ono što se naziva “solution-based” pristupom, kreiranjem medijskih sadržaja koji bi na bolji način tretirali ovaj problem.

4.8 Predstavljanje žena u online medijskim sadržajima

Temeljna ljudska prava deklarativno pripadaju svima jednako, ali u još uvijek značajno patrijarhalnom bosanskohercegovačkom društvu žene bivaju marginalizovane po više osnova. Sarajevski otvoreni centar kroz svoje “Narandžaste izvještaje” vrši kontinuiran monitoring nad poštovanjem prava žena u Bosni i Hercegovini.⁶⁸ Prava ove skupine ugrožena su gotovo na svim nivoima društvenog djelovanja. Ukoliko se poseban fokus stavi na njihov položaj u medijima, iz ranije prezentovane zakonske regulative jasno je da deklarativno Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine pružaju zaštitu i jednakost ženama. Ipak, u praksi je situacija često drugačija. Postupanje prema Zakonu o ravnopravnosti spolova funkcioniše na način da Agencija za ravnopravnost spolova i Gender

⁶⁸ “Narandžasti izvještaj 2016 – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2016/02/NARAN.IZVJESTAJ_02_20.02.2014_FINAL_web.pdf i “Narandžasti izvještaj 5 – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u BiH u periodu 2016–2019. godine” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/12/Narandz%CC%8Casti-izvjes%CC%8Ctaj-2016.-2019_BHS_web.pdf

centri entiteta tretiraju podnesene molbe i žalbe u kojima se ukazuje na povrede Zakona. Kako se u “Narandžastom izvještaju” koji obrađuje period od 2016. do 2019. godine navodi, Agencija za ravnopravnost spolova obradila je devetnaest zahtjeva u navedenom vremenskom okviru. Najbrojniji zahtjevi odnosili su se na kršenje prava žena u radnom odnosu. “Potom slijede zahtjevi vezani za stereotipe u medijima (četiri predmeta) i povrede u sektoru obrazovanja (tri predmeta).” (Hasanbegović et al. 2019) Dakle, kategorija koja se po broju obrađenih zahtjeva vezanih za kršenje ljudskih prava žena našla na drugom mjestu jeste upravo odnos žena i medija. Ovaj podatak jasno ukazuje na razmjere značaja koji medijsko izvještavanje o ženama ima za ovu marginalizovanu grupu i društvo u cjelosti. Treba istaći i to da je kršenje prava žena i generalno posmatrajući rodna neravnopravnost često zastupljena na načine koji promaknu nedovoljno senzibilizovanoj publici. Na seksualizaciju, objektivizaciju i druge slične načine reprezentacije žena u medijima publika je gotovo oguglala, te se nakon dugogodišnje izloženosti ovakvim sadržajima isti više ne prepoznaju kao problematični kod velikog procenta javnosti.

Posebnu poveznicu između medijskog izvještavanja o ženama i ljudskim pravima ove marginalizovane skupine pronalazimo u izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju. Organizacija UN Women izradila je 2016. godine publikaciju o ovoj temi nazvanu “Istraživanje o medijskom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini.” Kako se u ovom izvještaju ističe, u izvještavanju medija o rodno zasnovanom nasilju uočen je niz nedostataka. Primarno, kao značajan problem istaknuto je ranije navedeno prigodničarsko izvještavanje medija o ovoj temi: “Analiza je pokazala da su češće prisutni kraći članci o konkretnim slučajevima nasilja nad ženama nego članci koji se tematski vežu za pojam nasilja nad ženama. Mediji ne pokreću teme o nasilju nad ženama nego izvještavaju o njima u kratkim vijestima onda kada dobiju informacije od izvora, što su najčešće policijski izvori ili nevladine organizacije.” (Mujkić Jukić, 2016) Još se jednom ističe nedovoljna angažovanost medijskih uposlenika u obradi ovakvih tema, te nepostojanje inicijative da se one problematizuju kroz ozbiljniji i dugoročniji novinarski rad. Ovo istraživanje zaključilo je da mediji u najvećem broju slučajeva neadekvatno izvještavaju o rodno zasnovanom nasilju. Svakako, jasno je da medijsko izvještavanje ne može imati toliku moć da zaustavi rodno zasnovano nasilje, ali ono što definitivno može jeste doprinijeti da se ova tema aktuelizira i o njoj ozbiljnije pokrene diskusija u društvu. Kako se u izvještaju navodi: “Rodno zasnovano nasilje opstaje u BiH zbog duboko ukorijenjenih stavova o odnosima žena i muškaraca u društvu, a uloga medija u svemu je daleko od one kakva bi trebala da bude, a to je da snažno podupre borbu protiv nasilja, bilo kroz profesionalno izvještavanje ili kroz konkretne i jasne

kampanje koje će ciljano voditi ka mijenjanju rodnih stereotipa i uvriježenog stava da je rodno zasnovano nasilje nad ženama privatni problem i da ne predstavlja alarmantnu društvenu opasnost.” (Mujkić Jukić, 2016)

Primaran razlog zbog kog loše prakse odnosa medija i žena često ostaju nedetektovane jeste taj što se medijski izvještaji uglavnom baziraju na stereotipima i predrasudama koji su toliko usađeni u umove pripadnika_ca publike da se uzimaju kao a priori tačni i dostatni. Ovaj problem prepoznat je i u okviru “Strategije za ravnopravnost spolova Vijeća Evrope od 2018. do 2023. godine”. Ovaj dokument obuhvata temeljne ciljeve Vijeća Evrope u području ravnopravnosti polova za navedeni period. Ovakva strategija postojala je i ranije i obuhvatala period od 2014. do 2017. godine. Kao prvi strateški cilj nove Strategije navodi se upravo “Sprečavanje i borba protiv rodnih stereotipa i seksizma”. Kako se u ovom dokumentu objašnjava: “Rodni stereotipi su unaprijed stvoreni društveni i kulturni obrasci ili predodžbe, prema kojima se ženama i muškarcima pripisuju osobine i uloge utvrđene i ograničene njihovim spolom. Rodni stereotipi predstavljaju ozbiljnu prepreku postizanju stvarne ravnopravnosti spolova te potiču diskriminaciju na temelju spola.” Duboko ukorijenjeni stereotipi i seksističke predodžbe vode daljem utvrđivanju društvenih struktura koje podrazumijevaju prevlast muškaraca nad ženama u praksi. “Nasilnim i ponižavajućim online sadržajima uključujući pornografiju te normalizacijom spolnog nasilja uključujući silovanje učvršćuje se predodžba o ženinoj podređenoj ulozi i pridonosi odnosu prema ženama kao podređenim pripadnicama obitelji i društva. Njima se potiče nasilje nad ženama, seksistički govor mržnje usmjeren na žene, osobito feministkinje, te pridonosi održavanju i jačanju stereotipa i seksizma.” – navodi se u Strategiji.

Medijski prikazi uopšteno ovdje imaju veoma značajnu ulogu. Upravo se kroz njih u najvećoj mjeri nameću obrasci ponašanja muškaraca i žena, pretpostavke kako bi žene i muškarci trebali_ e izgledati, kako se ponašati, čime se baviti i slično. Online mediji koji nude mogućnosti multimedijalnih prikaza naročito u ovom kontekstu mogu biti korišćeni na pogrešan i problematičan način. Rodni stereotipi u značajnoj mjeri doprinose daljoj marginalizaciji žena, te kreiranju snažnih struktura koje ženama gotovo da onemogućavaju da prevaziđu uspostavljene norme ponašanja. Značaj koji mediji imaju za širenje rodno zasnovanih stereotipa Parlamentarna skupština Vijeća Evrope prepoznala je kreiravši 2010. godine i Rezoluciju koja nosi naziv „Suzbijanje seksističkih stereotipa u medijima“. Već u prvoj tački ove Rezolucije navodi se: “Parlamentarna skupština Vijeća Evrope upozorava i žali zbog činjenice što su žene žrtve seksističkih stereotipa u medijima. S jedne strane su nedovoljno predstavljene, ako ne i nevidljive u medijima. S druge strane, postojanost seksističkih stereotipa

u medijima - svrstavanje žena i muškarca u tradicionalne društvene uloge, npr. žena kod kuće, muškarac u profesionalnom i političkom svijetu, žene kao žrtve ili seksualni objekti, muškarci kao sposobni i moćni vođe – predstavlja prepreku rodnoj ravnopravnosti.” Kako se objašnjava, ovi stereotipi kreću se od humorističkih sadržaja i klišea koje možemo nazvati najbezazlenijima u ovom kontekstu, pa do mržnje i nasilja na internetu koji svakako predstavljaju ekstrem. Suptilnost kojom su često seksistički stereotipi predstavljeni u medijima onemogućava u krajnjoj instanci i pokretanje sudskih postupaka, te njihovo eventualno kažnjavanje od nadležnih institucija. Da bi se tako nešto dogodilo potrebno je da se radi o ozbiljnom kršenju ljudskog dostojanstva. Nažalost, suptilna seksualizacija ženskog tijela u marketinške svrhe ne posmatra se na taj način. U Rezoluciji se uloga medija ističe u više navrata, te se tako navodi: “Mediji kao vitalni i sastavni dio demokracije imaju posebnu ulogu na ovom području i to u promicanju poštivanja ljudskog dostojanstva, suzbijanja bilo kakvih oblika diskriminacije te promicanja jednakosti žena i muškaraca.” Kao ključno u ovoj domeni, pomenuta Rezolucija Vijeća Evrope ističe obrazovanje pojedinaca i pojedinki u ovoj oblasti od najranije dobi, te navodi set smjernica upućenih državama članicama i njihovim parlamentima, kao i samim medijima.⁶⁹

Prethodno pomenuto istraživanje organizacije UN Women o medijskom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju u Bosni i Hercegovini takođe ukazuje na značaj koji stereotipi i predrasude imaju u ovom kontekstu: “Međutim, s postojanjem predrasuda i stereotipa, čemu osim istraživanja svjedoči i ukupno okruženje bosanskohercegovačkog društva, medijsko izvještavanje uveliko preslikava takvo stanje, što je pokazala analiza u dijelu koji se odnosi na to da mediji vrlo rijetko propituju stereotipe u svojim izvještajima, i to uglavnom nisu priče, na primjer, o ženama koje su preživjele nasilje i govore s određenom vremenskom distancom. “ (Mujkić Jukić, 2016)

Odnos medijskog izvještavanja i žena kao marginalizovane skupine u Bosni i Hercegovini problematiziran je i u okviru “Preporuke za medije o tretiranju rodni sadržaja i upotrebi rodno osjetljivog jezika u medijima Bosne i Hercegovine”⁷⁰ koju je Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine izdalo 2006. godine i “Preporuke medijima u vezi rodni stereotipa i seksističkih

⁶⁹ “9. Skupština poziva medije: 9.1. na podizanje svijesti novinara/ki i njihovu obuku kako bi uključili dimenziju rodne ravnopravnosti u novinarstvo i medije, 9.2. na promicanje dimenzije rodne ravnopravnosti u nadzornim i samonadzornim tijelima te gdje je prikladno, na implementaciju preporuka sadržanih u kodeksima dobre prakse, 9.3. na pogodovanje uravnoteženijem predstavljanju žena u medijima i nestereotipnom predstavljanju žena i muškaraca, čime bi se pomoglo prevladavanju prepreka rodnoj ravnopravnosti.”

⁷⁰ Dostupno na: <https://www.vzs.ba/index.php/smijernice-i-zakoni/preporuke-za-medije/8-preporuke-za-medije/216-preporuke-za-medije-tretiranje-rodni-sadrzaja-u-medijima>; Poslednji put pristupljeno: 20.3.2021.

stavova i jezika u medijima u BiH”⁷¹ koju je 2017. donijela Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Kako se u preporuci Vijeća za štampu navodi: “Urednici i urednički kolegiji štampanih i elektronskih medija u Bosni i Hercegovini će, kroz uređivačku politiku, nastojati da osiguraju poštivanje ravnopravnosti na osnovu pola, roda, polnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije (...)”. Nakon ove napomene se kroz devet tačaka navodi šta ovo poštovanje ravnopravnosti podrazumijeva, te se između ostalog ističe obaveza prikazivanja pozitivnih praksi, podizanja svijesti kod publike o ovim pitanjima, uklanjanje seksizma, korišćenje rodno senzitivnog jezika, edukacije novinara_ki i slično. Preporuka Agencije za ravnopravnost spolova takođe stavlja fokus na problem stereotipizacije žena u bosanskohercegovačkim medijima: “Seksizam u medijskoj areni je učinkovito sredstvo za pridobijanje pažnje čitalačke publike jer se temelji na nečemu što je javnosti blisko, na što su naučeni kroz svakodnevni stereotipni prikaz žena i njihovih rodnih uloga u medijima i ostaloj društvenoj praksi. Umjesto da se uspoređuju po kvalifikacijama, iskustvu ili sposobnostima, o ženama – a naročito ženama u politici ili javnom životu – uglavnom se govori na osnovu njihovog izgleda, „uticaja“ njihovog bračnog druga ili slično. Spol osobe je najlakši poligon za etiketiranje, prozivanje i kritiziranje. Razlog leži u činjenici da su žene najčešće žrtve seksizma i rodnih stereotipa u svim područjima javnog djelovanja. Za promjenu postojećeg stanja biće neophodno da što više ljudi, pojedinačno ili grupno, osuđuje seksizam i spolne stereotipe, da ih ne perpetuira i tako osnažuje, već da traže promjene i stvarnu ravnopravnost spolova.” Nadalje se medijski uposlenici i uposlenice pozivaju da svoje sadržaje ne temelje upravo na ovakvim stereotipima i predrasudama, te da ne koriste seksizam i ne kreiraju sadržaje koji su uvredljivi po osnovu pola osobe. Preporuka takođe ističe i činjenicu da se za ovakve negativne prakse medija može pokrenuti građanska, prekršajna i krivična odgovornost koja je utvđena Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Zakonom o zabrani diskriminacije, te krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini.

Dakle, kako se iz svega navedenog može zaključiti brojni akteri u medijskoj sferi u Bosni i Hercegovini aktivno rade na suzbijanju mizoginije u medijskim sadržajima, te umanjuju uticaja stereotipa i predrasuda u instancama prikazivanja žena. Ipak, činjenica je da je jednostavnim pogledom na online medija u Bosni i Hercegovini i regionu moguće uočiti brojne primjere seksizma i stereotipizacije u medijima. Zastupljenost žena u medijima u Bosni i Hercegovini jako je mala, te je ovaj diskurs još uvijek dominantno rezervisan za mušku populaciju. “Ukoliko se ženama i da prostor u medijima, on je uglavnom ograničen na područja

⁷¹ Dostupno na: <https://arsbih.gov.ba/preporuka-medijima/>; Poslednji put pristupljeno: 20.3.2021.

označena kao manje ozbiljna kao npr. zabava, kultura i slično.” (Salkanović, 2015) Ovakve medijske prakse vode daljem produbljivanju i učvršćivanju postojećih mentalnih konstrukcija koje dodatno marginalizuju žene.“ Pored razlike u zastupljenosti u medijskom prostoru, žene i muškarci se razlikuju i u vezi sa ulogom koju u tom prostoru obavljaju. „Dok su muškarci najčešće predstavljeni kao autonomne individue, stručnjaci i nosioci akcije, žene se često koriste u medijima kako bi povećale privlačnost tog medija ili nekog proizvoda za potencijalne muške konzumente. Ovo se najčešće postiže seksualnom objektivacijom žene.” (Salkanović, 2015) Korišćenje ženskog tijela u marketinške svrhe veoma je često, a nerijetko prolazi nezapaženo u javnosti. Tako se u medijima žensko tijelo koristi za promociju automobila, proizvoda prehrambene industrije, kozmetike za muškarce i slično. Korišćenje žena kao svojevrsnog “ukrasa” u medijima veoma je problematično, ali često jednako i suptilno te ga veliki udio publike ne percipira negativno. “Ovakvom glorifikacijom seksualne funkcije žene u medijima njoj se odriče status autonomne i punopravne individue.” (Salkanović, 2016) Predstavljajući žene na ovaj način, novinari ke doprinose stabilizaciji opšte proširenog stava da se vrijednost žena temelji na njihovoj fizičkoj privlačnosti i seksualnoj poželjnosti. Žene se predstavljaju kao svojevrsni objekti koji pripadaju muškarcima i čije je mjesto unaprijed određeno. Iako ovo može zvučati drastično, ovakav narativ proklamuje se kroz medijske sadržaje koji recimo govore o tome sa kojim poznatim muškarcem je neka žena u emotivnoj vezi, kakvu haljinu ili donji veš je nosila, kako izgleda bez šminke, da li i koliko djece ima (majčinstvo je u medijima prikazano kao jedna od determinanti uspjeha žene), gdje putuje, jede, izlazi i ko joj finansijski „omogućava“ takav životni stil, koliko je seksualnih partnera imala, kada je “izgubila nevinost” i slično. Iako uveliko prevazilaze granicu dobrog ukusa, ali i vrijednosti vijesti, neki od najčitanijih medijskih sadržaja u regionu nose naslove: “NE PRESTAJE DA ŠOKIRA! Jovana Jeremić izgubila nevinost na ovaj sveti dan, sad je jasno zašto je toliko prati sreća! (VIDEO)⁷²”, “ONA JE NAJVEĆA PREVARA IKADA EKRAKIZOVANA! NA INSTAGRAMU AVION, UŽIVO KAMION: Učesnica Zadruga NEPREPOZNATLJIVA”⁷³, “SVI SU VEZANI KAO CREVA! Ana Nikolić imala AFERU sa

⁷² Dostupno na: <https://www.alo.rs/vip/parovi/jovana-jeremic-izgubila-nevinost-na-ovaj-sveti-dan-sad-je-jasno-zasto-je-toliko-prati-sreca-video/384211/vest>; Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021. Arhivirano na: <https://archive.vn/aaxvW>

⁷³ Dostupno na: <https://www.espreso.co.rs/showbiz/rijaliti/733439/ona-je-najvisa-prevara-ikada-ekranizovana-na-instagramu-avion-uzivo-kamion-ucesnica-zadruga-neprepoznatljiva>; Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021. Arhivirano na: <https://archive.vn/yStQf>

tužiocem KOJI JE POVEZAN SA TIPOM KOJI JE PAO SA VELJOM NEVOLJOM!”⁷⁴, “U STUDIJU HEPI TV Jovana Jeremić ČEŠKALA MACU ispod prekratke suknje!”⁷⁵, “OGROMNA TUGA! Influenserka ima NAJVEĆE GRUDI NA BALKANU, a na izborima dobila samo 88 GLASOVA! NEMA PRAVDE!”⁷⁶, “Njihove grudi su VEĆE OD NAŠE BUDUĆNOSTI: Ove domaće estradne ličnosti bez dubokog dekoltea ne idu ni do prodavnice”⁷⁷. Navedeni samo neki od naslova na koje se na dnevnom nivou može naići u online medijima u zemlji i regionu jasno ukazuju na odnos domaćih medija prema ženama, te način na koji su one u njima prikazane. Objektivizacija, seksualizacija i mizoginija uopšte više su nego jasni i iz ovako površnog prikaza.

Istraživanje pod nazivom “Prikazivanje žena u online medijima u Bosni i Hercegovini i Srbiji: Simboličko čitanje žena u medijskim sadržajima”⁷⁸ provela je 2017. godine autorka Maida Salkanović. Za potrebe pisanja master teze Salkanović je svojim monitoringom obuhvatila 1367 članaka od kojih je 552 imalo pominjanje žena na neki način. Iako ovo djeluje kao relativno veliki broj što bi moglo ukazati na približnu jednakost muškaraca i žena u medijskim sadržajima, autorka pojašnjava da se ovakva situacija može objasniti činjenicom da je u istraživanju ubrojen svaki članak sa bilo kakvim pominjanjem žena, čak i samo u formi koncepta⁷⁹. Kada je riječ o ulogama u kojima su žene prikazivane u ovim člancima Salkanović (2017) navodi: “Uloga u kojoj su se žene najviše pojavljivale bila je uloga muške partnerke (supruga, djevojka, partnerka, nevjesta, ljubavnica i romantični interes bili su grupisani u ovu kategoriju), 100 puta. Žene su se 60 puta pojavljivale kao žrtve, a 44 puta kao majke. Među pozicijama u kojima su žene preuzimale autonomne uloge, najčešća je bila uloga političarki (60 puta). Slijedi industrija zabave (pjevačice, TV voditeljke, glumice, starlete i poznate ličnosti grupisane) sa 56 puta, počiniteljke (28 puta), sportistkinje sa 24 puta i portparolke (18 puta).” Činjenica da su žene u najvećem broju slučajeva prikazane u ulozi partnerki muškaraca

⁷⁴ Dostupno na: <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3619567/svi-su-vezani-kao-creva-ana-nikolic-imala-aferu-sa-tuziocem-ciji-je-drugar-pao-sa-veljom-nevoljom>; Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021. Arhivirano na: <https://archive.vn/Ae4Nh>

⁷⁵ Dostupno na: <https://www.srbijadanas.com/vip/parovi/jovana-jeremic-ceska-macu-u-studiju-2021-01-09>; Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021. Arhivirano na: <https://archive.vn/U6i09>

⁷⁶ Dostupno na: <https://www.espreso.co.rs/svet/bosna/666335/slaba-vajda-od-drustvenih-mreza-emina-na-instagramu-ima-177000-pratilaca-a-na-izborima-88-glasova>; Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021. Arhivirano na: <https://archive.vn/CsSCi>

⁷⁷ Dostupno na: <https://zena.blic.rs/puls-poznatih/njihove-grudi-su-vece-od-nase-buducnosti-ove-domace-estradne-licnosti-bez-dubokog/q2h6h63>; Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021. Arhivirano na: <https://archive.vn/tXlf1>

⁷⁸ Originalni naziv: “REPRESENTATION OF WOMEN IN ONLINE MEDIA IN BOSNIA-HERZEGOVINA AND SERBIA: SYMBOLIC READING OF WOMEN IN MEDIA CONTENT”. Master teza izrađena je u okviru Evropskog regionalnog master programa demokratije i ljudskih prava u jugoistočnoj Evropi.

⁷⁹ Kako autorka navodi, obuhvaćeni su i članci u kojima postoji pomen žena kao “slabijeg pola” recimo.

dovoljno govori o mizoginom odnosu medija prema ženama, te neosporno potvrđuje činjenicu da se one u bosanskohercegovačkom društvu i dalje nalaze u marginalizovanom položaju. Tako se može istaći da je i ovo istraživanje potvrdilo ranije navedene teze u kojima je ukazano na problem načina prikazivanja žena u medijima.

Velika odgovornost koju mediji imaju u izvještavanju o marginalizovanim grupama u slučajevima izvještavanja o ženama uglavnom biva stavljena na stranu kako bi se napravio prostor za profit. Činjenica da medijski sadržaji koji su i više nego mizogini rezultiraju dobijanjem najvećeg broja “klikova” u online medijima odraz je ne samo medijske, već i opšte društvene slike u Bosni i Hercegovini i regionu. Svakako, teza o tome da mediji kreiraju sadržaje koje publika traži ovdje ima svoje mjesto, ali se ne treba zaboraviti da mediji to ne smiju činiti po svaku cijenu. Zaštita i promocija temeljnih ljudskih prava žena, primarno njihovog dostojanstva trebala bi biti prioritet novinarima i novinarkama u kreiranju sadržaja koji na neki način uključuju ovu marginalizovanu skupinu. Brzina kojom online mediji produciraju sadržaje, te težnja da se ide uz potrebe ostvarivanja profita ne smije imati primat nad osnovnim ljudskim pravima ni u kom slučaju.

4.9 Predstavljanje LGBTI populacije u online medijskim sadržajima

Položaj pripadnika_ca LGBTI populacije u bosanskohercegovačkom društvu uopšteno, a time i u medijima veoma je kompleksan. Patrijarhalno i relativno zatvoreno društvo u Bosni i Hercegovini pokazuje nedovoljno razumijevanja za različitosti, te je ostvarivanje osnovnih ljudskih prava pripadnika i pripadnica ove marginalizovane skupine otežano. Ovu grupu se možda i sa najvećim stepenom sigurnosti može označiti kao marginalizovanu u društvu u cjelosti, a naročito u medijima. “Ova je populacija nevidljiva u negativnom smislu, odnosno ni na koji način ne participira u pozitivnom medijskom diskursu, a borba za njena prava se još uvijek (pa i u medijskoj interpretaciji) svodi na borbu da je većina razumije, prihvati i prizna joj određena prava. O njoj se govori jezikom vrijednosnih sudova (koji je, sam po sebi, nedokaziv i podložan manipulaciji).” (Turčilo, 2012) Zastupljenost tema u medijima vezanih za LGBTI populaciju u Bosni i Hercegovini gotovo da i ne postoji, što je potvrdilo i ovo istraživanje čiji će nalazi biti prezentovani u nastavku rada. Neadekvatna vidljivost LGBTI populacije u medijima doprinosi direktno i smanjenju njihove vidljivosti u svakodnevnom životu. Sarajevski otvoreni centar, kao što je to slučaj i sa marginalizovanom grupom žena vrši kontinuiran monitoring i nad stanjem prava LGBTI populacije u Bosni i Hercegovini.

Publikacije u kojima se redovno prezentuju ovi nalazi nose naziv “Rozi izvještaj”⁸⁰. Kako se u izvještaju objavljenom 2020. godine navodi, u periodu koji on obuhvata za LGBTI populaciju u Bosni i Hercegovini odigrala su se dva značajna događaja: prva bosanskohercegovačka Povorka ponosa, te usvajanje LGBTI inkluzivnog Gender akcionog plana u Kantonu Sarajevu. Budući da su se u datom periodu odigrala ova dva, slobodno se može reći istorijska događaja za pripadnike_ ce LGBTI grupe u Bosni i Hercegovini, naročito kada je riječ o održavanju prve Povorke ponosa, ne čudi da je postojalo povećano prisustvo ovih tema u medijima. “Koliko su LGBTIQ teme u 2019. godini bile prisutnije u medijima govori činjenica da je u 15 analiziranih medija objavljen ukupno 1701 tekst/ prilog, dok je u tri puta većem broju medija koji su analizirani u prošloj, 2018. godini, objavljeno samo 400 tekstova/priloga više.⁴² U praćenim medijima, od kojih je pet štampanih, pet online i pet televizijskih stanica, o LGBTIQ temama najviše su izvještavali online mediji – 1176 tekstova, zatim štampa – 370 i televizija – 155 priloga.” (Pandurević, et al., 2020) Većina medijskih izvještaja, navodi se, mogu se okarakterisati kao neutralni, dok je 8% zavrijedilo oznaku negativnog. Iz ovoga je jasno da su mediji, po ko zna koji put, mahom propustili priliku da od ovih tema naprave neke temeljitije, ozbiljnije medijske izvještaje, te su se zadržali samo na pukom prenošenju informacija. “Također, za mnoge medije, a posebno one online, Povorka ponosa je bila prilika za povećanje čitanosti, reakcija i komentara, pa su izvještavanja često graničila sa senzacionalizmom.” (Pandurević, et al., 2020)

Kao dodatan problem u medijskom izvještavanju o ovim temama autori i autorke ističu i upotrebu nepravilne terminologije u medijima. Adekvatna terminologija koju bi novinari_ ke trebali koristiti u izvještavanju o temama vezanim za LGBTI populaciju dostupna je u okviru “Kratkog vodiča kroz profesionalno izvještavanje o LGBT temama” autorki Jasmine Čaušević

⁸⁰ “Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/07/Rozi_izvjestaj_2011.pdf; “Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH u 2012. godini” Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/07/Rozi-izvjestaj.pdf>; “Rozi izvještaj – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH u 2013.” Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/04/Rozi-izvjestaj-za-web.pdf>; “Rozi izvještaj – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2014. godini” Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/03/Rozi-izvjestaj-2014-za-web.pdf>; “Rozi izvještaj 2016. – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2016/04/Rozi-izvjestaj_2015_za-web.pdf; “Rozi izvještaj 2017. – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2017/09/rozi-izvjestaj-2017-sa-koricama_07.09.2017..pdf; “Rozi izvještaj 2018 – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2018/05/Rozi-izvjestaj-2018.pdf>; “Rozi izvještaj 2019 – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/05/Rozi-izvjestaj-2019-za-web.pdf>. Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021.

i Lejle Huremović koji je Sarajevski otvoreni centar objavio još 2013. godine⁸¹. U izvještavanju o LGBTI populaciji imperativno za novinare_ke svakako bi trebala biti upotreba pravilne terminologije, budući da je to odraz opšteg obrazovanja iz date oblasti.

Kada je riječ konkretno o odnosu medija prema LGBTI populaciji Sarajevski otvoreni centar objavljuje na godišnjem nivou publikacije koje nose naziv “Ka pozitivnim praksama”⁸². Posljednja publikacija u ovoj ediciji objavljena je u decembru 2019. godine i odnosila se na period 2018. Sve ove publikacije u sebi, pored godišnjeg pregleda medijskog izvještavanja o ovoj marginalizovanoj grupi sadrže i preporuke medijima šta u svom djelovanju u ovom kontekstu mogu unaprijediti. Značajne smjernice novinarima i novinarkama u izvještavanju o temama vezanim za LGBTI populaciju date su i u publikaciji koju je takođe objavio Sarajevski otvoreni centar 2012. godine a koja nosi naziv “IZVAN ČETIRI ZIDA: Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama”. Ova publikacija donosi i značajan osvrt više autora i autorki na ulogu medija u izvještavanju o ovoj populaciji. Istaknut je tako i pojam homofobije kao determinanta u odnosu društva uopšte i LGBTI populacije. Shvaćena kao neka vrsta iracionalnog straha ili averzije prema pripadnicima i pripadnicama LGBTI skupine, homofobija postoji u ljudskom društvu veoma dugo. Kako se ona vezuje za pojedinca_ku, u kontekstu medija značajna je iz aspekta svakog medijskog uposlenika_ce. Ukoliko novinari i novinarke u svom profesionalnom angažmanu nisu u stanju svoje lične stavove ostaviti po strani, naročito u slučajevima kada se ti stavovi negativno odražavaju na druge, onda oni ne mogu na adekvatan način obavljati svoje dužnosti. “Preslikavanje” ličnih stavova novinarskog i uredničkog kadra upravo je jedan od najvećih problema u izvještavanju o LGBTI populaciji, a njegovo prevazilaženje veoma je kompleksno i sporo. Da bi se ovakve situacije mogle izbjeći, neophodno je raditi na kontinuiranoj edukaciji svih, te na podizanju nivoa otvorenosti cjelokupnog društva za neku vrstu različitosti.

⁸¹ Dostupno na: https://lgbti.ba/app/uploads/2013/05/kratki-prirucnik_10.5..pdf; Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021.

⁸² “Ka pozitivnim praksama: Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/01/EU_Medijska-analiza_web.pdf; “Ka pozitivnim praksama: Izvještavanje medija u 2014. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/12/cekajuci-ravnopravnost-2_web.pdf; “Ka pozitivnim praksama: Izvještavanje medija u 2015. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2016/05/Meidjska-analiza_2015_web.pdf; “Ka pozitivnim praksama: Izvještavanje medija u 2016. godini o LGBTI temama u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2017/04/Medijska-analiza_2016_web.pdf; “Ka pozitivnim praksama: Izvještavanje medija u 2017. godini o LGBTI temama u Bosni i Hercegovini” Dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2018/05/ka-pozitivnim-praksama-2017_web_3005.pdf; “Ka pozitivnim praksama 6: Izvještavanje medija u 2018. godini o LGBTI temama u BiH” Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/12/analiza-2018-web.pdf>. Poslednji put pristupljeno: 21.3.2021.

Na više mjesta istaknuta potreba za brzinom produkcije sadržaja u online medijima i u slučaju izvještavanja o LGBTI temama rezultira nedovoljnim suštinskim novinarskim angažmanom. Tako se u ovoj medijskoj sferi izvještaji vezani za ljudska prava pripadnika_ca LGBTI grupe svode na nivo prigodničarskog izvještavanja. To je, naravno, ako do pokrivanja ovih tema uopšte i dođe. Brojni su portali koji jednostavno izbjegavaju izvještavanje o temama koje uključuju ovu marginalizovanu grupu. Dodatno, mogućnost da se ostane anonimn u kreiranju sadržaja otvara širok prostor za diseminiranje tekstova obojenih ličnim stavovima novinara_ki i/ili urednika_ca anonimnih portala. Senzacionalizam u izvještavanju jedna je od glavnih odlika online medija uopšte, te ni u slučaju LGBTI populacije ovakve prakse ne manjka. Teme koje uključuju pripadnike_ce ove marginalizovane grupe uglavnom izazivaju veliku pažnju javnosti. Bilo da se radi o pažnji izazvanoj netrpeljivošću i mržnjom ili o pažnji koja je rezultat istinskog interesovanja za ova pitanja, naslovi u kojima se neko jasno označava kao pripadnik_ca LGBTI populacije veoma su “klikabilni”. Stoga je značajno istaći i problematiku tog označavanja, odnosno potrebu za postojanjem klasifikacija. Brojni su slučajevi u kojima je neko u medijima deklarisan_a kao pripadnik_ca ove populacije, a da to za sami medijski izvještaj nije imalo suštinskog značaja.

Ranije istaknut problem terminologije jedan je od najznačajnijih u ovom kontekstu. Novinari_ke koji ne posjeduju dovoljno znanja često se u kreiranju sadržaja oslanjaju na ono postojeće, te prave suštinske greške u upotrebi različitih termina. Svakako, postoje slučajevi nenamjerne greške koji neosporno jesu problematični, ali ni približno kao primjeri u kojima se pogrešna terminologija koristi sa namjerom da se kreira uvredljiv sadržaj. Ovakav slučaj jeste recimo uporna upotreba termina “parada” umjesto “povorka” kada se govorilo o prvom Pride-u u Bosni i Hercegovini. Uprkos učestalom ponavljanju organizatora_ki da je taj termin pogrešan, te ukazivanju na onaj ispravan, brojni mediji odbijali su koristiti termin povorka. “Izvještavanje o LGBTI temama često zahtijeva i viši nivo profesionalne etike, kao i poznavanje terminologije, zakona i propisa. Potrebno je osvojiti povjerenje sugovornika_ca kako bi oni_e ispričali_e svoje životne priče, koje su često okosnica medijskog izvještavanja o LGBTI temama. Također je potrebno “osvojiti” medijski prostor za ove priče, koje su često gurnute u zapećak zbog tema za koje urednici_e smatraju da su bitnije ili se, ako i dobiju priliku biti u prvom planu, senzacionaliziraju i više nego što je potrebno.” (Huremović, 2019)

4.10 Predstavljanje i/migranata u online medijskim sadržajima

Izvjestavanje o ljudima u pokretu jedna je od najproblematičnijih tema u bosanskohercegovačkim medijima u skoroj prošlosti. Veliki priliv i/migranata iz zemalja Istoka rezultirao je svojevrsnom migrantskom krizom čijem razrješenju mediji ni u kom slučaju ne doprinose. Okvirno od proljeća 2018. godine, sa povećanjem broja i/migranata u Bosni i Hercegovini poraslo je i medijsko interesovanje vezano za teme koje uključuju ovu populaciju. Ovakvo nešto potpuno je razumljivo, uzevši u obzir temeljne uloge koje mediji provode u društvu. Ipak, nisu se svi medijski uposlenici i uposlenice podjednako dobro snašli u obavljanju zadataka izvještavanja o ljudima u pokretu. Podsticanjem podjela između lokalnog stanovništva i i/migranata kroz narative “drugog” i “drugačijeg” mediji dodatno otežavaju ionako kompleksan položaj ljudi u pokretu, budući da negativna kontekstualizacija u medijima može imati realne posljedice na njihov položaj. Kao i u slučaju ranije navedenih kategorija medijskog izvještavanja o ženama i pripadnicima i pripadnicama LGBTI populacije, kod pokrivanja tema vezanih za migracije stereotipizacija i predrasude predstavljaju jedan od najznačajnijih problema. I ovdje je na novinarima kama da, ukoliko postoje, svoje predrasude odbace i zamijene objektivnim konstrukcijama i imperativima etičkog izvještavanja.

Problematika izvještavanja o ljudima u pokretu naročito je intenzivirana na generalnom planu u poslednjih nekoliko godina. UNHCR u svojim “Preporukama za novinare: izvještavanje o migracijama i izbjeglicama” kao moguće razloge za ovaj fenomen navodi: “Jedan od razloga može biti povećanje razine antiimigracijske retorike i nedavnih dobitaka u mnogim zemljama političkih stranaka koje se protive imigraciji. Na primjer, diljem Evrope, neki su se birači primakli desničarskim strankama koje baziraju svoje programe na antimigracijskim politikama. Negativno, pa čak i neprijateljsko, izvještavanje o migracijama potaknulo je rast antiimigracijskih stranaka i političke retorike.” Kako se politička scena u pojedinim zemljama mijenja, tako se i pristup nekim od ključnih pitanja unutrašnje i spoljne politike posljedično modifikuje. Ovakve procese, svakako, prate i mediji, naročito u slučajevima kada djeluju poput stranačkih glasila. Ovakvi primjeri mogu se sresti u svim zemljama svijeta. Ukoliko je neki medij naklonjen nekoj recimo radikalno desničarskoj stranci, njegovo izvještavanje odražavaće dominantan narativ koji ta stranka proklamuje. U slučaju i/migranata kao po automatizmu politike ovih stranaka mogu se pripisati krugu negativnih koje se protive prilivu migranata u zemlje njihovog djelovanja.

Udruženje BH novinari objavilo je 2019. godine istraživanje o načinima izvještavanja medija o migrantima i izbjeglicama koje nosi naziv “Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina?” Kako je u ovom istraživanju zaključeno, medijsko izvještavanje o migrantima suštinski se može razvrstati u pet kategorija: “(1) Stigmatizacija migranata i izbjeglica; (2) Migranti i

izbjeglice kao prestupnici; (3) Migranti i izbjeglice opasni po bh. građane; (4) Migranti i izbjeglice kao žrtve; empatično izvještavanje; (5) Senzacionalističko izvještavanje o migrantima i izbjeglicama.” Dominantna odrednica medijskog izvještavanja o migrantima i izbjeglicama, prema pomenutom istraživanju, bila je njihovo predstavljanje kao svojevrsne opasnosti za bosanskohercegovačke građane i građanke. Čak 51% medijskih izvještaja o ovoj temi bilo je takvo. “Ukupno 33% sadržaja migrante i izbjeglice kvalifikuju kao prestupnike. Pri tome većinom izostaju službeni podaci od relevantnih nadležnih institucija, a izvori su anonimni građani. Načelo presumpcije nevinosti se poštuje u samo 3% sadržaja od ukupnog broja sadržaja koji migrante i izbjeglice povezuje sa krivičnim djelima.“ Ovakvim kvalifikacijama čitave grupe nastalih na osnovu postupaka pojedinaca negativno se odražava na položaj svih. Širenje panike u medijima kroz prezentacije i/migranata kao “opasnih” po lokalno stanovništvo produbljuje podjele i raspiruje mržnju. Ovako se u značajnoj mjeri doprinosi kreiranju kulture podjela koja i/migrante predstavlja kao “drugačije”, a to “drugačije” klasifikuje kao veoma negativno.

Pomenuto istraživanje pronašlo je jednak procenat medijskih izvještaja koji i/migrante predstavljaju kroz stigmatizaciju i kroz viktimizaciju - 38%. U slučajevima stigmatizacije podrazumijevan je “svaki vid predstavljanja ovih lica kao negativnih i kreiranje osjećaja odbojnosti bh. građana prema migrantima i izbjeglicama.” Sa druge strane, viktimizacija se odnosi na one sadržaje koji predstavlja “migrante i izbjeglice kao žrtve, te se naglašava da država Bosna i Hercegovina nije učinila dovoljno kako bi pomogla migrantima i izbjeglicama. U ovakvom načinu izvještavanja prisutna je velika doza empatičnosti.” Ovakvi sadržaji podstiču razvoj doze sažaljenja kod građana i građanki Bosne i Hercegovine prema i/migrantima, što može biti podjednako i dobro i loše. Svakako, pozitivna je praksa razvijanje empatije među bosanskohercegovačkim stanovništvom. Ipak, upravo ovakvi narativi u jednim medijima nerijetko rezultiraju još negativnijim sadržajima koje objavljuju mediji koji su naklonjeni suprotnim narativima. Tako se mogu pronaći medijski sadržaji koji navode da iako se i/migranti “nastoje predstaviti kao žrtve” zapravo jesu “opasnost” po lokalno stanovništvo. U zemlji poput Bosne i Hercegovine, gdje je dominantna linija podjela uvijek bila vjerska i nacionalna osnova, pitanja rasizma nedovoljno su problematizovana. Mržnja prema i/migrantima svakako se ubraja u kategoriju rasističke, a u pojedinim slučajevima reprezent je i islamofobije. Nedostatak empatije lokalnog stanovništva, koje je nažalost u više navrata u svojoj prošlosti i samo iskusilo ratne sukobe i neizbježne migracije donekle je začuđujuć. Ksenofobija je prisutna i kod starijih i kod mlađih, a njeni izrazi nerijetko se mogu sresti od komentara na portalima, objavama na društvenim mrežama pa do svakodnevnice interakcije sa

i/migrantima na “ulici.” Isticanje multikulturalnosti i multietničnosti jedno je od najčešćih iskaza u Bosni i Hercegovini kojim se njeni građani i građanke naročito ponose, ali odnos prema i/migrantima indikativ je zapravo da ovakav stav mahom ostaje na razini deklarativnog, ili se odnosi samo na konstitutivne narode, dok drugi nisu dobrodošli.

Kod predstavljanja ljudi u pokretu u medijima naročit problem imaju i izjave zvaničnika i zvaničnica koje se prenose ne obraćajući pažnju na to kako mogu biti negativne po jednu cijelu grupu ljudi. Pojedinci_ke koji se nalaze na određenim položajima nerijetko svoje predrasude i stereotipe prenose u javnost, a gradeći populističku politiku nastoje odražavati dominantne narative koji u javnosti već postoje i koje oni žele da čuju. “Mediji koji su većini građana_ki jedini izvor informacija, nerijetko prenose izjave pune mržnje usmjerene prema ljudima u pokretu, ne dajući im priliku da na njih odgovore ili barem ponude svoju verziju priče.”⁸³ Mediji se veoma rijetko odlučuju pridržavati načela dvije strane u svojim sadržajima, te se uz optužbe upućene na račun i/migranata gotovo nikada ne ponudi i izjava nekog od pripadnika ove skupine. Takođe, problematično u ovom kontekstu jeste i upotreba istog termina “migrant” bez obzira na stvarnog protagonistu nekog medijskog izvještaja. Tako se, iako to nema stvarnog značaja za priču, uglavnom pronalaze naslovi i tekstovi koji sadrže konstrukcije kao “migranti napali prolaznika”, “migrant silovao ženu”, “migrant opljačkao prodavnicu”. Ako se govori o počinjenom prestupu, pripadnost počinioca ili počiniteljke nekoj nacionalnoj, vjerskoj ili bilo kojoj skupini nije relevantna, osim u slučajevima kada se radi o zločinima iz mržnje. Tako je i sa ljudima u pokretu - ukoliko je prodavnica opljačkana nije važno da li je to učinio “migrant” ili “lokalac”. Etiketirajući negativne prakse na taj način etiketa se prenosi na sve pripadnike ove skupine, što će u krajnjoj liniji rezultirati i strahom od “pljačke” svaki put kada se osoba prepozna kao “migrant”. “Iako se u BiH svakodnevno dešavaju tuče, provale, požari, pljačke čini se kao da ovakve vijesti koje se tiču bh.građana i građanki ipak sadrže manju dozu prezira i degutantnijih detalja. Poznato je da je crna hronika jedna od najčitanijih rubrika u medijima i da ovakve vijesti plijene pažnju kod čitatelja, međutim čini se i da se svaki nesretni slučaj koristi kao podloga za dodatno raspirivanje netrpeljivosti prema migrantima i izbjeglicama kao o ljudima koji su necivilizovani, drugačiji, imaju drugačije običaje i nije im mjesto u BiH.”⁸⁴ Sve je primjetnije da se u Bosni i Hercegovini za sve negativne postupke čiji se počinitelj ne

⁸³ Više pročitati na: <https://lgbti.ba/ljudski-o-ljudima-u-pokretu-vratite-im-dostojanstvo/>; Poslednji put pristupljeno: 4.4.2021.

⁸⁴ Više pročitati na: <https://media.ba/bs/magazin/izvjestavanje-o-migrantskoj-i-izbjeglickoj-krizi-u-bih-insinuacije-rasizam-i-ksenofobija>; Poslednji put pristupljeno: 4.4.2021.

zna gotovo po automatizmu počinju okrivljivati i/migranti, te se svojevrsna demonizacija provodi kako u medijima tako i u svakodnevicu.

U slučaju i/migranata prisutan je i veliki broj svojevrsnih teorija zavjere i mitova koji ih prate. Mitovi poput toga da ne posjeduju dokumente, da “imaju bolje telefone” od lokalnog stanovništva ili da se među njima ne nalaze žene i djeca uvriježeni su u shvatanjima velikog dijela građana i građanki Bosne i Hercegovine. U ovom kontekstu, na medijima je značajna uloga razbijanja ovakvih mitova, te nuđenjem šireg konteksta događaja podsticanje razumijevanja zasnovanog na činjenicama. U slučajevima izvještavanja o ljudima u pokretu uglavnom nije dovoljno samo puko prenošenje informacija, već je neophodno ponuditi šira objašnjenja kako bi se određene vijesti percipirale na pravi način. Senzacionalizam je i ovdje, kao i u ranije navedenim slučajevima medijskog izvještavanja o marginalizovanim skupinama, jedna od osnovnih odlika. Vijesti u kojima se počinitelj jasno označava kao i/migrant nažalost su postale mnogo “klikabilnije” od onih u kojima takve klasifikacije nema. Ljudi se mnogo više zgražavaju i pozivaju na nasilje u sekcijama komentara na medijskim sadržajima u kojima se navodi da su i/migranti počinili neki zločin, nego onda kada to učini “jedan od njih”. Sve ovo zapravo je posljedica razvijenog stava o tome da ljudi u pokretu “ne pripadaju” u Bosni i Hercegovini, te da samo “ugrožavaju” lokalno stanovništvo.

5. Empirijsko istraživanje teme

Kako je u teorijsko-metodološkom okviru rada istaknuto, empirijski dio baziraće se na praćenju sadržaja objavljenih u medijima u Bosni i Hercegovini, dijelom i u regionu u određenom vremenskom periodu. Potreba za uvođenjem medija iz regiona proizilazi iz činjenice da je nužno osvrnuti se kako na ono o čemu bosanskohercegovački online mediji jesu izvještavali, tako i na ono o čemu su propustili pisati. Nadalje će se u radu fokus staviti na konkretne slučajeve izvještavanja o pojedinim temama, te će se kroz niz studija slučaja izvući opšti zaključci o načinima prezentacije ljudskih prava marginalizovanih skupina u online medijima u Bosni i Hercegovini.

Analiza medija nije zasnovana nužno na monitoringu na dnevnoj bazi, već se značajnije bazira na odabiru reprezentativnih primjera i praćenju načina na koji su pojedini mediji u konkretnim situacijama postupali. U istraživanje je uključen uzorak od dvadeset i sedam medija koji čini: Avaz, Klix, Hayat, Oslobođenje, Fokus, Faktor, 072info, BL portal, Jajce online, Nezavisne, Glas TK, Al Jazeera, Radio Sarajevo, Antimigrant, ATV, Bild, N1, Informer, Republika, Mondo, Vijesti, Direktno, Poskok, T-portal, Alo i Kurir. Istraživanje je rezultiralo analizom medijskih sadržaja objavljenih u online medijima u periodu od 1. januara do 15. aprila 2021. godine.

5.1 Rezultati istraživanja prezentacije ljudskih prava žena u online medijima

Sveukupno posmatrano, u periodu monitoringa medija i prikupljanja reprezentativnih primjera za analizu najveći broj uočenih članaka odnosio se na prikazivanje žena u medijima. Žene su u medijima predstavljane na različite načine, a period praćenja medija obilovao je temama i događajima u kojima su centralnu ulogu imale upravo pripadnice ove marginalizovane grupe. U ovom periodu pokrenuta je i inicijativa za odgovorno izvještavanje o rodno zasnovanom nasilju. Inicijativu su, u okviru projekta “Ojačavanje uloge lokalnih medija u prevenciji nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH” pokrenuli Ured UN Women u Bosni i Hercegovini i Mediacentar Sarajevo. Kao rezultat ove inicijative pokrenuta je platforma “Unaprijedimo zajedno ulogu medija u prevenciji nasilja nad ženama i djevojčicama” koja je namijenjena medijskim profesionalcima_kama.⁸⁵ Osim portala Analiziraj.ba⁸⁶ niti jedan online medij u

⁸⁵ Platforma dostupna na: <https://iskljucimonasilje.typeform.com/to/j4rJGTKH>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021.

⁸⁶ Članak dostupan na: <https://analiziraj.ba/inicijativa-za-odgovorno-izvjestavanje-o-rodno-zasnovanom-nasilju/>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021.

Bosni i Hercegovini nije se u svojim sadržajima osvrnuo na ovu inicijativu. Ovakvo stanje naročito je porazno uzme li se u obzir činjenica da je inicijativa usmjerena upravo medijskim uposlenicima i uposlenicama na svim nivoima, ali i studentima i studentkinjama novinarstva i bilo kome ko je na neki način uključen u profesiju.

U periodu monitoringa medija ženama je u online medijskim sadržajima dodjeljivan širok spektar uloga, epiteta, prava i dužnosti. Tako je recimo u slučaju članka koji je inicijalno objavljen na portalu Avaz⁸⁷, a onda i na portalima BL Portal⁸⁸ i Jajce Online⁸⁹, a koji je naslovljen: “Bugojanac vozi automobil star 42 godine: Djevojke su se ljepile za "Tristača" kao pčele na med” uočljiva mizoginija kroz predstavljanje žena kao nekoga koga “privlači” materijalno bogatstvo neke vrste. Na posve anonimnom portalu 072info objavljen je 6. januara 2021. godine članak naslova: “Pokazala novi talenat: Pogledajte ples vijećnice Tufekčić (VIDEO)”⁹⁰. Ovaj članak upotpunjen je snimkom na kom vijećnica u Gradskom vijeću Zenice Emina Tufekčić pleše na proslavi rođendana, te fotografijom na kojoj Tufekčić radi poslove u bašti. Ako i zanemarimo činjenicu da ovaj članak apsolutno ne ispunjava kriterijume vrijednosti vijesti, zabrinjavajuće su i same konstrukcije koje su korišćene u njemu. Tako se Tufekčić sugerije da ako odustane od politike, može se baviti “talentom prljavog plesa”. I dok u plesu vijećnice nema ništa “prljavo”, ako je to uopšte ovdje i važno, ovaj anonimni portal kreirao je članak koji je egzemplar mizoginije i odnosa prema ženama u politici uopšte. U zaključku ovog medijskog “izvještaja” stoji: “S obzirom da joj Upravni odbori nisu jača strana, u nastavku pogledajte ono u čemu je vješta, odnosno pogledajte ples vijećnice Tufekčić.“ Ono što je porazno na posve novom nivou jeste činjenica da je žalbu na ovaj članak u ime Tufekčić ranije pomenutom Vijeću za štampu uputio Sarajevski otvoreni centar. Ovo samoregulationo tijelo zaključilo je da je žalba neosnovana. U odluci Vijeća za štampu⁹¹ navodi se: „*Žalbena komisija* Vijeća za štampu i online medije u BiH nije utvrdila kršenje Kodeksa za štampu i

⁸⁷ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/633054/bugojanac-vozi-automobil-star-42-godine-djevojke-su-se-ljepile-za-tristaca-kao-pcele-na-med>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210224081718/https://avaz.ba/vijesti/bih/633054/bugojanac-vozi-automobil-star-42-godine-djevojke-su-se-ljepile-za-tristaca-kao-pcele-na-med>

⁸⁸ Dostupno na: <https://www.bl-portal.com/zanimljivosti/djevojke-su-se-ljepile-za-tristaca-kao-pcele-na-med-deka-vozi-automobil-star-42-godine/>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/Wjklr>

⁸⁹ Dostupno na: <https://jajce-online.com/djevojke-su-se-ljepile-za-tristaca-kao-pcele-na-med/>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/qvnsS>

⁹⁰ Dostupno na: <https://www.072info.com/pokazala-novi-talenat-pogledajte-prljavi-ples-vijecnice-tufekcic-video/>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/dfvod>

⁹¹ Odluka dostupna na: <https://www.vzs.ba/index.php/zalbe-i-prigovori/259-072infocom/odluke-072info-com/4510-odluke-sarajevski-otvoreni-centar-portal-072info-com-27-3-2021>; Poslednji put pristupljeno: 15.4.2021.

online medije BiH. Gradska vijećnica Emina Tufekčić je javna ličnost i samim time treba biti spremna na veći upliv javnosti u njen privatni život. *Žalbena komisija* nije utvrdila kršenje Kodeksa u pogledu navoda iz žalbe o 'seksističkom i mizoginom izvještavanju' o gradskoj vijećnici Emini Tufekčić. “Dakle, jedino tijelo koje je na neki način zaduženo za online medije u Bosni i Hercegovini nije prepoznalo slučaj evidentnog seksizma u medijima, što je za razmatranje položaja žena kao marginalizovane grupe indikativ činjenice da je mizoginija utkana u sve pore bosanskohercegovačkog društva, te je velikom dijelu stanovništva ove zemlje posve prirodna.

U slučaju avionske nesreće koja se dogodila na Kozari, kada je avionom upravljala žena iz Rumunije, medijski izvještaji u značajnoj su mjeri tendenciozno žene nastojali prikazati kao manje sposobne i manje uračunljive. Članak koji je inicijalno objavljen na portalu Nezavisne⁹², a onda i na portalima Avaz⁹³ i Glas TK⁹⁴ naslovljen je: “Pilotkinja nije imala dovoljno obuke, tokom turbulencije vrištala”. Izdvajanje ovog detalja iz izvještaja o nesreći indikativ je pristupa ovih medija pitanjima prezentacije žena. Žene su kao “nježniji pol” označene u člancima portala Avaz⁹⁵ i 072info⁹⁶ naslovljenim “77 posto medicinara su pripadnice nježnijeg spola”. Iako je riječ o članku u kom se govori o tome kako žene čine značajnu većinu onih koji, naročito u jeku pandemije bolesti Covid-19, obavljaju veoma odgovorne i rizične poslove, one su, vjerovatno smatrajući da im se na ovaj način udjeljuje kompliment okarakterisane kao “nježniji pol” nasuprot, reklo bi se, muškarcima kao “grubljem polu”.

Posve su apsurdni i članci koji govore o tome šta djevojka poginulog mladića iz Beograda radi nakon njegove smrti. Inicijalno potekli iz Srbije, konkretno sa portala Kurir⁹⁷, ovakvi članci proširili su se medijima u ovoj zemlji, a u Bosni i Hercegovini je isti članak objavio portal Avaz. Članak objavljen na portalu Avaz opremljen je naslovom: “Djevojka poginulog Strahinje

⁹² Dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Pilotkinja-aviona-koji-je-pao-na-Kozari-nije-imala-dovoljno-obuke-tokom-turbulencije-vristala/652267>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/NjrUv>

⁹³ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/crna-hronika/638888/potresni-detalji-tragedije-na-kozari-pilotkinja-nije-imala-dovoljno-obuke-tokom-ranije-turbulencije-vristala>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/6Uvry>

⁹⁴ Dostupno na: <https://glask.ba/pilotkinja-nije-imala-dovoljno-obuke-tokom-turbulencije-vristala/>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/rfjpd>

⁹⁵ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/636325/77-posto-medicinara-su-pripadnice-njeznijeg-spola>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.ph/dCPcQ>

⁹⁶ Dostupno na: <https://www.072info.com/rs-77-posto-medicinara-su-pripadnice-njeznijeg-spola/>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/OuAIP>

⁹⁷ Dostupno na: <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3650163/devojka-poginulog-strahinja-stojanovic-nakon-napustanja-srbije-uziva-provodi-se-i-luduje-na-skijanju-sa-porodicom>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/gXa5U>

Stojanovića uživa: Kolumbijka se provodi i luduje na skijanju”⁹⁸. Nejasno je zašto je važno gdje se partnerka stradalog mladića nalazi i šta radi, ali je posve jasno da je cilj objavljivanja ovakvih članaka negativno prikazivanje žena.

Sličnih primjera objektivizacije, seksualizacije žena, te uopšteno iskazane često prikrivene mizoginije postoji mnoštvo. Sa druge strane, ni slučaj istupanja Turske iz Istanbulske konvencije, čime su prava žena direktno ugrožena, nije dobio značajnu medijsku praćenost. Objavljen je niz članaka na različitim medijima u kojima se samo prenose informacije, ali detaljnijih tekstova nije bilo. U nastavku rada detaljnije će se osvrnuti da pojedine konkretne slučajeve medijskog izvještavanja u kojima je predstavljanje žena bilo problematično.

5.1.1 Studija slučaja I: Medijsko izvještavanje o slučajevima prijavljenog seksualnog nasilja

Žene su nažalost nesrazmjerno češće žrtve seksualnog nasilja od muškaraca. Zbog osjećaja “krivice” i straha od toga kako će okruženje reagovati, mali broj žena zapravo se i odluči nadležnima prijaviti kada neko seksualno nasilje i pretrpi. U slučajevima kada nasilje ove vrste dožive, prijave, a onda to i javno objave žene često budu dodatno napadnute. Postavljaju im se neumjesna pitanja poput neizbježnih: “Šta je do sada čekala?”, “Šta je uradila da ga izazove?”, “Šta je obukla?”, “Što je išla sa njim?” i slično. Mediji uglavnom u ovim situacijama svojim izvještavanjem postaju dio problema. Teme koje bi trebale biti riješene svakog oblika senzacionalizma upravo najčešće rezultiraju kreiranjem takvih sadržaja. Slučaj koji je u javnosti izazvao buru različitih reakcija sredinom januara 2021. godine jeste svjedočenje glumice Milene Radulović o seksualnom nasilju koje je doživjela od profesora glume i reditelja Miroslava Aleksića. Nedugo nakon nje, još nekoliko djevojaka istupilo je sa svojim svjedočenjima o zlostavljanju koje su pretrpile od Aleksića. Ovo je rezultiralo pokretanjem svojevrsne lančane reakcije u kojoj su društvene mreže, a posljedično i medije preplavila svjedočenja djevojaka i žena koje su pretrpile neku vrstu seksualnog nasilja, ali ga uglavnom nisu imale hrabrosti prijaviti. Značajan dio ovih svjedočenja objavljen je u grupi na društvenoj mreži Facebook koja nosi naziv “Nisam tražila”.⁹⁹ Broj pristiglih svjedočenja žena bio je toliki da je rezultirao blokiranjem ove Facebook stranice, te je tako nastala i web stranica sa istim nazivom.¹⁰⁰ Veliki dio ovih svjedočenja odnosio se na profesore različitih visokoškolskih ustanova. Iako i dalje mali broj, određeni dio ovih svjedočenja rezultirao je i stvarnim

⁹⁸ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/crna-hronika/639433/djevojka-poginulog-strahinje-stojanovica-uziva-kolumbijka-se-provodi-i-luduje-na-skijanju>; Poslednji put pristupljeno: 7.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/oIE4Y>

⁹⁹ Dostupno na: <https://www.facebook.com/NisamTražila/>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021.

¹⁰⁰ Dostupno na: <https://www.nisamtrazila.org/>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021.

prijavama podnijetim nadležnima, što je korak naprijed u odnosu društva prema seksualnom nasilju.

U slučaju medijskog izvještavanja o ovoj osjetljivoj, ali iznimno značajnoj temi za kompletno društvo mogle su se pronaći kako pozitivne, tako i negativne prakse. Tako je niz medija veoma korektno izvijestio o svjedočenju Radulović, prenijevši sve značajne informacije. Među njima su recimo portali Klix¹⁰¹, Al Jazeera¹⁰² i Nova¹⁰³. Ipak, dok portal Klix u jednom od svojih članaka¹⁰⁴ jasno osuđuje neumjesne komentare upućene Radulović i drugim ženama, istovremeno je propustio da baš na svojim stranicama ispod vijesti koje se vezuju za ove slučajeve zatvori mogućnost komentaranja posjetiteljima kama portala i na taj način smanji pojavu ovakvih i sličnih komentara.

Pojedini mediji, mahom iz regiona izvještavanju o ovom slučaju unijeli su dozu senzacionalizma neprimjerenu ozbiljnosti i osjetljivosti situacije. Tako je portal Direktno objavio senzacionalistički naslov koji glasi: “SKANDAL TRESE ESTRADU Hrvatska glumica tvrdi da ju je redatelj prisiljavao na seks”¹⁰⁵. Portal RTL objavio je članak opremljen naslovom: “Afera u Srbiji: Glumica optužila vlasnika škole glume za silovanje, tvrdi da nije jedina”¹⁰⁶. I dok činjenično ovi članci i ne iznose ništa posve pogrešno, a sam slučaj jeste “skandalozan” karakterizacije kao “skandal” i “afera” nisu adekvatne u opisivanju slučajeve seksualnog nasilja. Srbijski tabloid Alo prednjačio je ipak u “klikbejt”¹⁰⁷ senzacionalističkim

¹⁰¹ Dostupno na: <https://www.klix.ba/magazin/glumica-milena-radulovic-silovao-me-ucitelj-glume-mika-aleksic/210117011>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/smVhl>

¹⁰² Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/1/18/slucaj-radulovic-ohrabrio-mnoge-glumice-u-regiji-da-podijele-svoja-iskustva>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021; Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210121112519/https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/1/18/slucaj-radulovic-ohrabrio-mnoge-glumice-u-regiji-da-podijele-svoja-iskustva>

¹⁰³ Dostupno na: <https://nova.rs/magazin/bebaiporodica/psiholog-ne-postoji-rok-za-prijavu-silovanja/>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021; Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210121112927/https://nova.rs/magazin/bebaiporodica/psiholog-ne-postoji-rok-za-prijavu-silovanja/>

¹⁰⁴ Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/kako-smo-kao-drustvo-podbacili-osuda-zrtve-i-neprocuisiranje-zlostavljacka-dovode-do-sutnje/210117080>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021; Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210121113456/https://www.klix.ba/vijesti/kako-smo-kao-drustvo-podbacili-osuda-zrtve-i-neprocuisiranje-zlostavljacka-dovode-do-sutnje/210117080>

¹⁰⁵ Dostupno na: <https://direktno.hr/zivot/sklandal-koji-trese-estradu-grupa-nisam-trazila-prepuna-ispovijesti-glumica-ciji-nadredeni-su-ih-noads-220927/>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021; Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210121105606/https://direktno.hr/zivot/sklandal-koji-trese-estradu-grupa-nisam-trazila-prepuna-ispovijesti-glumica-ciji-nadredeni-su-ih-noads-220927/>

¹⁰⁶ Dostupno na: <https://www.rtl.hr/tabloid/zvijezde/domace-zvijezde/3964916/afera-u-srbiji-glumica-optuzila-vlasnika-skole-glume-za-silovanje-tvrdi-da-nije-jedina/>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021; Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210121105912/https://www.rtl.hr/tabloid/zvijezde/domace-zvijezde/3964916/afera-u-srbiji-glumica-optuzila-vlasnika-skole-glume-za-silovanje-tvrdi-da-nije-jedina/>

¹⁰⁷ „Klikbejt je senzacionalistički naslov koji pogrešno predstavlja članak ili videoprilog koji najavljuje, sa ciljem da privuče čitatelje/ke da kliknu na takav link. Clickbait je engleska riječ nastala spajanjem riječi click (klik) i bait (mamac), te doslovno znači “mamac za klikove”. Više dostupno na:

naslovima i tekstovima koje oni prate. Tako su se na stranicama ovog tabloida našli članci naslovljeni: “ISPRED TUŽILAŠTVA Vidno izmorena i pognute glave: Milena Radulović ne krije svoju nesreću! (FOTO/VIDEO)”¹⁰⁸ i “PET ČUDNIH GODINA! Policija otkrila RUPU u slučaju Mike Aleksića, inspektorima je postalo sumnjivo!”¹⁰⁹ Opremajući svoje tekstove ovakvim naslovima tabloid Alo pokazao je praksu eksploatacije žrtve u svrhu ostvarivanja profita kroz veću posjećenost stranice. Temeljno pravo na dostojanstvo ovdje je u potpunosti stavljeno po strani, a pojedini mediji ovakvim postupcima jasno pokazuju da im cilj nije biti dio rješenja i društvenog progressa.

Nedugo nakon slučaja Milene Radulović i drugih djevojaka koje su nakon nje istupile u javnost, u centar interesovanja kompletne javnosti došao je slučaj glumice Danijele Štajnfeld koja je posvjedočila o seksualnom nasilju koje je doživjela od glumca Branislava Lečića. Ovoga puta mediji su se pokazali još neodgovornijima, te su seksizam i senzacionalizam postali dio velikog broja članaka. Senzacionalistički naslovi nizali su se na portalima u regiji, a pojedini članci bili su zasnovani i na posve neutemeljenim tvrdnjama kojima se “propituje” da li je Štajnfeld zaista žrtva. Ovaj slučaj izazvao je brojne kontroverze budući da je Danijela još ranije posvjedočila o tome da je bila silovana, ali nije htjela otkriti o kom muškarcu je riječ. Kada je javno istupila i rekla da je nasilje nad njom počinio Lečić, javnost se u značajnoj mjeri polarizovala, s obzirom na to da Lečić ima veliki uticaj. Pojedini mediji postupili su tako da su na svojevrsan način Štajnfeld “stavili na optuženičku klupu”, te “opravdanja” za Lečićev postupak pronalazili u njenoj prošlosti. I dok optužbe sa silovanje jesu ozbiljne, te sa njima treba postupati oprezno, u djelovanju pojedinih medija nije se vidio ni takav odnos, već otvoreno prebacivanje krivice i propitivanje “adekvatnosti” Štajnfeld kao žrtve. Pojedini mediji korišćenjem formulacija kao “navodno silovao” ne čine ništa loše, ali se isto ne može reći za one medije koji otvoreno pišu da je Štajnfeld “plaćena da optuži Lečića”. Na ovaj način, umjesto da izbjegnju zauzimanje bilo koje strane, oni otvoreno staju na stranu optuženog dehumanizujući i narušavajući ugled glumice Danijele Štajnfeld. Do naročite tabloidizacije ovog slučaja došlo je u trenutku kada je u javnost dospjela informacija da je Lečić prošao poligrafsko ispitivanje. Ovo, ipak, ni u kom

<https://medijskapismenost.raskrinkavanje.ba/oblici-manipulacija-i-kome-se-obratiti-ako-ih-uocite/koji-sve-oblici-medijskih-manipulacija-postoje/klikbejt/>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021.

¹⁰⁸ Dostupno na: <https://www.alo.rs/vip/popkultura/vidno-izmorena-i-pognute-glave-milena-radulovic-ne-krije-svoju-nesrecu-foto-video/376301/vest>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021. Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210121103316/https://www.alo.rs/vip/popkultura/vidno-izmorena-i-pognute-glave-milena-radulovic-ne-krije-svoju-nesrecu-foto-video/376301/vest>

¹⁰⁹ Dostupno na: <https://www.alo.rs/vesti/hronika/policija-otkrila-rupu-u-slucaju-mike-aleksica-inspektorima-je-postalo-sumnjivo/376229/vest>; Poslednji put pristupljeno: 10.4.2021. Arhivirano na: <https://web.archive.org/web/20210123133640/https://www.alo.rs/vesti/hronika/policija-otkrila-rupu-u-slucaju-mike-aleksica-inspektorima-je-postalo-sumnjivo/376229/vest>

slučaju ne znači da on krivično djelo silovanja nije počinio. Za pojedine medije, sa druge strane, to je bila inicijalna kapisla da krenu sa različitim teorijama zavjere vezanim za ovaj slučaj. Među medijima u Bosni i Hercegovini koji su senzacionalistički pisali o ovom slučaju može se izdvojiti portal Hayat. O slučaju je na ovom portalu objavljen niz članaka, među kojima su pojedini bili posve korektni, dok su drugi imali klikbejt senzacionalističke naslove neprimjerene ozbiljnosti situacije. Tako su dva članka objavljena na portalu Hayat bila naslovljena: “OGLASIO SE BRANISLAV LEČIĆ POSLIJE 10 DANA TIŠINE! OVAKVU NJEGOVU PORUKU MNOGI NISU OČEKIVALI”¹¹⁰ i “LEČIĆ PROŠAO POLIGRAF: NIJE SILOVAO DANIJELU ŠTAJNFELD?”¹¹¹ Brojni bosanskohercegovački i mediji u regionu i ovaj slučaj označili su kao “skandal” ili “ aferu”. Tako je recimo na O kanalu Oslobođenja objavljen članak naslovljen: “(VIDEO) Novi skandal u Srbiji: Glumica optužuje Lečića za silovanje, on negira - traži saslušanje”¹¹², dok je na Tportalu jedan od članaka o ovom slučaju opremljen naslovom: “Afera Štajnfeld-Lečić podijelila Srbiju: Glumci više ne žele igrati predstave s Lečićem”¹¹³.

Ipak, kod analize medijskog izvještavanja o ovom slučaju fokus je neophodno staviti na tabloide iz susjedne Republike Srbije. Način na koji su mnogi od njih pisali o slučaju optužbi Štajnfeld indikativ je širokog problema pristupa ženama žrtvama nasilja. Članak koji je objavljen na portalu Republika problematičan je kako u naslovu tako i cjelokupnom sadržaju i narativu koji odražava.¹¹⁴ Tekst objavljen 26. marta na portalu Republika naslovljen je: “OVO SE NIJE ZNALO O SILOVANOJ GLUMICI: Perverzne poruke Danijele Štajnfeld!”. Već u uvodu ovog teksta navodi se da Štajnfeld ima “zanimljivu biografiju i, moglo bi se reći, šokantne postupke, budući da kaže da je i sama žrtva jednog odvratnog čina kakvo je silovanje!” Nejasno je šta je tačno autor_ka teksta ovim htio_la da kaže, budući da “zanimljiva biografija” ili “šokantni postupci” žene, sve i da postoje, nemaju veze sa tim da li je ona mogla biti žrtva seksualnog nasilja. U tekstu portala Republika dalje stoji: “Promocija erotike, droge

¹¹⁰ Dostupno na: <https://hayat.ba/oglasio-se-branislav-lecic-poslije-10-dana-tisine-ovakvu-njegovu-poruku-mnogi-nisu-ocekivali/385213/>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/6x7Bk>

¹¹¹ Dostupno na: <https://hayat.ba/lecic-prosao-poligraf-nije-silovao-danijelu-stajnfeld/379460/>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/pCKSa>

¹¹² Dostupno na: <https://okanal.oslobodjenje.ba/okanal/vijesti/video-novi-skandal-u-srbiji-glumica-optuzuje-lecica-za-silovanje-on-negira-trazi-saslusanje-641526>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/vM3Vl>

¹¹³ Dostupno na: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/afera-stajnfeld-lecic-podijelila-srbiju-glumci-vise-ne-zele-igrati-predstave-s-lecicem-20210325>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/3Bq9w>

¹¹⁴ Dostupno na: <https://www.republika.rs/vesti/tema-dana/268375/ovo-nije-znalo-silovanoj-glumici-perverzne-poruke-danijele-stajnfeld>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/gOTLa>

i pornografije, posmatranje životinja tokom seksualnog odnosa, scene iz filma na brojnim porno-sajtovima, sve to, manje-više, ne izaziva toliki šok modernog čoveka, ali ako uzmemo u obzir da je reč o žrtvi silovanja, duboko traumatizovanoj, koja je napastvovanje prijavila nakon deset godina, za to vreme dve godine lečila svoju traumu, onda je svaka od ovih stavki koje Danijela sama promovise, čak i sama za sebe, potpuno šokantna. (...) Što više pokušavamo da spoznamo ličnost osobe koja je u ovom slučaju preuzela ulogu žrtve, to smo sada više šokirani nakon što su fotografije sa motivima i majice dospele u javnost.” Ovakvim rečeničnim konstrukcijama autor_ka članka u pitanje dovodi “adekvatnost” Štajnfeld kao žrtve, čime posljedično i vodi opravdavanju Lečićevih postupaka. Dodatno, u nastavku navedeni navodni “šokantni postupci” Štajnfeld mahom su činjenično netačno interpretirani i izvučeni iz konteksta. A čak i da Štajnfeld jeste, kako se navodi, snimila porno film, što nije slučaj, to i dalje ne bi značilo da ona nije mogla biti žrtva seksualnog nasilja. Kada se sve uzme u obzir, ovakvo medijsko izvještavanje zapravo je ono što se treba opisati kao “šokantno” i “skandalozno”. Svojevrсна “kampanja” portala Republika nastavlja se i kroz članke naslovljene: “MILETIĆ TVRDI DA IZA AFERE O SILOVANJU STOJI VELIKI INTERES: Danijela uzela 30.000 evra od drugog glumca da optuži Lečića!”¹¹⁵, “POGUBILA KONCE: Evo šta je problematično u izjavama Danijele Štajnfeld”¹¹⁶, “DANIJELA ŠTAJNFELD OSVANULA NA PORNOGRAFSKOM SAJTU: Nakon skandala sa Lečićem pojavile se slike iz filma "SAMO KEŠ””¹¹⁷.

Niz drugih portala u Srbiji takođe je pokazao veoma problematične prakse izvještavanja o ovom slučaju. Naslovi tabloida Alo i Informer “školski” su primjeri senzacionalističkih “mamaca na klikove”. Samo neki od njih glasili su: “BRANISLAV LEČIĆ POSLE NOVIH OPTUŽBI NESTAO! Mobilni mu isključen, KAO DA JE U ZEMLJU PROP AO!”¹¹⁸, “GLUMAC PROŠAO POLIGRAF! Ko je u stvari pakovao aferu Lečić?!”¹¹⁹, “ISPLIVALE MRAČNE TAJNE! Komšije otkrile ISTINU o Lečićevoj VIKENDICI u Ritopeku! Evo sa kim

¹¹⁵ Dostupno na: <https://www.republika.rs/vesti/tema-dana/268796/miletic-tvr-di-iza-afere-silovanju-stoji-veliki-interes-danijela-uzela-evra-drugog-glumca-optuzi-lecica>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/YZWQs>

¹¹⁶ Dostupno na: <https://www.republika.rs/vesti/drustvo/268869/pogubila-konce-evo-sta-problematicno-izjavama-danijele-stajnfeld>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/bvSYM>

¹¹⁷ Dostupno na: <https://www.republika.rs/zabava/estrada/268259/danijela-stajnfeld-osvanula-pornografskom-sajtu-nakon-skandala-lecicem-pojavile-slike-filma-samo-kes>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/rCpSz>

¹¹⁸ Dostupno na: <https://informer.rs/sudbine/vesti/599102/branislav-lecic-merima-isakovic-danijelca-stajnfeld-sudbine>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/Cq4wZ>

¹¹⁹ Dostupno na: <https://informer.rs/sudbine/vesti/596019/branislav-lecic-danijela-stajnfeld>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/y0mqy>

su ga VIĐALI!”¹²⁰, “JEDNA JEZIVA STVAR IH POVEZUJE Evo šta su Milena, Danijela i Merima uradile pre nego što su otkrile potresne priče”¹²¹, “U JEKU SKANDALA! Dok svi bruje o Branislavu Lečiću i Danijeli, glumac sa prijateljima ispija kafu u centru Beograda, prolaznici u neverici šta vide! (FOTO)”¹²². U ovim, ali i brojnim drugim tekstovima različitih portala privatni život i karijera Štajnfeld analiziraju se do najsitnijih dijelova, sve u potrazi za detaljima kojima bi se slika “idealne” žrtve seksualnog nasilja razorila, čime se postupci nasilnika opravdavaju. U svrhu prikupljanja profita od klikova na njihovim stranicama online mediji eksploatišu velike tragedije na najgori mogući način. Ipak, sve dok se ovakve prakse nedovoljno javno osuđuju, a zakonski nedovoljno podliježu mogućnosti sankcionisanja, za očekivati je da će se pojavljivati i u svakoj sličnoj instanci u budućnosti. Sve to posljedično dovodi i do obeshrabrivanja žena da prijave slučajeve nasilja. Kada i same posvjedoče načinu na koji se postupalo sa jednom žrtvom, veliki broj drugih žrtava neće se odlučiti da se svjesno izloži riziku da mediji i sa njima postupe isto. Osudu ovakvih medijskih praksi objavio je portal Danas¹²³, a portal Raskrinkavanje¹²⁴ je objavio i analizu u kojoj se daju preporuke kako mediji mogu postati dio rješenja, a ne dio problema.

5.1.2 Studija slučaja II: Medijsko izvještavanje o ministarki Biseri Turković

Ministarka spoljnih poslova Bosne i Hercegovine Bisera Turković našla se u centru pažnje javnosti i medija u Bosni i Hercegovini početkom marta 2021. godine kada je nekoliko njenih izjava vezanih za nabavku vakcina protiv bolesti Covid-19 imalo problematičan sadržaj. Zavisno od političke opcije koju relativno očigledno podržavaju sami mediji, pojedini su o ovim njenim izjavama izvještavali na način da su ih samo prenosili, dok su drugi ovu priliku iskoristili za kreiranje uvredljivih tekstova kojima se, uz izjave, osuđuje i sama Turković. Turković je članica Stranke demokratske akcije (SDA), te su mediji koji su tradicionalni kritičari ove političke opcije poput Dnevnog Avaza o Turković izvještavali veoma negativno.

¹²⁰ Dostupno na: <https://informer.rs/sudbine/vesti/595873/sudbine-branislav-lecic-danijela-stajnfeld-ritopek-sud>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/MyXzz>

¹²¹ Dostupno na: <https://www.alo.rs/vesti/drustvo/evo-sta-su-milena-danijela-i-merima-uradile-pre-nego-sto-su-otkrile-potresne-price/404553/vest>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/rQc9k>

¹²² Dostupno na: <https://www.alo.rs/vip/popkultura/dok-svi-bruje-o-branislavu-lecicu-i-danijeli-glumac-sa-prijateljima-ispija-kafu-u-centru-beograda-prolaznici-u-neverici-sta-vide-foto/403005/vest>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/ayaPw>

¹²³ Dostupno na: <https://www.danas.rs/drustvo/tabloidno-zastrasivanje-zrtava/>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021.

¹²⁴ Dostupno na: <https://raskrinkavanje.ba/analiza/izvjestavanje-o-seksualnom-nasilju-kako-biti-dio-rjesenja-a-ne-dio-problema>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021.

Dva članka objavljena na portalu Avaz bila su opremljena naslovima: “Biserini biseri: Ministrica Turković opet nas je počastila skandaloznim neznanjem”¹²⁵ i “Bisera Turković - ministrica za skandale”¹²⁶. Slične konstrukcije mogu se pronaći i u nizu naslova na portalima Poskok, Istok, Hrvatski medijski servis, Srpska, Cafe, Novosti i brojnim drugim u kojima je Turković nazivana i “gospođa ministarka”, “ministarka od skandala” i slično. Ovakvim medijskim izvještavanjem fokus je sa problematike spornih izjava izmješten na njenu ličnost. Žene u politici nalaze se u veoma specifičnom položaju, a ako se uzme u obzir da mediji o njima pišu na ovaj način ili recimo kako je ranije navedeno da se u medijima njihova proslava rođendana naziva “prljavim plesom”, ne čudi zašto se nedovoljan broj žena uopšte odvaži da u politiku i uđe. “Niski udarci” pojedinih portala evidentno politički motivisani u ovom slučaju doveli su i do seksističkih medijskih izvještaja u kojima se Turković naziva recimo “gospođom ministarkom”, dobro poznatom protagonistkinjom komedije Branislava Nušića.

5.1.3 Studija slučaja III: Međunarodni dan žena

Ranije pomenuta prigodničarska karakteristika medijskog izvještavanja o marginalizovanim skupinama do izraza na najbolji način dolazi tokom obilježavanja određenih značajnih datuma. Tako je možda i u najvećoj mjeri sa obilježavanjem Međunarodnog dana žena osmog marta. Na ovaj datum medijski stupci ispune se izvještajima o “inspirativnim” pričama uspješnih žena, iznova se ističe činjenica da, iako “nježnije”, “slabije” žene ipak uspijevaju, ali, po ko zna koji put, ne nudi se dublja kontekstualizacija problema marginalizacije žena, niti se pokreću konkretni koraci da se manje povoljan položaj žena u društvu poboljša.

U medijima su se 8. marta nizale čestitke koje su ženama upućivali brojni društveno-politički subjekti u zemlji¹²⁷. Objavljen je i niz članaka koji govori o obilježavanju praznika žena, održavanju osmomartovskog marša i slično. Ipak, iako bi pojedini članci trebali ukazivati na značaj žena u društvu, njihovi autori_ke nisu se potrudili ni da upotrijebe adekvatan rodno senzitivni jezik, ili su recimo kontinuirano žene nazivali_e “nježnijim polom”. I dok su različiti mediji na različite načine pristupili ovoj temi pa su pojedini analizirali zbog čega se baš osmi

¹²⁵ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/634644/biserini-biseri-ministrice-turkovic-opet-nas-je-pocastila-skandaloznim-neznanjem>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/QJObU>

¹²⁶ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/635570/bisera-turkovic-ministrice-za-skandale>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/8guws>

¹²⁷ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/635960/komsic-i-covic-cestitali-8-mart-podsjetili-na-znacaj-zene-u-drustvu>; <https://avaz.ba/vijesti/bih/635857/dodik-cestitao-dan-zena-njihova-ljubav-i-podrska-nam-mnogo-znace>; <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/ombudsmeni-bih-poduzeti-mjere-na-unapredjenju-polozaja-zena-u-bih/2013260/>; <https://hayat.ba/basic-zene-su-svojim-djelima-pokazale-da-mogu-bit-i-izuzetno-uspjesne-na-svim-poljima/366470/>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021.

mart obilježava kao Međunarodni dan žena¹²⁸, pojedini nudili “nadahnute” priče žena koje obavljaju “muške” poslove kao što je posao instruktora_ke vožnje¹²⁹, pojedini se koristili dobro poznatim frazama da ženama “umjesto cvijeta treba podrška”¹³⁰ za potrebe ove analize nije pronađen niti jedan bosanskohercegovački online medij koji je temeljnije analizirao probleme marginalizacije žena.

Mediji su odreda propustili priliku da makar i o ovom značajnom datumu više pažnje posvete pitanju položaja žena u Bosni i Hercegovini, te kreiraju istraživačku priču u kojoj bi mogli ukazati na neke negativne prakse. Jedini portal koji je, u skladu sa oblašću svog djelovanja, Međunarodni dan žena vidio kao priliku da kreira temeljniju analizu položaja žena bio je Istinomjer. Na ovom portalu 8. marta objavljena je analiza položaja žena u politici opremljena naslovom: “Osmomartovskih čestitki sve više, a žena u politici sve manje”¹³¹. Kako u ovoj analizi autor Čerkadžić zaključuje, čestitki ne manjka, ali realnih akcija da: “Stoga, ne treba sumnjati da čestitki i lijepih želja neće nedostajati ni u budućnosti, ali je ključno pitanje da li će se sa retoričke ravni uskoro preći i na djela, te kada se barem o političkom polju radi, položaj i odnos prema ženama u Bosni i Hercegovini promijeniti i biti onakav kakav žene moraju da imaju.”

Ova analiza pokazala je da je tokom perioda neposredno pred i u toku Međunarodnog dana žena značajno intenzivirano prisustvo žena u medijima. Na ovaj datum pojedini mediji objavljivali su i po nekoliko članaka koji su na neki način za temu imali žene i njihov praznik. Ipak, ni brojnost objavljenih članaka nije indikativ uspješne medijske prezentacije neke marginalizovane grupe, što je pokazalo i ovo istraživanje. Svakako da veće prisustvo žena u medijima jeste za pohvalu, ipak negativno je to što je do njega došlo samo na jedan dan godišnje, te što se njihov položaj nije temeljnije problematizovao. Primjer dobre prakse bio je portal Istinomjer, a za samu marginalizovanu grupu žena mnogo bi korisnije, od prenošenja niza čestitki, uglavnom muškaraca, bilo posvećivanje veće pažnje nekom od niza problema sa kojima se žene susreću svakodnevno.

¹²⁸ Dostupno na: <https://www.faktor.ba/vijest/danas-je-medunarodni-dan-zena/117290>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/D2kcl>

¹²⁹ Dostupno na: <https://hayat.ba/prisutni-stereotipi-kako-je-bit-i-zena-instruktorica-voznje/366919/>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.ph/XJHUh>

¹³⁰ Dostupno na: <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/umjesto-karanfila-podrska-za-zene-i-djecu-zrtve-nasilja/2013392/>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/TnwiO>

¹³¹ Dostupno na: <https://istinomjer.ba/osmomartovskih-cestitki-sve-vise-a-zena-u-politici-sve-manje/>; Poslednji put pristupljeno: 11.4.2021.

5.2 Rezultati istraživanja prezentacije ljudskih prava LGBTI populacije u online medijima

Primarni zaključak koji se iz provedenog istraživanja može izvući jeste da su pripadnici LGBTI populacije neravnopravno zastupljeni u online medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini. Dok u pojedinim medijima, poput portala Stav i Poskok za vrijeme provođenja ovog istraživanja nije objavljen niti jedan članak koji se na bilo koji način odnosi prema LGBTI populaciji, drugi su mahom izvještavali prigodničarski i šturo. Jedan od najznačajnijih događaja u kontekstu ljudskih prava, a koji se neposredno tiče i ove marginalizovane grupe, koji se dogodio u periodu monitoringa medija bilo je istupanje Turske iz Istanbulske konvencije. Budući da je jedan od najznačajnijih argumenata protivljenja konzervativnih struja ovoj Konvenciji od ranije tvrdnja da “uči djecu homoseksualnosti”¹³², ne čudi da je, pored prava žena kao ovom odlukom Erdogana centralno ugrožene grupe, u pojedinim krugovima intenzivirano i interesovanje za ljudska prava LGBTI populacije. Bosanskohercegovački mediji o ovome nisu detaljnije izvještavali, već se bavili samo prenošenjem informacija. I ovdje je, kao i u slučaju izvještavanja o marginalizovanoj grupi žena dobru praksu pokazao portal Istinomjer koji je, povodom izjava zastupnika Stranke demokratske akcije u Skupštini Kantona Sarajeva Mirze Čelika, napravio temeljniju analizu položaja ove populacije u Kantonu Sarajevo¹³³.

U periodu provođenja ovog istraživanja u regionu je aktuelna tema bila Predlog nacrt zakona o istopolnim brakovima u susjednoj Srbiji. Nakon kreiranja prijedloga, uslijedile su brojne reakcije različitih subjekata među kojima je i Srpska pravoslavna crkva koja je Predlog proglasila neprihvatljivim. I ranije pominjan upravo zbog svojih senzacionalističkih naslova tabloid Alo i ovdje je pokazao negativnu praksu u izvještavanju o ljudskim pravima marginalizovane skupine. Tako se na ovom portalu našao članak naslovljen: “SPC: Zakon o istopolnim zajednicama NEPRIHVATLJIV! Odmah usledile reakcije”¹³⁴. Iako činjenično tačan, ovaj naslov odiše senzacionalizmom. U bosanskohercegovačkim medijima o Predlogu nacrt zakona o istopolnim zajednicama u Srbiji nije bilo značajnije riječi.

Mediji u Srbiji, te portal Alternativne televizije u Bosni i Hercegovini prenijeli su i izjavu predsjednika Turske Redžepa Tajipa Erdogana koja je u odnosu prema LGBTI populaciji

¹³² Više dostupno na: <https://www.dw.com/hr/turska-istupila-iz-istanbulske-konvencije/a-56952452>; Poslednji put pristupljeno: 12.4.2021.

¹³³ Dostupno na: <https://istinomjer.ba/lgbtiq-osobe-i-dalje-vode-borbu-za-ostvarivanje-prava/>; Poslednji put pristupljeno: 12.4.2021.

¹³⁴ Dostupno na: <https://www.alo.rs/vesti/drustvo/zakon-o-istopolnim-zajednicama-neprihvatljiv-odmah-usledile-reakcije/399010/vest>; Poslednji put pristupljeno: 12.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/2hkGs>

veoma negativna. Ipak, mediji nisu propustili da je navedu već u naslovu svojih članaka. Tako je članak na portalu ATV opremljen naslovom: “Erdogan pohvalio podmladak stranke: Svaka čast zbog toga što ne pripadate LGBT populaciji”¹³⁵. Niti jedan od objavljenih članaka u kojima se ova izjava prenosi, uključujući i pomenuti sa portala ATV nije eksplicitno osudio ovakvu retoriku Erdogana.

Poziv Bosanskohercegovačke povorke poziva za prijave u članstvo Organizacionog odbora povorke objavljen je u Bosni i Hercegovini u samo dva online medija: Fokus¹³⁶ i 072info¹³⁷. Oba ova medija korektno su prenijeli poziv koji je Bh. povorka ponosa objavila. U članku koji govori o ubistvu mladića u Beogradu 2018. godine portal Avaz je, iako to za priču nije imalo nikakav značaj već u naslovu istakao da je nasilje počinila trans osoba: “Uskoro presuda transvestitu koji je nožem ubio studenta iz BiH”¹³⁸. Označavanje protagonista nekog događaja kao pripadnika_ ca neke marginalizovane skupine vodi, kako je i ranije istaknuto, dodatnoj marginalizaciji, te u najvećem broju slučajeva uopšte nema značaja za samu vijest. Uopšteno posmatrajući, medijskih izvještaja o LGBTI populaciji u medijima je u periodu posmatranja bilo nedovoljno, a u nastavku će se kroz studije slučaja analizirati pojedini.

5.2.1 Studija slučaja IV: Diskriminatorna izjava Zlatana Ibrahimovića

Miljenik velikog dijela bosanskohercegovačkog stanovništva fudbaler Zlatan Ibrahimović izazvao je veliku pažnju svjetske javnosti zbog veoma diskriminatorne izjave koju su domaći mediji deklarisali kao “šalu”. Iako ovo nije prvi put da Ibrahimović ima ksenofobne ispade, u bosanskohercegovačkim medijima njegovi negativni postupci i dalje se tretiraju vrlo blago, a njihova ozbiljnost značajno se umanjuje. Ovoga puta riječ je o “šali” koju je izgovorio na San Remo festivalu na kom je bio gost. Ibrahimović je u razgovoru sa voditeljem govorio o tome kako bi stvari izgledale da se ceremonija odvija u njegovoj kući, te je rekao da bi djevojke bile sa njim u sobi, voditelj mu pravio kafu, a popularni pjevač Achille Lauro bio “u garaži jer lopovi onda ne bi ništa ukrali jer bi ga se plašili”. Laura, navodi se u pojedinim člancima domaćih medija “mnogi upoređuju s Lady Gagom zbog toga što se ne deklarira kao "on" ili

¹³⁵ Dostupno na: <https://www.atvbl.com/vijesti/svijet/erdogan-pohvalio-podmladak-stranke-svaka-cast-zbog-toga-sto-ne-pripadate-lgbt>; Poslednji put pristupljeno: 12.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/yKjPA>

¹³⁶ Dostupno na: <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/bh-povorka-ponosa-poziva-prijavi-se-i-budi-dio-organizacionog-odbora/1976288/>; Poslednji put pristupljeno: 12.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/S8zln>

¹³⁷ Dostupno na: <https://www.072info.com/bh-povorka-ponosa-poziva-prijavi-se-i-budi-dio-organizacionog-odbora/>; Poslednji put pristupljeno: 12.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/68nJn>

¹³⁸ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/crna-hronika/634390/uskoro-presuda-transvestitu-koji-je-nozem-ubio-studenta-iz-bih>; Poslednji put pristupljeno: 12.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/p13il>

"ona", nego kao "ono"." Ovo se odnosi na činjenicu da Lauro koristi zamjenice oni/njih, a ne ona/nju ili on/njega. Stvar koja je u nekim drugim dijelovima svijeta znatno prihvaćenija, u Bosni i Hercegovini, te kod ljudi poput Ibrahimovića, još uvijek je neka vrsta "tabua". Na rodni i polni identitet još uvijek se gleda sa nedovoljno razumijevanja, a čini se da smo od korišćenja adekvatnih zamjenica još daleko.

Apsolutno svi Bosanskohercegovački mediji koji su pisali o ovoj situaciji Ibrahimovića su stavili u ulogu žrtve navodeći da ga je "LGBT zajednica napala zbog njegove šale". Tako su naslovi na portalima glasili: "LGBT zajednica napala Ibrahimovića zbog šale na Sanremu" (Klix)¹³⁹, "Zlatan Ibrahimović na udaru gej zajednice, nije im se svidjela izjava" (Avaz)¹⁴⁰, "LGBT zajednica žestoko napala Ibrahimovića zbog šale na Sanremu" (Fokus)¹⁴¹, "ZLATAN PONOVO NA METI: LGBT zajednica žestoko oplela po Ibrahimoviću, nazvala ga homofobom i rasistom" (Oslobođenje)¹⁴², "LGBT zajednica žestoko napala Zlatana zbog šale na Sanremu: On je homofob i rasist" (Radio Sarajevo)¹⁴³, "Dnevnik"¹⁴⁴, "LGBT zajednica žestoko napala Zlatana: Kakve su to šale, rasisto i homofobu?! Baš im je zasmetalo šta je pričao!" (Mondo)¹⁴⁵, "Ibru žestoko napala i osudila LGBT zajednica: Homofob i rasist" (Bild)¹⁴⁶.

Klasifikovati onoga ko je ksenofobnu izjavu dao kao "žrtvu" logička je "akrobacija" svojstvena medijima onda kada je riječ o izvještavanju o marginalizovanim skupinama. Već su ovakvim naslovima mediji svojoj publici jasno ukazali na to da je ovakav "napad" neosnovan, a ni jedan članak ne sadrži osudu ovakvog ponašanja fudbalera. Dok su sadržaji članaka mahom veoma slični, portal Oslobođenje svoj je rečeničnim konstrukcijama učinio dodatno homofobnim:

¹³⁹ Dostupno na: <https://www.klix.ba/sport/nogomet/lgbt-zajednica-napala-ibrahimovica-zbog-sale-na-sanremu/210306012>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/YzNFS>

¹⁴⁰ Dostupno na: <https://sport.avaz.ba/nogomet/635494/zlatan-ibrahimovic-na-udaru-gej-zajednice-nije-im-se-svidjela-izjava>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/PkknG>

¹⁴¹ Dostupno na: <https://www.fokus.ba/sport/fudbal/lgbt-zajednica-zestoko-napala-ibrahimovica-zbog-sale-na-sanremu/2011765/>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/6jDCI>

¹⁴² Dostupno na: <https://sport1.oslobodjenje.ba/s1/lifestyle/zlatan-ponovo-na-meti-lgbt-zajednica-zestoko-oplela-po-ibrahimovicu-nazvala-ga-homofobom-i-rasistom-636133>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/lXyM7>

¹⁴³ Dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/sport/nogomet/lgbt-zajednica-zestoko-napala-zlatana-zbog-sale-na-sanremu-on-je-homofob-i-rasist/409067>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/Nnt9v>

¹⁴⁴ Dostupno na: <https://www.dnevnik.ba/vijesti/lgbt-zajednica-zestoko-napala-zlatana-zbog-sale-je-homofob-i-rasist>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/eNpvT>

¹⁴⁵ Dostupno na: <https://mondo.ba/Sport/Fudbal/a1028863/LGBT-zajednica-zestoko-napala-Zlatana-Kakve-su-to-sale-rasisto-i-homofobu-Zasmetalim-im.html>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/iFkuJ>

¹⁴⁶ Dostupno na: <https://www.bild.ba/vijesti/ibru-zestoko-napala-i-osudila-lgbt-zajednica-homofob-i-rasist/>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/VRf2G>

“Achille Lauro se ne predstavlja kao muško ili žensko, nego "ono" i očito je LGBT zajednici to zasmetalo. Oni su otišli toliko daleko da su još jedan događaj nazvali homofobičnim, a to je bilo 2010. godine kada je novinar pitao da li je homoseksualac, na šta mu je Zlatan odgovorio da dovede sestru, pa će provjeriti. Pominju i sukob sa Romeluom Lukakuom, također.” Ranija izjava Ibrahimovića evidentno jeste homofobna, a šta tačno nepotpisani_a autor_ka teksta na portalu Oslobođenje misli pod time da je LGBTI zajednica “otišla toliko daleko” kada je za tvrdnju da je on i ranije imao problematične izjave kao indikativ iskoristila i njegove ranije ispade ostaje nejasno. Portal Bild u svom naslovu fudbalera oslovljava nadimkom Ibro, stvarajući svojevrsnu bliskost i poveznicu. Reklo bi se da je izlaskom na scenu uz pjesmu “Jutro je” Ibrahimović pokupio simpatije bosanskohercegovačkih medija, pa su mu previdjeli problematično ponašanje sa istog događaja.

5.2.2 Studija slučaja V: Međunarodni dan transrodnih osoba

Veoma značajan datum za pripadnike_ce LGBTI zajednice je 31. mart kada se obilježava Međunarodni dan transrodnih osoba. Kao što je to slučaj i sa Međunarodnim danom žena za očekivati je da će po principu prigodničarskog izvještavanja makar na ovaj dan u medijima biti više riječi o ovoj marginalizovanoj grupi. Mediji u Bosni i Hercegovini odreda su propustili ovu priliku. O ovom značajnom datumu u bosanskohercegovačkim mainstream medijima nije bilo riječi. Portal LGBTI specijalizovan za teme od interesa za ovu zajednicu objavio je članak¹⁴⁷, kao i Sarajevski otvoreni centar¹⁴⁸. Članak sa sajta Sarajevskog otvorenog centra preuzeo je portal Vijesti¹⁴⁹, a portal N1 objavio je isječak iz svoje emisije u kojoj je gostovala programska koordinatorica SOC-a Ali Huremović¹⁵⁰. Izuzev ova dva medija niti jedan bosanskohercegovački medij nije se pozabavio ovom temom. Ovakvo stanje u medijima na jedan tako značajan datum indikativ je slabe vidljivosti ove populacije u Bosni i Hercegovini uopšte, te činjenice da su, kako je i ranije navedeno, teme rodnog i polnog identiteta i dalje “tabu” u dominantno konzervativnom bosanskohercegovačkom društvu.

¹⁴⁷ Dostupno na: <https://lgbti.ba/međunarodni-dan-vidljivosti-trans-osoba/>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021.

¹⁴⁸ Dostupno na: <https://soc.ba/danas-je-medunarodni-dan-transrodnih-osoba/>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021.

¹⁴⁹ Dostupno na: <https://vijesti.ba/clanak/530498/sarajevski-otvoreni-centar-transrodne-osobe-bez-prava-u-bih/>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/gra7r>

¹⁵⁰ Dostupno na: <https://ba.n1info.com/video/novi-dan/sa-kakvim-se-problemima-transrodne-osobe-suocavaju-u-bih/>; Poslednji put pristupljeno: 13.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/htP78>

5.3 Rezultati istraživanja prezentacije ljudskih prava i/migranata u online medijima

Medijsko izvještavanje o i/migrantima u Bosni i Hercegovini sporadično je, a po pravilu se tekstovi o ovoj marginalizovanoj grupi u medijima nađu onda kada je neki njen pripadnik odgovoran za neki negativan događaj ili kada postoji neki novonastali problem vezan za njihov smještaj recimo. Najčešće se članci vezani za ovu populaciju nalaze na portalu Avaz, za koji je poznato da mu širenje negativnih narativa o ovoj temi nije strano. Ono što zabrinjava u Bosni i Hercegovini jeste činjenica da postoje i “medijske” platforme usko posvećene rasprostiranju retorike mržnje protiv i/migranata. Portal Antimigrant posvećen je isključivo kreiranju medijskih sadržaja vezanih za i/migrante. Postojanje jednog takvog “medija” koji aktivno djeluje u bosanskohercegovačkom medijskom prostoru indikativ je opšte indiferentnosti prema ovim pitanjima, budući da napora da se njegovo djelovanje zaustavi gotovo da i nema.

Marginalizovana skupina i/migranata nerijetko je i predmet lažnih vijesti. Dominantno negativan stav koji u javnosti postoji prema ovoj populaciji podložno je tlo za eksploataciju pri kreiranju dezinformacija. Ovome svjedoči i činjenica da je na platformi Raskrinkavanje do sada objavljeno više od petnaest analiza u kojima su razmatrane različite dezinformacije vezane za i/migrante¹⁵¹. Tako je u periodu provođenja ovog istraživanja Raskrinkavanje pisalo o dezinformaciji koja se sa jednog satiričnog portala na portalu Tešanj Tešanj prenijela kao stvarna¹⁵². Riječ je bilo o satiri da su i/migranti u Bosni i Hercegovini “pokrenuli akciju za prikupljanje pomoći za stanovnike BiH”. Iako je na originalnoj objavi jasno naznačeno da se radi o satiri, kada je ova “vijest” prenesena na stvarnom mediju rezultiralo je negodovanjem javnosti i veoma negativnim komentarima.

Medijsko izvještavanje o i/migrantima od medijskih uposlenika ca zahtjeva mnogo pažnje i opreza, a u domaćim medijima takav pristup uglavnom ne postoji. I/migranti se u najvećem

¹⁵¹ Dostupno na: <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-u-bihacu-nisu-zapalili-kuce-u-kojima-su-boravili>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-ne-sele-u-buzim>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-kaodezurni-krivci-za-ulicne-napade>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-ne-dolaze>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-lazno-okrivljeni-za-smrt-mladica>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-privedeni-u-sloveniji-nemaju-koronavirus>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-nisu-zapalili-kucu-u-bileci>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/medu-migrantima-nisu-vojnici-teroristickog-isil-a>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/napad-na-migrante-ne-napad-migranata>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/sramno-izvjestavanje-tv1-migrant-od-zrtve-pretvoren-u-napadaca>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/nove-lazi-o-migrantima-niko-nije-smrtno-stradao>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/negativno-izvjestavanje-o-migrantima>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/dnevni-avaz-o-migrantima-i-izbjeglicama-negativna-kampanja-koja-traje>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/avazove-lazne-vijesti-o-migrantima-u-sarajevu>. Posljednji put pristupljeno: 14.4.2021.

¹⁵² Dostupno na: <https://raskrinkavanje.ba/analiza/migranti-u-bih-nisu-pokrenuli-akciju-prikupljanja-pomoci-za-stanovnike-bih>; Posljednji put pristupljeno: 14.4.2021.

broju slučajeva prezentuju kao počinioci nekog negativnog djela čime se u javnosti širi opšte nepovjerenje prema ovoj populaciji.

5.3.1 Studija slučaja VI: Izveštavanje portala Avaz o i/migrantima

Kao jedan od medija koji ima najizraženiji negativan stav o i/migrantima u Bosni i Hercegovini i u ovom istraživanju pokazao se portal Avaz. Pored činjenice da je brojnost članaka o ovoj marginalizovanoj grupi objavljenih na ovom portalu premašila druge u periodu posmatranja, ovaj portal značajno je izdvojiti i zbog činjenice da je jedan od najčitanijih u zemlji, te da je od ranije poznat po ne tako prigodnom izvještavanju o i/migrantima. U periodu ukupno 105 dana monitoringa medija, od 1. januara do 15. aprila 2021 godine, na ovom portalu objavljen je najveći broj članaka koji na neki način za svoju temu imaju i/migrante: njih 196. Počinioc nekog zločina eksplicitno je označen kao “migrant” u 46 članaka. Iako, kao i obično, za većinu vijesti nije presudan značaj imalo to kojoj naciji, vjeri ili rasi pripada počinilac, autori ke članaka na portalu Avaz nisu propustili da to istaknu kad god je bilo moguće. Na ovaj način među velikom publikom koja prati ovaj portal povećava se strah od i/migranata jer se oni kroz konstantne negativne medijske prezentacije predstavljaju kao opasni i agresivni.

Na portalu Avaz objavljen je 31. januara 2021. godine članak naslovljen: “Migranti izazivaju kaos u BiH: Palili, tukli policiju, štrajkovali glađu...”¹⁵³. Ovaj članak nudi svojevrsnu “retrospektivu” svega negativnog što su pojedini pripadnici ove marginalizovane skupine u Bosni i Hercegovini učinili tokom prethodnih šest mjeseci. Nigdje se počinioci ne navode imenom i prezimenom, već se uvijek označavaju kao “migranti”. Na taj način krivica za djela koja počine pojedinci prenosi se na cijelu grupu, te umjesto do negativne percepcije pojedinaca koji čine zločine dolazi do negativne percepcije cijele jedne grupe koja je, kao i sve druge, posve heterogena. Među i/migrantima u Bosni i Hercegovini postoje pojedinci iz različitih zemalja, ima i žena i djece, uprkos dominantnom stavu da je riječ samo o “ratno sposobnim” mladićima i muškarcima, ima ljudi različite starosne dobi, zanimanja, interesovanja, imovinskog i drugog stanja. Generalizacije koje u svom medijskom izvještavanju pravi portal Avaz vode homogenizaciji ove grupe u percepciji javnosti kao univerzalno opasne i zlonamjerne skupine koje se treba čuvati.

¹⁵³ Dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/625535/migranti-izazivaju-kaos-u-bih-palili-tukli-policiju-strajkovali-gladu>; Poslednji put pristupljeno: 14.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/T2cwQ>

5.3.2 Studija slučaja VII: Portal Antimigrant

Postojanje ovakvog portala na bosanskohercegovačkoj medijskoj sceni, te izostanak stvarnih napora da se nešto po tom pitanju učini indikativ je rasprostranjene indiferentnosti bh. društva prema pitanjima koja se tiču marginalizovane grupe i/migranata. Antimigrant svoje ksenofobne sadržaje kontinuirano diseminira od aprila 2019. godine. Na samom portalu ne postoje apsolutno nikakvi vlasnički ili urednički podaci. Dakle, nije poznato ko su autori_ke tekstova koji se svakodnevno objavljuju na ovom portalu. Ipak, prema podacima Tele-informatičkog centra koje je ranije bilo moguće provjeriti na sajtu Nic.ba, a od skora, kako je ranije istaknuto, više nije, domenu antimigrant.ba 3. aprila 2019. godine zakupio je Fatmir Alispahić.

Jedina svrha postojanje ovakvog portala jeste otvoreno iskazivanje govora mržnje prema i/migrantskoj populaciji u Bosni i Hercegovini. I dok je i sam govor mržnje veoma problematičan, sadržaji anonimnih autora_ki na ovom portalu ne zaustavljaju se samo tu, već u velikoj mjeri otvoreno pozivaju na nasilje nad i/migrantima. Apsolutno svaki članak objavljen na ovom portalu mrzilački je, te se u njima i/migranti nazivaju „vojnici terorističkog Isila“, „hordama alkoholičara i narkomana“ i nizom drugih ništa manje užasnih klasifikacija. U sadržajima koje plasira Antimigrant često zalazi u dezinformacije, manipulacije, te kreira veoma kompleksne narative teorija zavjera bez ikakvog utemeljenja u realnosti. O ovom aspektu sadržaja objavljenih na portalu Antimigrant fact-checking platforma Raskrinkavanje pisala je u više slučajeva¹⁵⁴.

U periodu ovog istraživanja portal Antimigrant objavio je tačno 250 članaka od kojih svi odreda veoma negativno predstavljaju ovu marginalizovanu grupu. Samo neki od posebno problematičnih naslova članaka objavljenih u periodu od 1. januara do 15. aprila glasili su: „Odbijaju hranu i tvrde da nisu životinje... Pa, ako niste životinje, hajte onda svojim kućama u Afriku i Aziju!!!“¹⁵⁵, „Treba hapsiti sve domaće izdajnike koji migrantskim okupatorima

¹⁵⁴ Dostupno na: <https://raskrinkavanje.ba/analiza/antimigrant-tvrdi-da-su-isilovci-okupirali-tuzlu>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/antimigrant-osim-migranata-targetira-i-humanitarne-organizacije>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/antimigrantski-klikbejt-o-koronavirusu>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/dnevno-i-antimigrant-u-paralelnoj-stvarnosti-masoni-trilateralna-komisija-i-migranti>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/rtrs-i-portal-antimigrant-ponovo-migrante-proglasavaju-teroristima>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/tajne-sile-protiv-fatmira-alispahica-ne-postoje-agenti-facebook-a-koji-brisu-objave-portala-antimigrant>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/medu-migrantima-nisu-vojnici-teroristickog-isil-a>; <https://raskrinkavanje.ba/analiza/sukob-migranata-i-policije-u-blazuju-nije-bio-napad-isil-a>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021.

¹⁵⁵ Dostupno na: <https://antimigrant.ba/odbijaju-hranu-i-tvrde-da-nisu-zivotinje-pa-ako-niste-zivotinje-hajte-onda-svojim-kucama-u-afriku-i-aziju/>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/ygrve>

iznajmljuju kuće!“¹⁵⁶, „Budi se narodeeeee!!! ISIL je među nama!!! “Pokazivali su mi snimke na kojima ubijaju ljude”“¹⁵⁷, „MEDITERAN Podavili se “muhadžiri”, a da su sjedili kod kuće ne bi se podavili“¹⁵⁸, „Uprkos kupanju na minusima, MIGRANTI SE OŠUGALI! Da li će hin Bošnjaci upušćat u svoje kuće?“¹⁵⁹, „Iznad Tešnja ISIL sviće do koljena krvi biće!!! Mudžahid ubio muhadžira! Biće i dženaza sa pet hodža...“¹⁶⁰, „Vodite migrantske uljeze u svoje zemlje, nemojte ih hraniti u našoj!!!“¹⁶¹.

Već je iz ovog relativno površnog prikaza jasno o kakvom mediju je riječ, te kakve narative o i/migrantskoj populaciji proklamuje. Položaj ljudi u pokretu u Bosni i Hercegovini dovoljno je težak, a nepovjerenje, strah i netrpeljivost lokalnog stanovništva sve su snažniji. „Zapaljive priče“ koje Antimigrant neumorno plasira u javnost svojim sadržajima intenziviraju ionako naelektrisan stav građana_ki ove zemlje prema jednoj marginalizovanoj skupini.

5.4 Analiza prostora komentara

Mogućnost ostavljanja komentara ispod vijesti koja je na pojedinim portalima posve otvorena iz ugla marginalizovanih grupa veoma je problematična. Kako je i ranije istaknuto, baš na ovom mjestu širok je prostor za potpuno anonimno ostavljanje komentara, a ovakvu mogućnost pojedini_e iskoriste za širenje veoma otvorenog govora mržnje, pa čak i pozive na nasilje. Svoje pravo mišljenje o marginalizovanim grupama brojni_e su spremni_e ispoljiti tek pod pseudonimom kada su posve sigurni da za to neće imati posljedice. U nastavku će se izdvojiti neki od najproblematičnijih komentara o tri marginalizovane skupine koje su predmet istraživanja. Izdvojeni komentari pronađeni su na portalu Avaz i Klix, oba veoma popularna u Bosni i Hercegovini. Svojim čitateljima i čitateljicama ovu portali garantuju potpunu anonimnost u prostoru komentara, a ograničenja nisu postavljena čak ni u slučajevima članaka sa veoma osjetljivim temama. Značajan broj komentara koji su izdvojeni veoma su vulgarni i

¹⁵⁶ Dostupno na: <https://antimigrant.ba/treba-hapsiti-sve-domace-izdajnike-koji-migrantskim-okupatorima-ustupaju-privatni-smjestaj/>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/zanuz>

¹⁵⁷ Dostupno na: <https://antimigrant.ba/budi-se-narodeeeee-isil-je-medju-nama-pokazivali-su-mi-snimke-na-kojima-ubijaju-ljude/>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/68ZZt>

¹⁵⁸ Dostupno na: <https://antimigrant.ba/mediteran-podavili-se-muhadziri-a-da-su-sjedili-kod-kuce-ne-bi-se-podavili/>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/MIYDA>

¹⁵⁹ Dostupno na: <https://antimigrant.ba/uprkos-kupanju-na-minusima-migranti-se-osugali-da-li-ce-hin-bosnjaci-upuscat-u-svoje-kuce/>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/WQRGa>

¹⁶⁰ Dostupno na: <https://antimigrant.ba/iznad-tesnja-isil-svice-do-koljena-krvi-bice-mudzahid-ubio-muhadzira-bice-i-dzenaza-sa-pet-hodza/>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/5b9LI>

¹⁶¹ Dostupno na: <https://antimigrant.ba/vodite-migrantske-uljeze-u-svoje-zemlje-nemojte-ih-hraniti-u-nasoj/>; Poslednji put pristupljeno: 16.4.2021; Arhivirano na: <https://archive.vn/a9oLw>

degutantni, ali ih je zbog potrebe detaljnijeg razumijevanja teme nužno istaći. U medijskoj zajednici i dalje se vodi debata oko toga da li je korisnički sadržaj odgovornost samog medija. Činjenica je da medij ne može biti odgovoran za svaki komentar koji neko ostavi ispod objavljenih sadržaja. Sa druge strane, činjenica je i da je, naročito u slučaju osjetljivih tema kao što su one koje uključuju marginalizovane skupine nužno uspostaviti neki sistem regulacije kojim bi se komentari, ako su već omogućeni, mogli filtrirati.

Na ovom mjestu značajno je pažnju posvetiti i Vodiču OSCE-a objavljenom 2013. godine koji se bavi problemom regulisanja digitalnog medijskog prostora. Već u uvodu ove publikacije navodi se: “Kako su nove tehnologije radikalno preoblikovale medijski prostor tako su tradicionalne regulatorne pretpostavke dovedene u pitanje i, u mnogim slučajevima, postojeća pravila su postala kontraproduktivna.” Vodič je dat u formi pitanja i odgovora značajnih za eventualnu samoregulaciju medija u online okruženju, a kao značajan problem već u prvim pitanjima dotiče se korisnički generisanog sadržaja. Zahvaljujući činjenici da je pristup medijima znatno olakšan upravo kroz online prostor, postavlja se pitanje da li je i na koji način moguće i potrebno regulisati sadržaje koje kreiraju korisnici. Tako se u Vodiču navodi: “Smanjeni nivo državne kontrole i državne regulacije u medijskom sektoru treba pozdraviti, jer uklanja ulazne barijere i omogućava većem broju ljudi da se slobodno izražavaju. S druge strane, ovakav razvoj postavlja više zahtijeva pred pojedinačnog korisnika kada je riječ o samoregulaciji, kao i profesionalnom i ličnom razmatranju medijske etike.” U okviru ovog vodiča postavlja se i pitanje „Ko je odgovoran za uvredljive komentare objavljene na internetu: autor ili izdavač?“ Kako se navodi, još uvijek nema opšteg sporazuma o ljudskim pravima i odgovornostima na internetu. Situacije na internetu u kojima korisnički generisani sadržaj može predstavljati problem, a njegovo objavljivanje ne rezultira nikakvim reprekusijama veoma su česte, kako na samim društvenim mrežama, tako i u prostoru komentara. „Takve pojave demonstriraju prijelaz s uredničkog nadzora na korisnički generiran sadržaj i postavljaju pitanja korporativne društvene odgovornosti i izazova koji se javljaju usljed arbitraže privatnog sektora u vezi sa pitanjima slobode govora.“ – navodi se u Vodiču OSCE-a.

5.4.1 Prostor komentara ispod članaka čije teme uključuju marginalizovanu grupu žena

U periodu provođenja ovog istraživanja značajna vijest koja je uključivala marginalizovanu grupu žena bio je nestanak Hurije Hadžić iz Mostara. Dok je opsežna potraga za ovom djevojkom bila u toku, pojedini su u komentarima ispod vijesti ostavljali posve problematične komentare. Srećom, Hadžić je pronađena živa nakon nedelju dana, a negativni komentari mogli su se vidjeti i ispod vijesti koje govore o njenom pronalasku.

Fadil Cehajic

Nasla sebi j pa ne izlaze iz kreveta hehe

Like · Reply · 6w

Muzika za vašu i našu dušu

katastrofa ove ženske šta rade da ih se mora tražiti jer neće da se jave da su ošle gnit se okolo

Like · Reply · 6w

Bob John

po izgledu bi rekao da je isla saditi krompir na bunu

Like · Reply · 8 · 6w

Zeland NEW

Ili je brala nabrekle krastavce....

Like · Reply · 11 · 6w

Tajma Grebovic

sigurno bila na redaljci.

Like · Reply · 4 · 6w

Cam AI

Glupost koja je ona to lično osla da nadze covjeka ili momka 😂 imal sta pametnije od ove nekide gdje hoce 😂

Like · Reply · 6w

Zeland NEW

Udala se devojka ,otisla u EU....

Like · Reply · 1 · 6w

gooUser1605870666

prije 1 mjesec

otisla da se jase kakva nestabilnost

↑ 23

↓ 8

🚩 Prijavi

gooUser1579914940

prije 1 mjesec

dobra hurija zar je još niko nije oplodio?

↑ 4

↓ 2

🚩 Prijavi

korondzija

prije 1 mjesec

a gdje to ima neka kujica da je psihicki stabilna

↑ 10

↓ 16

🚩 Prijavi

AllesAdminsSindDumm

prije 1 mjesec

Nasla zagondziju. Ne brinite se vratice se sama

↑ 34

↓ 56

🚩 Prijavi

Posve je evidentno iz nekoliko navedenih primjera u kojoj mjeri su komentari ispod vijesti u kojoj se govori o nestanku žene čija se situacija u tom trenutku još uvijek ne zna degutantni i mizogini. Većina komentara bez ikakvog uporišta sugerše da je nestala Hadžić niskog morala, te da je sasvim sigurno sama odlučila otići zbog nekog muškarca.

Svakako, i u ranije pominjenom slučaju prijave za seksualno nasilje glumica Milene Radulović i Danijele Štajnfeld komentari ispod pojedinih vijesti takođe su bili veoma seksističke prirode.

gooUser1613554256

prije 3 sedmicu

ZENE SU GLUPACE, MRZIM ZENE SVAKA ZENA IDE ZA VISE NOVCA.

↑ 20

↓ 38

🚩 Prijavi

TuzlanskiRambo

prije 1 dan

Hahahahah ma pusti, na nisam tražila ionako je 80% kurava kojima je žao zbog grešaka iz prošlosti pa sad da im je nekako da se operu!

↑ 170 ↓ 96

🚩 Prijavi

Reshton374

prije 1 dan

Ne sporim da ima silovanja i svega ali zene se toliko predstavljaju jadne naivne eto one nista ne znaju nego je to njih nekako snaslo, pa slucajno neki snimak izletio, ma dajte, ko vas ne zna, sto zena moze iz mjesta djavo ne moze ni iz zaleta

↑ 21 ↓ 13

🚩 Prijavi

BosanskiPatriota122

prije 1 sedmice

Joj,joj,kad im je trebao,taslacile se s njim,,sad kad je odrtavio,kao silovane su???,joj,sto ne mogu na erende kora.

↑ 14 ↓ 30

🚩 Prijavi

jataganac123

prije 1 sedmice

sad sve progovorile,,kad nema vise snimanja,ni para..korona zeznula.a sto niste pricale prije.....ja bih vas sve optuzio zatvorio u ćeliju sa crncem

↑ 11 ↓ 40

🚩 Prijavi

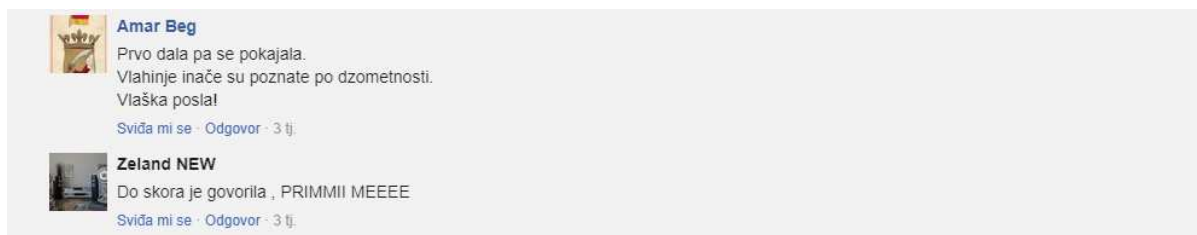
habibbibibib

prije 3 sedmicu

Javljuju se nakon 20 godina,a kad je trebalo dati mace za uspjeh nisu se bunile.Ma ajte molim vas

↑ 7 ↓ 11

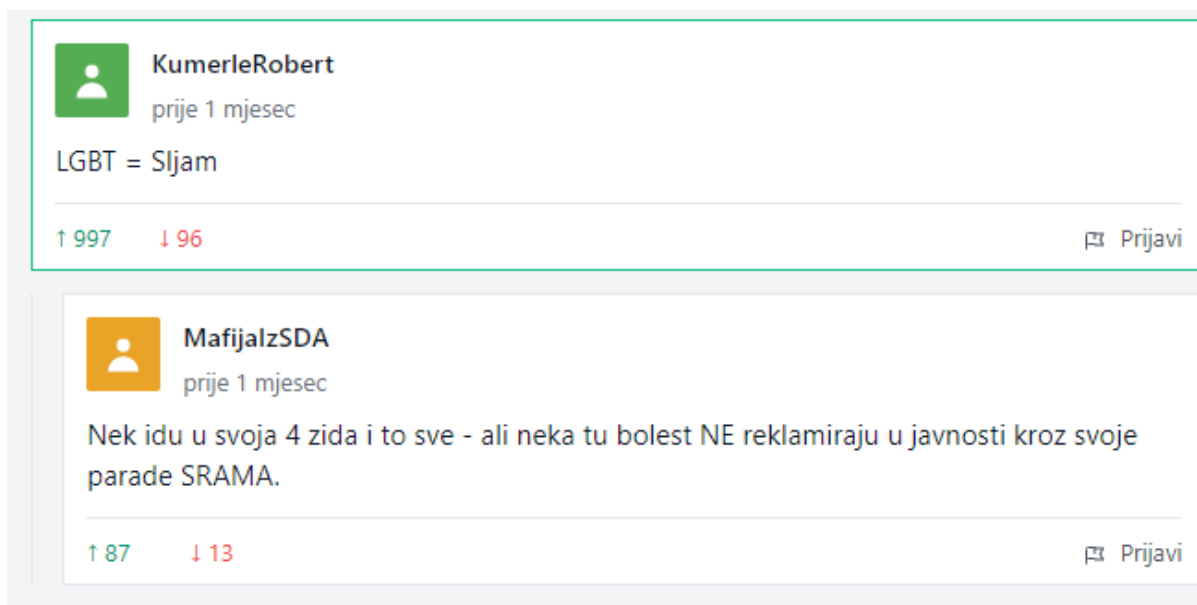
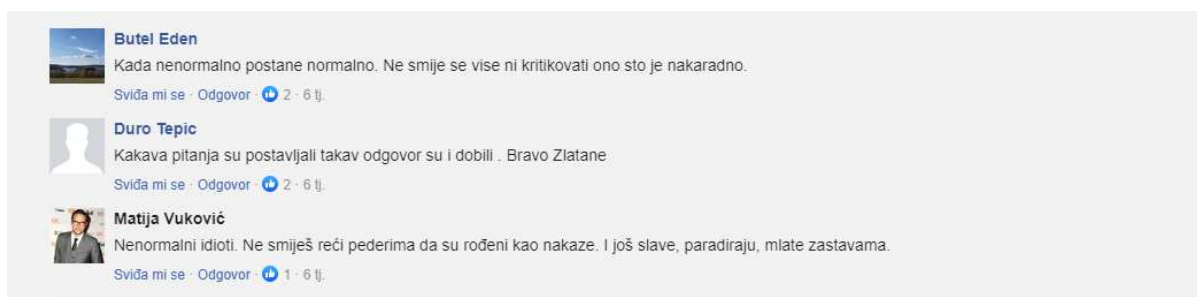
🚩 Prijavi

Kao što je iz navedenih primjera očigledno, u komentarima se propituje „adekvatnost“ žrtve, a žene se otvoreno osuđuju. Ono što je takođe problematično jeste i činjenica da veliki broj navedenih i drugih sličnih komentara imao veliki broj reakcija odobravanja drugih korisnika_ca. Takvo stanje indikativ je činjenice da stavovi koji se proklamuju ovakvim komentarima jesu opšteprihvaćeni, te isto ili slično misli veliki broj ljudi.

5.4.2 Prostor komentara ispod članaka čije teme uključuju LGBTI populaciju

Vijesti koje su uključivale pripadnike_ce LGBTI skupine, kako je već istaknuto nije bilo mnogo, ali komentara ispod onih koje jesu objavljene nije manjkalo. U nastavku su izdvojeni neki od najproblematičnijih.

 AhmetDortmund
prije 1 mjesec
Mamu im pedersku 🤮🤮🤮

↑ 5 ↓ 7 📧 Prijavi

 GoUsran
prije 1 mjesec
Zaboravio si jednu robotizovanu motku.kazu motka i vojni rok derpeta vraca u insana.

↑ 4 ↓ 6 📧 Prijavi

 Kukiiiiii
prije 1 mjesec
Ubi ubi ubi pederaaaa !

↑ 23 ↓ 14 📧 Prijavi

 gooUser1601819409
prije 1 mjesec
Bagra pederska!

↑ 14 ↓ 9 📧 Prijavi

I ovoga puta značajan je broj onih koji problematične komentare odobravaju, te je pored otvorenog govora mržnje među komentarima moguće pronaći i direktne pozive na nasilje nad ovom marginalizovanom skupinom.

5.4.3 Prostor komentara ispod članaka čije teme uključuju marginalizovanu skupinu i/migranata

Najotvoreniji pozivi na nasilje mogu se pronaći ispod vijesti koje za temu imaju i/migrante. Sva ranije pominjana netrpeljivost i strah koji se šire među domaćim stanovništvom ispolje se pod pseudonimom u komentarima na portalima koji garantuju potpunu anonimnost korisnicima.

Kens777

prije 1 sedmice

Svi punoljetni i radno sposobni narkomani,lopovi,siledzije sikter u vukojebine iz kojih ste dosli....

↑ 21 ↓ 0

Prijavi

Eskimko

prije 1 sedmice

Šta ces bolan tragat...uhapsi prvog migranta koji naiđe svakako su to ista govna ni jedan nije u vinklu. Cuj tragaju za pociniocem....eno ga u Beču ili Berlinu u Zagrebu ili Ljubljani nisu to su siromasni gradovi za njih.

↑ 16 ↓ 2

Prijavi

fbUser1613420896

prije 1 sedmice

Sve ih treba protjerati. To su isilovci.

↑ 10 ↓ 1

Prijavi

nekontam400

prije 1 sedmice

Zivio Fatmir Alispahic !!! Pohapsiti, pritvoriti i protjerati !!!

↑ 10 ↓ 1

Prijavi

ElBakee

prije 1 sedmice

Trebaju se ovi migranti svi kolektivno pobiti, ne moze se dobiti zatvorska kaznula jer su oni ilegalno u drzavi i samim tim ne podlijezu zakonima Bosne i Hercegovine. Sto bi se reklo, "oni nisu u drzavu, oni ne postoje ovdje"

↑ 14 ↓ 0

Prijavi

SCATPACKREDEYE

prije 1 mjesec

Samo ih lomiti gdje god i sretnemo

↑ 4 ↓ 0

Prijavi

gooUser1581178059

prije 2 mjeseca

Yebale vas više osobe afroazijskog podrijetla, daj gazi to, kolji, mlati, ne daj im mira, da im bude ko u njihovim vukoyebinama. Ja sam sinoć jednom inženjeru s prozora bacio flašu na glavu. Nažalost bez pogotka, ali ga je staklo fino izbolo kad se rasprsnulo :))

↑ 6 ↓ 1

Prijavi

NEMAME

prije 2 mjeseca

Samo tri načina postoje: zatvoriti ih u kamp, ograničiti kretanje uz strogu kontrolu i deportacija!!! Od nekoga koga štite, ne znam od čega, vaš narod je postao žrtva svakodnevnih napada.

↑ 27 ↓ 0

Prijavi

Mando1991

prije 2 mjeseca

Opet zulumčari migranti vrijeme je da dižemo pobunu narode

↑ 39 ↓ 0

Prijavi

Mirza Alic

Tovari na kamione i u zemlju proizvodnje. Nek se zale kome hoce poslije, javasluk

Like · Reply · 2 · 1w

Kako je iz izdvojenih komentara očigledno, podrška negativnim stavovima pojedinaca_ki u slučaju sadržaja vezanih za i/migrante najveća je od sve tri analizirane marginalizovane skupine. Gotovo svi komentari ispod sadržaja o ovim temama su negativni, te veoma otvoreno pozivaju na linč, ubistva, protjerivanja, zatvaranja. Sadržaj značajnog dijela komentara u najmanju ruku je uznemiravajući, a sasvim je sigurno da su stavovi izraženi u potpunoj anonimnosti vjerna slika stvarnog stanja.

6. Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih za marginalizovane grupe

Kako je i u uvodnom dijelu istaknuto, jedna od temeljnih ideja kreiranja ovog rada bazira se na kreiranju svojevrsnog seta smjernica koji bi autorima_kama u medijima u budućnosti olakšao kreiranje adekvatnih sadržaja vezanih za marginalizovane grupe žena, LGBTI populacije i i/migranata. U nastavku će se istaći značajne stavke o kojima bi medijski uposlenici_ce trebali voditi računa kada izvještavaju o ovim skupinama. Odgovor na pitanje postizanja ravnopravnosti u medijima primarna je odgovornost samih medija i njihovih uposlenika_ca. Stoga bi ovdje prvenstvena preporuka bila raditi na edukaciji novinara i novinarki i drugog kadra koji učestvuje u kreiranju i diseminiranju sadržaja u medijima. Takođe, odgovornost samih medija ovdje ubraja i inkluzivno radno okruženje u kom bi se vodilo računa da su i pripadnici_e marginalizovanih skupina jednako uključeni kako u sam proces kreiranja sadržaja, tako i u pozicije odlučivanja. Svakako, obaveze medija se navedenim stavkama ne iscrpljuju, ali bi aktivno vođenje računa o ovim početnim smjernicama u mnogome poboljšalo stanje ljudskih prava marginalizovanih skupina, te otvorilo prostor za dalji rad i unapređenje.

6.1 Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih za žene

Novinari_ke bi pri kreiranju medijskih sadržaja koji se na neki način tiču marginalizovane grupe žena trebali:

- Voditi računa o upotrebi rodno senzitivnog jezika, te sve titule i druge klasifikacije prilagoditi na adekvatan način;
- Izbjegavati prenošenje rodni stereotipa i predrasuda u svojim sadržajima, budući da stereotipno prikazivanje žena vodi njihovoj daljoj marginalizaciji;
- Kreirati afirmativne sadržaje koji tretiraju pitanja ljudskih prava žena;
- Izbjegavati kreiranje seksističkih i senzacionalističkih sadržaja;
- Voditi posebnog računa u slučajevima izvještavanja o rodno zasnovanom nasilju, pri čemu je potrebno voditi računa o privatnosti žrtve, ali i izbjegavati zauzimanje bilo kakvog stava koji bi žrtvu na neki način dehumanizovao, a počinioca romantizovao;
- Osuditi sve instance mizoginije u javnom prostoru, te se jasno distancirati od takvih stavova pri njihovom prenošenju;
- Promovisati pitanja rodne ravnopravnosti, te aktivno raditi na suzbijanju seksizma u društvu kroz podizanje svijesti javnosti;
- Voditi računa o tačnosti prenesenih informacija.

6.2 Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih LGBTI populaciju

Novinari_ke bi pri kreiranju medijskih sadržaja koji se na neki način tiču marginalizovane LGBTI populacije trebali:

- Voditi računa o upotrebi adekvatne terminologije;
- Istraživati i izvještavati o potrebama i problemima za kojima se LGBTI populacija suočava;
- Pokretati teme od značaja za ostvarivanje temeljnih prava pripadnika_ca LGBTI populacije;
- Izbjegavati prenošenje stereotipa i predrasuda;
- Odgovorno izvještavati o slučajevima nasilja počinjenog iz mržnje;
- Javno osuditi sve slučajeve homofobije, te se jasno distancirati od takvih stavova pri njihovom prenošenju;
- Izbjegavati označavanje pojedinaca_ki kao pripadnica_ka LGBTI populacije ako to nema značaja za vijest;
- Voditi računa o tačnosti prenesenih informacija.

6.3 Smjernice za medije za kreiranje sadržaja vezanih za marginalizovanu grupu i/migranata

Novinari_ke bi pri kreiranju medijskih sadržaja koji se na neki način tiču marginalizovane grupe i/migranata trebali:

- Voditi računa o upotrebi adekvatne terminologije;
- Izbjegavati prenošenje stereotipa i predrasuda;
- Izbjegavati prenošenje dezinformacija;
- Ne prenositi nepotvrđene mitove;
- Nuditi širi kontekst i objašnjenja;
- Istraživati i izvještavati o problemima sa kojima se i/migranti suočavaju;
- Voditi računa o privatnosti;
- Javno osuditi sve slučajeve ksenofobije, te se jasno distancirati od takvih stavova pri njihovom prenošenju;
- Pokretati teme od značaja za ostvarivanje temeljnih prava i/migranata;
- Izbjegavati označavanje pojedinaca kao i/migranta kada to nema značaja za vijest;
- Voditi računa da se i/migranti u izvještavanju ne dehumanizuju, već medijske izvještaje zasnovati na principima poštovanja ljudskog dostojanstva.

7. Zaključna razmatranja

Marginalizovane grupe žena, pripadnika_ca LGBTI populacije i i/migranata u Bosni i Hercegovini poboljšanje svog položaja nastoje ostvariti na različite načine. Jedan od najznačajnijih načina kojim se postiže unaprijeđenje vidljivosti i razumijevanja ovih grupa jeste upravo kroz medijske prezentacije. Stoga mediji u ovom kontekstu imaju veoma kompleksan zadatak što adekvatnijeg izvještavanja o ovim grupama, kako bi radili na tome da budu dio rješenja nepovoljne situacije u kojoj se one nalaze. Kroz prezentovan teorijski i empirijski aspekt ovog istraživanja provjeravale su se na početku postavljene hipoteze rada.

U zaključku se može istaći da je generalna hipoteza koja glasi „Ljudska prava marginalizovanih grupa tretirana su u online medijskim sadržajima na neadekvatan način“ ovim istraživanjem potvrđena. Empirijsko istraživanje koje je podrazumijevalo analizu 27 medija u periodu od 105 dana pokazalo je da medijskih sadržaja koji tretiraju ljudska prava žena ima relativno veliki broj, ali da oni ovu marginalizovanu skupinu ne predstavljaju na adekvatan način. Slično je i sa marginalizovanom grupom i/migranata. Značajan broj sadržaja postoji, ali su oni ili veoma negativni ili posve indiferentni. Medijskih sadržaja koji afirmativno govore ili se bave unapređenjem stvarnog položaja ove dvije marginalizovane skupine uglavnom nema. Sa druge strane, medijskih sadržaja koji na neki način tretiraju pripadnike_ce LGBTI populacije kao marginalizovanu skupinu gotovo da i nema. Mediji uglavnom izbjegavaju teme koje na neki način tematizuju pitanja vezana za ovu grupu, osim u slučajevima kada to može poslužiti za kreiranje senzacionalističkih sadržaja kojima se prikupljaju „klikovi“.

Na početku rada sistem hipoteza razdvojen je na one teorijske i empirijske. Kada je riječ o teorijskom dijelu rada, treba istaći da su hipoteze „Način medijskog izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa utiče na njihovu afirmaciju“ i „Adekvatnost izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa u direktnoj je vezi sa njihovim položajem u društvu“ takođe potvrđene. Kako je utvrđeno da je medijsko izvještavanje o pomenutim marginalizovanim skupinama posve neadekvatno, a kroz niz istraživanja i izvještaja različitih organizacija uglavnom civilnog društva pokazano da je i položaj ovih grupa u realnosti sličan, jasno je da se određena korelacija ovdje može napraviti. Vidljivost i afirmacija marginalizovanih grupa u mnogome zavisi i od njihove vidljivosti i afirmacije u medijima koji dominantno kreiraju javno mnijenje. I hipoteza „Neregulisanost online medijskog prostora utiče na način izvještavanja o ljudskim pravima marginalizovanih grupa“ potvrđena je u teorijskom dijelu rada. Kako je istaknuto, online medijski prostor u Bosni i Hercegovini ne

podliježe sistemu regulacije, već isključivo kroz djelovanje Vijeća za štampu sistemu samoregulacije koji u najvećem broju slučajeva nije dovoljan. Nepostojanje preciznih propisa o tome šta se i na koji način može objavljivati daje slobodu medijskim uposlenicima_cama da kreiraju i objavljuju sadržaje koji su iz ugla marginalizovanih grupa veoma problematični. Dodatno, činjenica da za objavljivanje bilo kog sadržaja ne postoje propisane sankcije, ma koliko on problematičan bio, medijima ostavlja neograničen prostor za diseminiranje sadržaja koji mogu biti veoma opasni.

Iz domene empirijskog razmatrana je hipoteza da je „Medijsko izvještavanje o marginalizovanim skupinama u bosanskohercegovačkim i medijima regiona zasnovano na stereotipima“. Iz ranije predstavljenih nalaza istraživanja posve je jasno da je ova hipoteza potvrđena. Naročito se ovo može istaći u slučajevima izvještavanja o ženama i i/migrantima, gdje se stereotipizacija medijskih sadržaja pokazala kao jedan od najznačajnijih problema. Hipoteza „U medijskim izvještajima o marginalizovanim skupinama u bosanskohercegovačkim i medijima regiona postoji velika doza senzacionalizma“ takođe je nedvojbeno potvrđena. Iako u sadržajima u kojima se govori o osjetljivim pitanjima kao što su ljudska prava marginalizovanih grupa ne bi trebalo biti prostora za senzacionalizam, činjenica da ovakvi sadržaji uglavnom jesu najčitaniji rezultira time da mediji nerijetko kreiraju veoma senzacionalističke „klikbejt“ naslove, te koriste različite fraze kojima se uglavnom podriva ozbiljnost teme medijskog izvještaja.

U empirijskom dijelu rada postavljena je i hipoteza „Medijski uposlenici_ce u bosanskohercegovačkim i medijima regiona ne koriste adekvatnu terminologiju u izvještavanju o marginalizovanim skupinama“. Prikazani nalazi istraživanja ukazuju na to da je rodno senzitivnog jezika u medijskim izvještajima nedovoljno, te da se, naročito u sadržajima o i/migrantima često koriste veoma pogrešni, a svjesno i pogrđni termini. Hipoteza „Medijsko izvještavanje o marginalizovanim skupinama u bosanskohercegovačkim i medijima regiona prigodničarskog je karaktera“ potvrđena je u dijelu u kom se kod analize marginalizovane grupe žena pokazalo da je o Međunarodnom danu žena značajno uvećan broj objavljenih sadržaja koji su se vezivali za žene. Iz aspekta LGBTI populacije i i/migranata pokazalo se da je medijskih izvještaja bilo samo onda kada su protagonisti nekog događaja bili pripadnici_ce ovih grupa, a i tada nedovoljno. Sadržaja koji bi samoinicijativno, istraživački govorili o problemima sa kojima se ove marginalizovane grupe susreću nije bilo u praćenim bosanskohercegovačkim medijima.

U konačnici, treba istaći da je položaj marginalizovanih grupa u jednom društvu direktan odraz stanja društva u cjelosti, te je time i odgovornost svih njegovih pripadnika_ca. Medijski uposlenici i uposlenice ovdje imaju ulogu od dodatne važnosti budući da mediji predstavljaju glavne kreatore javnog mnijenja. Upravo iz tog razloga je adekvatnost medijskih prezentacija marginalizovanih grupa za njih od primarne važnosti. Veće razumijevanje odgovornosti koju mediji imaju, kao i veći stepen edukacije novinara i novinarki, ali i drugog osoblja uključenog u kreiranje i diseminaciju medijskih sadržaja od primarne je važnosti. Razumijevanje i poštovanje „drugog“ i „drugačijeg“ osnova je za uspostavljanje sistema koji počiva na jednakosti.

Dodatno, od značaja bi svakako bilo i uspostavljanje nekog vida regulacije. Ovakav sistem osigurao bi da u situacijama u kojima novinari_ke zanemare temeljne postulate profesije, ali i ljudskosti, postoji mogućnost da takvo neprofesionalno djelovanje sobom vuče i neke reprecusije. Bosanskohercegovački medijski diskurs još uvijek je, reklo bi se, daleko od osiguravanja adekvatnog tretmana marginalizovanih grupa žena, LGBTI populacije i i/migranata. Fokus ostaje na pitanjima nacionalnog, a još uvijek značajno konzervativno i patrijarhalno društvo u Bosni i Hercegovini nedovoljno je senzibilizirano za pitanja koja se tiču rodne ravnopravnosti, rodnog i polnog identiteta, te prava ljudi u pokretu. Ljudska prava imperativna su kategorija koja bi trebala biti osnov za djelovanje svima, pa i medijima.

8. Literatura

Knjige i istraživanja:

Bakšić-Muftić, J., 2002. *Sistem ljudskih prava*. Sarajevo: Magistrat.

Buljubašić, B. & Turčilo, L., 2020. *Medijska stvarnost: eseji o savremenom korištenju medija u BiH*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Cvjetičanin, T., 2020. *Preko margine: Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bh. medijima*. Sarajevo: UG Zašto ne.

Huremović, L., 2019. *Ka pozitivnim praksama 6: Izveštavanje medija u 2018. godini o LGBTI temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Jukić, E. M., 2016. *Istraživanje o medijskom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini*. s.l.:UN Women.

Milinkov, S., 2021. Digitalno poverenje - Novinari protiv dezinformacija o migrantima. U: *Izveštavanje o migrantima: Između manipulacije i etike*. Novi Sad: Nezavisno društvo novinara Vojvodine.

Mujić, M., 2018. *Digitalno nasilje nad marginalizovanim grupama u bosanskohercegovačkim online medijima*. Sarajevo: Fondacija CURE.

Nuhanović, A., 2005. *Demokratija, mediji, javnost: ogled o slobodi i jednakosti*. Sarajevo: Promocult.

Nuhanović, A., 2005. *Fenomen javnosti*. Sarajevo: Promocult.

Salkanović, M., 2015. Mediji. U: *Feministička čitanja društvenih fenomena*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Salkanović, M., 2017. *Prikazivanje žena u online medijima u Bosni i Hercegovini i Srbiji: Simboličko čitanje žena u medijskim sadržajima*. s.l.:s.n.

Tajić, L., 2013. *Medijska pismenost u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Internews.

Turčilo, L., 2006. *Online komunikacija i offline politika u BiH*. Sarajevo: Internews.

Vreg, F., 1991. *DEMOKRATSKO KOMUNICIRANJE: Prilog pluralističkoj paradigmi u komunikacijskoj nauci*. Sarajevo: Narodna i Univerzitetska biblioteka Bili Sarajevo, Fakultet političkih nauka Sarajevo.

Vujević, M., 2002. *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Izveštaji:

Blažević, J., 2019. *Izvešće o pojavama govora mržnje i kaznenih djela učinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini u razdoblju od lipnja 2017. do lipnja 2018. godine*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Cvjetičanin, T. & Brkan, D., 2019. Četvrti dio: Sloboda i nezavisnost medija - neophodan korak ka evropskim vrijednostima. U: *Procjena stanja u Bosni i Hercegovini u ispunjavanju političkih kriterijuma pri sticanju statusa kandidata za ulazak u EU*. Sarajevo: UG Zašto ne.

Hasanbegović, D., Agić, N. & Dizdar, A., 2019. *Narandžasti izvještaj 5 – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u BiH u periodu 2016–2019. godine*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Pandurević, D., Hasanbegović, D., Blažević, J. & Agić, N., 2020. *Rozi izvještaj 2020. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Udruženje BH novinari, 2019. *Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina?*. s.l.:s.n.

Preporuke i vodiči:

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, 2017. *Preporuka medijima u vezi rodni stereotipa i seksističkih stavova i jezika u medijima u BiH*. s.l.:s.n.

Čaušević, J. & Huremović, L., 2013. *Kratki vodič kroz profesionalno izvještavanje o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dardić, D. & Gačanica, L., 2017. *Vodič kroz Ustav BiH od Ž(ena) do A(mandmana)*. Banja Luka: Helsinški parlament građana Banja Luka.

Dardić, D. & Milojević, M., 2010. *Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama*. Banja Luka: Helsinški parlament građana Banja Luka.

Kodovšek, N. & Petković, B., 2011. *O diskriminaciji: Priručnik za novinare i novinarku*. Sarajevo: Fondacija Mediacentar Sarajevo.

Milivojević, S., 2012. Razlike i drugost. U: *IZVAN ČETIRI ZIDA: Priručnik za novinarku i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

OSCE, 2013. *Vodič za samoregulaciju online medija*. Beč: OSCE.

Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, 2016. *Suzbijanje seksističkih stereotipa u medijima*. s.l.:s.n.

Turčilo, L., 2012. "Mi" i "Oni" - Važnost izvještavanja o LGBT temama. U: *IZVAN četiri zida : priručnik za novinarku i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Udruženje BH novinari, 2019. *Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina?*. s.l.:s.n.

UNHCR, International Organization for Migration, 2018. *Izvještavanje o migracijama i izbjeglicama: Preporuke za novinare*. s.l.:UNHCR.

Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine, 2006. *Preporuka za medije o tretiranju rodni sadržaja i upotrebi rodno osjetljivog jezika u medijima Bosne i Hercegovine*. s.l.:s.n.

Dokumenti i zakoni:

Ujedinjene Nacije, 1948. *Opšta deklaracija o ljudskim pravima*. s.l.:s.n.

Udruženje BH novinari, 2004. *Kodeks časti BH novinara*. Sarajevo: s.n.

European Commission, 2007. *European Approach to Media Literacy in the Digital Environment*. s.l.:s.n.

Vijeće Evrope, bez datuma *Strategija za ravnopravnost spolova Vijeća Evrope od 2018. do 2023. godine*. s.l.:s.n.

Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, 1999. *Kodeks za štampu i online medije BiH*. Sarajevo: s.n.

Službeni glasnik BiH (2009). *Zakon o zabrani diskriminacije*. Službeni glasnik 59/09.

Službeni glasnik BiH (2010). *Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini*. Službeni glasnik BiH 16/03 i 102/09.

Članci u stručnim časopisima:

Vertovšek, N. & Tomović, A., 2015. Medijsko zavođenje u suvremenom društvu spektakla i manipulacije. *In Medias Res*, 4(6), pp. 952-969.

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica 1 od 94

Naziv odsjeka i/ili katedre: Komunikologija/žurnalistika

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Marija Ćosić

Naslov rada: Ljudska prava marginalizovanih grupa u online medijskim sadržajima

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 94

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis
